

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Dětská chudoba

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Kolářová, Dr. theol.

Autor práce: Bc. Natálie Hladká

Studijní obor: Pedagogika volného času – vychovatelství, prezenční forma

Ročník: II.

2020

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis

„Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Lucii Kolářové, Dr. theol. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

Obsah

Úvod.....	6
Rešerše literatury	8
1 Teoretické aspekty chudoby	12
1.1 Pojem chudoba.....	14
1.2 Koncepty chudoby	16
1.3 Příčiny chudoby	20
1.4 Měření chudoby	23
1.5 Bludný kruh chudoby	25
1.6 Sociální vyloučení.....	26
2 Dítě a jeho potřeby.....	30
2.1 Psychický vývoj a biologický vývoj	30
2.2 Rodina a její význam pro život dítěte.....	34
2.3 Sociálně-právní ochrana dítěte.....	36
3 Problematika dětské chudoby	41
3.1 Negramotnost.....	42
3.2 Nedostatek jídla, vody a základních přírodních zdrojů.....	46
3.3 Dětská práce.....	51
3.4 Dětská prostituce.....	54
3.5 Děti na ulici.....	58
3.6 Děťští vojáci	63
3.7 Citová a vztahová chudoba.....	65
4 Prevence chudoby	68
4.1 Pomoc dětem a rodinám postižených chudobou.....	68
4.1.1 Důležité mezinárodní organizace	68
4.1.2 Významné nevládní neziskové organizace	70
4.2 Systém sociálního zabezpečení v ČR.....	72
4.2.1 První podsystém.....	72
4.2.2 Druhý podsystém	73
4.2.3 Třetí podsystém.....	73
4.3 Specifika prevence dětské chudoby	75
Závěr	77
Prameny a literatura	83
Seznam zkratk.....	89

Seznam obrázků	90
Seznam tabulek	91
Seznam grafů	91
Seznam příloh	91
Anotace / Abstract	92
Abstract.....	92
Přílohy	93

Úvod

„Žádná společnost nemůže přece vzkvétat a být šťastna, žije-li velká většina jejích příslušníků v chudobě a bídě.“

Adam Smith (1723-1790), skotský ekonom a filosof zakladatel moderní ekonomie a představitel skotského osvícenectví

Dětská chudoba je jedním z nejaktuálnějších a nejzávažnějších globálních problémů. Z uvedeného důvodu by tomuto tématu měla být věnována i daleko větší pozornost, než je tomu v současnosti. Existuje mnoho světových organizací, ale i vlád, které se snaží dětskou chudobu nejen zmapovat, ale také redukovat. Boj s dětskou chudobou také patří mezi priority Evropské unie. Alespoň tak tomu napovídá nezávazné usnesení Evropského parlamentu z listopadu 2015, které žádá větší zapojení do boje s dětskou chudobou i nejvyšší orgány EU. Evropská komise však sice umístila boj proti chudobě do středu své agendy pro hospodářství, zaměstnanost a sociální oblast s názvem Strategie Evropa 2020, problémy s dětskou chudobou se jí však vyřešit nepodařilo. Podobné to je se sliby vlád v rámci udržitelného rozvoje, kde se zavázaly, že do roku 2030 vymytí extrémní chudobu. Je to tím, že žijeme v nerovném světě, který v lidech vyvolává negativní pocity, hněv, často i beznaděj. Podle Světové zdravotnické organizace se tak chudoba odráží na kvalitě života lidí, kdy vlastně jde o *„individuální vnímání postavení jedince ve světě v kontextu kulturních a hodnotových systémů a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, standardům a zájmům.“*¹

Cílem této práce je v kontextu problematiky chudoby rozlišit a popsat jednotlivé aspekty dětské chudoby a z analyzovaných skutečností interpretovat podstatu této problematiky jakožto závažného společenského pochybení. Práce směřuje k zamyšlení nad dětskou chudobou ve všech jejích složkách. Je totiž všeobecně známo, že osoby, zejména děti, postižené chudobou, mohou pociťovat beznaděj, mít různé fyzické problémy a duševní postižení, případně i přestávají nacházet smysl

.....

¹BARTÁK, M. 2010. *Ekonomika zdraví: sociální, ekonomické a právní aspekty péče o zdraví*. Praha: Wolters Kluwer, s. 22.

života. Tyto nesnáze mohou vést k izolaci, útěku mimo společnost a někdy až k sebevražednému chování. Nelze se proto divit tomu, že v současné době je v rámci redukce dětské chudoby, nebo alespoň strategie jejího zmírnění, vyzdvihován její sociální a antropologický rozsah. Kromě běžné materiální spotřeby totiž u dětí záleží na jejich zdraví, sociálním životě, vzdělání, osobní a duchovní svobodě, jak je to uvedeno v Úmluvě o právech dítěte, která byla přijata Organizací spojených národů (OSN) dne 20. listopadu 1989 a ratifikovaly ji s výjimkou USA a Somálska všechny země, které jsou součástí OSN.²

Práce se skládá ze čtyř kapitol. První kapitola je zaměřená na teoretické aspekty chudoby od samotné definice pojmu chudoba, přes její koncepty, příčiny, měření, až po problematiku sociálního vyloučení, neboť život dětí v sociálně vyloučených rodinách se odvíjí odlišně od života jejich vrstevníků a je nezřídka doprovázen právě chudobou. Druhá kapitola diplomové práce je zaměřená na problematiku dítěte a jeho potřeby. Zabývá se psychickým a biologickým vývojem dítěte a významem rodiny pro život dítěte, čímž jsou pro tematizaci dětské chudoby vytyčeny relevantní oblasti, jejichž zasažení, či destruktivní průběh přímo institucionalizace ochrany dětí před výše naznačenými neblahými procesy souvisejí se stavem faktické chudoby dětí takovými procesy dotčených. Nakonec je v této kapitole předmětem pozornosti sociálně právní ochrana dítěte jakožto výraz. Následující třetí kapitola řeší různé konkrétní druhy dětské chudoby jako je negramotnost, úmrtnost dětí, na které se podílí mnoho různých faktorů, dětská práce, prostituce, chudoba dětí ze sociálně slabých rodin, ale také citová a vztahová chudoba. Část postihující problém dětských vojáků a jejich problémů, zejména po ukončení válek při začleňování do běžné populace, představuje velmi extrémní a zvlášť nemorální podobu dětské chudoby. Také citový a vztahový typ dětské chudoby má zásadní význam z antropologického hlediska a jeví se o to nebezpečněji, že může být případem v rodinách, které jinak žádnou chudobou netrpí a v mírových a blahobytných podmínkách prosperujících společností fungují zdánlivě bezproblémově. Poslední kapitola se zabývá možnostmi prevence a pomoci dětem a rodinám postiženým chudobou a systémem sociálního

.....

² Srov. KUKLA, L. et al. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing a.s..

zabezpečení v České republice. Závěr shrnuje stěžejní poznatky v celkové souvislosti a představuje problematiku dětské chudoby kriticky jako závažný společenský problém, který dosud není uspokojivě podchycen a naléhavě žádá cílevědomou pozornost a systémová řešení.

Rešerše literatury

Chudobou se zabývá celá řada autorů. Jako jednoho z nich je nutné jmenovat ekonoma Anthony V. Atkinsona, který však mezi ekonomy zaujímá zvláštní místo. Ve svých pracích se totiž snaží dokázat to, že ekonomie je především věda sociální a morální. To platí zejména o jeho knize *Ekonomika nerovnosti*, na které autor pracoval, jak sám uvádí, téměř 50 let. V první části Atkinson vykresluje pozadí nerovnosti a poskytuje důkazy o jejím rozsahu, v druhé představuje návrhy na opatření proti chudobě. V knize je celá řada grafů a tabulek. Dětskou chudobou se zabývá i *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*, kniha napsaná kolektivem autorů vedených Lubomírem Kuklou. Jedná se o rozsáhlou publikaci, která na svých 456 stránkách textu podrobně rozebírá celou problematiku od zdraví dětí a jejich dospívání, přes detekci onemocnění a úrazy dětí, až po týrání a zneužívání dětí, včetně mezinárodní spolupráce při péči o děti.

Velice kritickým pohledem na chudobu se zabývá také studie podpořená z programu Akademie věd České republiky AV21, výzkumného programu *Efektivní veřejné politiky a současná společnost*, kterou pod názvem *Chudoba v České republice. Kritický pohled na evropské ukazatele*, vydali autoři Jiří Večerník a Martina Mysíková ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR, v.v.i. Ve studii se oba autoři zabývají ukazateli chudoby, zda jsou objektivní a jaká je chudoba v České republice v mezinárodním srovnání. Hned v úvodu autoři konstatují, že na chudobu „se dnes soustřeďuje pozornost národních i mezinárodních institucí, které vydávají doporučení k formulaci politik přerozdělování příjmů a cílené pomoci. Takříkajíc „politický status“ výzkumu chudoby byl dále významně posílen v rámci Strategie Evropa 2020, k jejímž cílům patří „inkluzivní růst“ a osvobození alespoň 20 milionů

lidí ze sevření chudoby“³. Publikace je zajímavá i proto, že zjištění, která jsou uvedena v hlavním textu studie, jsou na konci práce doplněna zajímavými přílohami.

Předcházející studii českých autorů doplňuje kniha Daren Acemoglu a Jamese A. Robinsona s názvem *Proč státy selhávají. Kořeny moci, prosperity a chudoby*, který se zabývá obrovskými rozdíly v příjmech a životní úrovni bohatých států jako jsou Spojené státy, Velká Británie nebo Německo, a těch chudých, od subsaharské Afriky, Střední Ameriky a jižní Asie. Závěrem úvodu autoři k řešené problematice uvádějí, že pokud pro řešenou problematiku pochopíme, tak si můžeme dělat naděje, že uspějeme a přineseme lepší život milionům lidí.⁴ (Acemoglu, Robinson, 2015) V knize Acemoglu a Robinson po patnácti letech studií, které se týkaly římské říše, mayských městských států, středověkých Benátek či Sovětského svazu, Latinské Ameriky nebo Afriky, přicházejí s novou politicko-ekonomickou teorií, která umožňuje relevantně posuzovat takové otázky, jako zda Čína poroste i nadále takovým tempem, aby překonala Západ, jestli pomíjí doba, kdy byly na vrcholu Spojené státy, či jak nejlépe pomoci miliardám lidí vymanit se z chudoby. Z českých autorů se v podobném duchu vyjadřuje například Petr Mareš, v publikaci *Sociologie chudoby* uvádí, že „chudoba v rozvinutých průmyslových zemích dnes není primárně stavem neuspokojení určitých základních potřeb, ale životem na dně profesních, vlastnických, konzumních vztahů (obecně systému sociální stratifikace) určité společnosti“⁵.

Velice důležité téma v rámci problematiky dětské chudoby zvolila Eva Vaničková, která v publikaci s názvem *Dětská prostituce* rozebírá ve 14. kapitolách tuto tematiku. Od dějin prostituce tak postupuje ke komerčnímu zneužívání dětí, zabývá se sociálně-patologickým chováním dětí, sociálními toxiny, samotnou dětskou prostitucí, charakterizuje formy dětské prostituce, dívčí a chlapeckou

.....

³ VEČERNÍK, J.; MYSÍKOVÁ, M. 2015. *Chudoba v České republice. Kritický pohled na evropské ukazatele*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., s. 5.

⁴ Srov. ACEMOGLU, D.; ROBINSON, J. A. 2015. *Proč státy selhávají. Kořeny moci, prosperity a chudoby*. V originále: *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Nakladatelství Argo.

⁵ MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Nakladatelství SLON, s. 110.

prostituci, její následky a právní aspekty. Z hlediska v diplomové práci řešené problematiky jsou velice zajímavé deskriptivní studie o postojích dětí k prostituci a různé mezinárodní strategie, které se snaží s fenoménem dětské prostituce bojovat. Také Jiří Dunovský a kolektiv dalších autorů se v publikaci s názvem *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, zabývá vývojem poznání a současnou situací komerčního zneužívání dětí ve světě a u nás v České republice. V textu práce pak autoři provádějí analýzu a komparaci mezinárodních dokumentů v oblasti boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání, zvláště ve Francii a Švédsku, se zvláštním zřetelem k různým dohodám, úmluvám a setkání představitelů jednotlivých zemí. V závěrečné části práce pak publikují monitoring sexuálního zneužívání dětí v České republice.

Také problematika dětských vojáků souvisí s tématem dětské chudoby a to především v oblastech, kde probíhal nebo ještě přetrvává nějaký vojenský konflikt. Podle Zdenky Šunkové se přitom většina těchto ozbrojených konfliktů „dnes odehrává nikoliv mezi státy, ale především uvnitř jednotlivých států a jsou do nich častokrát zapojováni civilisté. Nejedná se pouze o dospělé, ale i o děti. V některých oblastech se děti přímo „rodí do války“, neznají období míru, a proto pocit neustálé ohroženosti přetrvává v jejich každodenním životě“⁶. Ke stejnému tématu uvedla již dříve Stanislava Hýbnerová ve své publikaci *Dětský voják v soudobém mezinárodním právu*, že v posledních desetiletích se náborům do ozbrojených sborů a využívání dětských vojáků v bojových akcích dostalo jak zvýšeného mediálního zájmu tak především rostoucí pozornosti na politické i mezinárodní scéně. Moderní ozbrojené konflikty přitom probíhají způsobem, který má hluboký a zničující dopad na děti.⁷ Hýbnerová v této knize dopodrobna rozebírá příslušnou právní problematiku, mimo to se však zamýšlí i nad tím, zdali je třeba na dětské vojáky pohlížet jako na pachatele mezinárodních zločinů či na oběti. Knihy uvedené v celé literární rešerši se

.....

⁶ ŠUNKOVÁ, Z. 2014. *Dětské vojáky*. Pražský studentský summit/XX/OSN/II, Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, s. 3.

⁷ Srov. HÝBNEROVÁ, S. 2011. *Dětský voják v soudobém mezinárodním právu*. Právnická fakulta UK.

tak problematikou dětské chudoby zabývají z různých hledisek – například sociálního, právního, hospodářského nebo morálního.

1 Teoretické aspekty chudoby

S problematikou chudoby se lidstvo setkává již od samého počátku své existence. Chudoba mezi námi je od nepaměti. Nejedná se tedy o nově vzniklý jev na naší planetě. Problém lidské chudoby se dotýká všech zemí, bez ohledu na vyspělost. S chudobou se potýkají jak země rozvojové, tak země, které se řadí mezi elitu nejvyspělejších zemí světa. Jedním z primárních úkolů každé vyspělé země je předcházet této problematice a zároveň vést lidstvo k osvětě a přispívat k řešení chudoby, aby se problém lidské chudoby co nejvíce eliminovaly. Vztah společnosti k chudobě a k míře prostředků, kterými může daná společnost přispívat k řešení, závisí především na charakteru komplexní sociální politiky v konkrétní zemi. Stanovisko dané země musí respektovat dvě důležité skutečnosti, které by neměly být opominuty. Jednou z nich jsou etické normy a samotná lidská práva, jež se opírají o myšlenky humanismu.⁸ To znamená poskytování potřebné pomoci lidem, kteří se ocitnou v nepříznivé životní situaci, respektive v chudobě, tak, aby byla zachována jejich lidská důstojnost. Tato pomoc je poskytována prostřednictvím státu a také formou dobrovolnictví. Pomoc lidem zasaženým chudobou prostřednictvím státu je běžná ve vyspělých zemích. Poskytnutí pomoci lidem zasažených chudobou je zapsána jednak v ústavě konkrétního státu, tak v dokumentech nadnárodního charakteru.

Těmito dokumenty jsou:

- Listina základních práv a svobod, čl. 30,
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
- Revidovaná sociální charta, která je doplněná o článek číslo 30, který pojednává o ochraně před chudobou a sociálním vyloučením.⁹

Tou druhou skutečností, kterou je potřeba respektovat v přístupu k problematice chudoby je zvažování makroekonomických souvislostí, které jsou spojené s touto

.....

⁸ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 115.

⁹ Srov. tamtéž.

problematikou. Následky chudoby jsou ve větší míře řešeny státem při využívání širokého systému, do kterého lze zahrnout dávky či podpory a různé služby, které jsou finančně podporovány státem. Stát tyto dávky a podpory přerozděluje v organizovaném systému. Druhou stranou mince je označování lidí, kteří pobírají tyto dávky a využívají nejrůznějších služeb, poskytovaných státem, za skupinu lidí, kteří na státu parazitují v tom slova smyslu, že zneužívají tyto možnosti a žijí z práce druhých lidí. Tento jev je označován jako sociální parazitismus. Jak z výše uvedeného plyne, k této situaci by jednoznačně docházet nemělo.¹⁰

V minulosti byla chudoba vnímána různě. Momentálně je chudoba jedním z největších sociálně - ekonomických problémů na světě. Vnímání a postoje k chudobě se ve společnosti mění a vyvíjejí se. Po 2. světové válce byla cítit snaha většiny států Evropy postarat se o své obyvatelstvo tak, aby co nejvíce minimalizovaly nebo ještě lépe zamezily chudobě. To je uskutečňováno, jak je již výše zmíněno, různými sociálními dávkami, které mají za cíl zaručit obyvatelstvu minimální životní standard. Většina populace Evropy v těchto podmínkách žije, včetně České republiky, nicméně i přes tyto snahy státu se nedaří problém chudoby zcela vymýtit. Počet lidí, včetně dětí, ohrožených chudobou je stále velký. V minulém století a před 2. světovou válkou byla chudoba mnohonásobně rozsáhlejší, než je tomu dnes, ale přesto i nyní, v hospodářsky prosperujících státech, je zcela běžné setkat se s chudobou. Lze tedy potvrdit, že chudoba je stálým jevem civilizace. Ve vyspělých zemích je chudoba chápána jako relativní. Zvláště závažná je chudoba v rozvojových státech, kde trpí děti a dospělí nedostatkem základních životních potřeb jakými jsou na příklad voda a jídlo. Taková chudoba je označována jako extrémní. Mezi nejvíce postižené státy extrémní chudobou patří Subsaharská Afrika, Jihovýchodní Asie a Střední Amerika. Dle Světové banky (World Bank) se v extrémních podmínkách nachází 1,4 miliarda lidí. V minulosti bylo toto číslo procentuálně mnohem vyšší, v průběhu 20. a 21. století došlo k významnému poklesu extrémní chudoby z 59% na 19%. Přesto je číslo, blížící se se půl druhé miliardě, alarmující. Chudoba je trvalé riziko společenského vývoje. Lidé poznamenaní chudobou žijí nedůstojný život a

.....

¹⁰Srov. KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 115.

musí mnohdy čelit nepřijatelným životním podmínkám. Tato situace může vygradovat do takových extrémů, které vedou ke společenské destrukci, na příklad ke xenofobní či nacionální ideologii.¹¹

1.1 Pojem chudoba

Chudoba je termínem mnoha významů. Existuje mnoho konceptů, které nahlíží na problematiku chudoby odlišně. Tento termín je vnímán subjektivně a také proto se nelze shodnout na jednoznačné definici, která by byla pro všechny koncepty stejná. Chudoba je vnímána odlišně širokou veřejností, jedincem, institucemi, státem, ale také samotnými chudými. Možnosti výkladu termínu chudoba jsou proto velice rozmanité. Z hlediska sociálně-politického lze konstatovat, že *“chudoba je stav, který je důsledkem nerovného přístupu k rozdělovanému bohatství společnosti, k jejím materiálním zdrojům, kdy životní podmínky a uspokojení základních životních potřeb nejsou v potřebné míře zabezpečeny dostatečnými zdroji (příjmy, statky) a kdy tyto příjmy nelze z nějakých objektivních příčin zvýšit (stáří, invalidita, péče o dítě aj.) a kdy občan nedisponuje ani jinými zdroji či majetkem, který by mu umožnil získat prostředky ve výši, která je společností uznána jako minimální”*.¹²

Z antropologického hlediska je chudoba *„situací, v níž jedinec nebo sociální skupina nemůže z vlastních prostředků uspokojovat nejnutnější životní potřeby, a proto potřebuje ekonomickou pomoc jiných. Obvykle se jedná o situaci, v níž příjem nestačí ke krytí existenčního minima. Existenční minimum i chudoba jsou relativní a vztahují se vždy k příslušným socioekonomickým poměrům určité společnosti”*.¹³

V sociologickém významu je chudoba jevem, který je považován za sociální problém. *“Od 19. století je chudoba předmětem statistického, ekonomického i sociologického studia, přičemž hranice mezi jednotlivými disciplínami nejsou příliš zřetelné.”* Autoři sociologického slovníku zmiňují složitost jasně koncipované definice, neboť chudoba je v různých konceptech a přístupech definována a měřena

.....

¹¹Srov. KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 116-117.

¹²KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 118.

¹³MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník*. Akademické nakladatelství CERM Brno, 2009, s. 1628.

odlišně a “vždy jde však o inferiorní podmínky života se závažnými individuálními i společenskými důsledky”.¹⁴ Slovník sociální práce shodně tvrdí, že obecně platná a všemi přijímaná koncepce chudoby neexistuje. “Kritéria chudoby jsou závislá na tradici a na aktuální koncepci sociální spravedlnosti. Nejširší pojetí chudoby, prosazované v současnosti některými mezinárodními organizacemi, zahrnuje vedle příjmu i dostupnost veřejných služeb (kterými jsou kromě služeb sociálních také zdravotnictví a školství) a stav výživy.”¹⁵

Stará a nová chudoba

Chudobu lze rozlišit na novou a starou chudobu. Stará chudoba, označována též demografická či horizontální není závislá na trhu práce. Tento typ chudoby může být jak trvalým, tak krátkodobým stavem. Příkladem je pořízení nového bydlení nebo přírůstek do rodiny. Nová chudoba označována jako vertikální je naopak od staré chudoby spojena s problematikou trhu práce. Označení nová nese z toho důvodu, že v minulosti (v době před industrializací) neexistoval trh práce v takové podobě, jakou má dnes.¹⁶ V 50. letech a 60. letech 20. století převažoval názor, že se chudoba týká pouze určité sociální skupiny lidí (např. bezdomovci). Koncem 70. let došlo ke zvratu a začala se objevovat právě tzv. nová chudoba.¹⁷

Mareš uvádí důvody, proč v 60. až 70. letech dominovala tzv. stará chudoba:

- trvalý ekonomický růst
- nízká nezaměstnanost
- rostoucí životní standard

V dnešní době se stará chudoba objevuje rovněž.¹⁸ S novou chudobou souvisí termín chudoba zaměstnaných. Chudoba nezaměstnaných se projevuje nízkými příjmy, může se tedy stát, že se pracující člověk přesto ocitne na hranici chudoby.

.....

¹⁴ PETRUSEK, M. a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 411-412.

¹⁵ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 75.

¹⁶ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999. Základy sociologie, s. 45.

¹⁷ Srov. Hantrais in HALUŠKOVÁ, E.; BOŽIK, J. *Chudoba, společenské súvislosti a sociálne politiky na jej odstránenie*. Bratislava: Milan Štefanko - Vydavateľstvo Iris, 2015, s. 120.

¹⁸ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999. Základy sociologie, s. 45.

Tento problém se objevil již na přelomu 19. a 20. století. Poté se začala chudoba nezaměstnaných objevovat ve větším měřítku v 90. letech minulého století. Příčinou této problematiky jsou růsty cen a vysoké náklady na život.¹⁹ Krebs uvádí definici pracujících chudých jako: „*ti, kteří mají nízko placené zaměstnání, žijí často v trvalé chudobě a mají nízkou sociální pozici ve společnosti.*“²⁰

1.2 Koncepty chudoby

Jak z výše uvedeného vyplývá, přesná definice, na které by se shodly všechny disciplíny, neexistuje. Vymezit chudobu je stejně těžké jako je tomu u mnoha dalších sociálních fenoménů. Friedmann uvádí, že existují čtyři diskursy chudoby:

- byrokratický
- moralistický
- akademický
- diskurs samotných chudých

Byrokratický diskurs nahlíží na problematiku chudoby především očima ekonomiky. Pohledem byrokracie se jedná hlavně o domácnosti, které mají nízké příjmy a o lidi postižené absolutní chudobou či relativní chudobou. Tento diskurs se tedy zaměřuje na určení hranic chudoby a to pomocí přímých a nepřímých kritérií. Tato pomyslná hranice, která je určena byrokracií, stanovuje výše sociálních dávek a sociální pomoci pro lidi zasažených chudobou. Svým přístupem byrokracie ovlivňuje počet chudých lidí.

Moralistický výklad chudoby se soustředí na vztah chudých lidí ke svému stavu. Moralisté tyto lidi označují např. za underclass čili deklasovaní nebo strádající.

Akademické pojednání nahlíží na problematiku chudoby jako na dopad společenských mechanismů. Z marxistického hlediska se jedná především o vyřazení z podílu na nadhodnotě, oproti tomu v nemarxistickém kontextu se jedná o

.....

¹⁹ Srov. Hantrais in HALUŠKOVÁ, E.; BOŽIK, J. Chudoba, společenské súvislosti a *sociálne politiky na jej odstránenie*, s. 121.

²⁰ KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 137.

odpovědnost chudých lidí ke společnosti a jejich spoluúčasti na aktivitách dané společnosti. Typickými termíny, které se používají v akademickém diskursu, jsou např. strukturální chudoba, marginalizace či vykořisťování.

Diskurs samotných chudých chápe chudobu jako vlastní bezmoc tento problém řešit. Neschopnost chudobu překonat závisí na vlivech státu, respektive politiky, která má na chudobu vliv. Dále záleží na sociální rovině, tedy na tom, jaké má konkrétní člověk, zasažený chudobou, prostředky k tomu, aby ji mohl překonat či se s ní nějakým způsobem vypořádat. Taktéž záleží na rovině psychologické, tedy na tom v jakém psychickém rozpoložení se osoba nachází. Je zřejmé, že člověk na pokraji zhroucení, utápějící se v pocitech méněcennosti, má menší šance se ke svému stavu postavit čelem nežli člověk, který je odhodlán se s tímto problémem konfrontovat a řešit ho. Psychologické dimenzi předchází dvě výše popsané a ty přispívají k psychickému rozpoložení chudého člověka.²¹

Mareš uvádí následující koncepty chudoby:

- absolutní a relativní koncept
- přímý a nepřímý
- objektivní a subjektivní
- preskriptivní a konsensuální

Zároveň zmiňuje, že konceptů chudoby je mnohem více, než jsou výše uvedené. Nicméně tyto dvojice protikladných konceptů jsou nejrozšířenější.²² Tomeš rovněž uvádí jako nejčastější pojetí chudoby chudobu absolutní a relativní, dále zmiňuje stav hmotné nouze a stav sociální nouze jako možný koncept chudoby.²³

Relativní koncepty

V rozvinutých zemích Evropy a Ameriky se nahlíží na chudobu jako na relativní problém. Lidé, kteří jsou považováni v Evropě za chudé, by nemuseli mít stejný

.....

²¹ Srov. Friedmann in MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999, s. 109.

²² Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999, s. 110.

²³ Srov. TOMĚŠ, I. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenosti*. Praha: Socioklub, 2001, s. 152 – 154.

status v rozvojových zemích. Lidé v rozvinutých zemích jsou označováni za chudé na základě svého sociálního postavení, to se odvíjí např. od profese a hmotných statků, které vlastní. Oproti tomu chudý člověk v rozvojové zemi nemá ani prostředky na uspokojení základních životních potřeb. Ve vyspělých zemích lidé sice naplňují základní životní potřeby, ale přesto jsou někteří označováni za chudé a to z toho důvodu, že chudoba je měřena vůči standardům kvalitního života v konkrétní zemi. Z toho plyne fakt, že chudoba je relativním pojmem a nelze ji zobecňovat.

Pocit chudoby se objevuje ve všech sociálních vrstvách, nejen u lidí, kteří jsou sociálně vyloučeni. Tento pocit vzniká také důsledkem konzumního způsobu života, kdy jedinec, který na první pohled nenaplnuje status chudého člověka, se cítí být chudým, v porovnání s lidmi z jeho sociální vrstvy.

Absolutní koncepty

Absolutní chudobou trpí lidé, kteří nejsou schopni naplňovat základní životní potřeby. Dlouhodobé setrvání v tomto stavu je života ohrožující. Tento typ chudoby představuje stav hranice minimální životní úrovně. Lidé, kteří se na této hranici ocitají, přežívají ze dne na den. S tímto konceptem chudoby je dodnes možné setkat se zejména v rozvojových zemích, kde je hlad a vidina smrti z nedostatku příjmu potravy stále na denním pořádku.

Přímé koncepty

Přímé koncepty chudoby jsou spojené s kupní silou peněz. Tento pohled na chudobu nebere v úvahu pouhé příjmy, ale rovněž výdaje spojené se životem. Přímý koncept je tedy založen na měření chudoby až po změnu příjmů do spotřeby.

Nepřímé koncepty

Nepřímý koncept je založen na měření příjmů před spotřebou, a proto nebere v potaz strukturu výdajů. Tento koncept staví měření chudoby na hodnocení upotřebitelného příjmu jedince nebo domácnosti.

Preskriptivní koncept

Tento koncept chudoby je určen prostřednictvím odhadů. Určuje rozsah nezbytností potřebných k životu. Patří sem minimální příjmy, sociální dávky,

sociální podpory apod. Kritéria pro určení chudoby jsou v tomto případě dány na základě vědeckých a politických úvah.

Konsensuální koncept

Konsensuální definice chudoby je založena na veřejném mínění společnosti. Společnost určuje koho považovat za chudého a koho nikoli.

Objektivní koncept

Objektivní koncept chudoby vnímá chudobu nezávisle na samotných lidech, kteří jsou chudobou zasaženi. Chudoba je v tomto případě definována obecně pro všechny. Objektivita je ovšem závislá na sociálním a politickém mínění dané země.

Subjektivní koncept

Tento koncept je protikladem objektivního chápání chudoby, tzn., že je nezávislý na mínění společnosti. Subjektivní chudoba je založena na vnitřním prožívání jednotlivců, kteří se nacházejí v této životní situaci. Chudým se může cítit člověk, který objektivně chudým není (z pohledu příjmů) a naopak člověk, který je objektivně označován za chudého, se subjektivně chudým cítit nemusí.²⁴

Stav hmotné nouze

Ve stavu hmotné nouze se ocitají lidé, kteří nedokáží naplňovat základní životní podmínky kvůli nedostatečnému příjmu. Tento stav může být zapříčiněn jak samotnou osobou, která se v tomto stavu nachází (např. nízkým příjmem, ztrátou zaměstnání, ale také vlivem stáří, nemoci či invalidity), tak osobou druhou, rodinou (např. přenesení dluhů). Stav hmotné nouze nastává, když se osoba dostane pod hranici životního minima. Životní minimum je stanovené právní normou. Dostane-li se člověk do hmotné nouze, je mu poskytována sociální pomoc a to doplněním příjmů skrze peněžní či věcné dávky.²⁵

Stav sociální nouze

.....

²⁴ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999. Základy sociologie, s. 110-119.

²⁵ Srov. TOMEŠ, I. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenosti*. Praha: Socioklub, 2001, s. 153 – 154.

Ve stavu sociální nouze se ocitají osoby, které nejsou schopné či nemají možnost naplňovat své základní životní a sociální potřeby. Důvodem pro nenaplňování těchto potřeb může být nízký věk, tedy dětství (dítě nemůže samo zabezpečit péči o svou osobu), dále nefunkční rodina, absence sociálního zázemí či zdravotní stav. Lidé, kteří se ocitají v této situaci, mají nárok na sociální pomoc.²⁶

1.3 Příčiny chudoby

Stav chudoby má několik příčin a záleží, z jakého úhlu budeme na problematiku chudoby nahlížet. Stejně tak, jako je těžké termín chudoba přesně definovat, je obtížné pojmenovat příčiny tohoto nežádoucího stavu. Obecně lze konstatovat, že částečnou vinu za tento stav nese samotná země, respektive vláda. Země, které jsou chudobou výrazně skličovány, v takových případech mají špatně fungující ekonomický systém, či mají nízké prostředky na investování do inovací, které by tento stav mohly zlepšit. Mnohdy v takových zemích není přítomen penzijní systém nebo všeobecné školní vzdělání.²⁷

Keblich uvádí jako jednu z významných příčin chudoby problémy v legislativě:

Problémy v legislativě

Jde o stav, kdy legislativa řeší nedostatečně řadu výjimečných situací, které se s chudobou pojí. A tím se na vytváření a udržování chudoby podílí. Jako příklad uvádí těžko splnitelné podmínky pro přiznání sociálních dávek.

Jako další a velice významnou příčinu uvádí finanční negramotnost:

Finanční negramotnost²⁸

Přičemž finanční gramotností rozumíme: „*Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a postojů nezbytných k dosažení finanční prosperity*

.....

²⁶ Srov. tamtéž, s.154.

²⁷ Srov. JAJRNER, P (ed.). *Nouze, chudoba, bohatství*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2015, s. 8 – 9.

²⁸ Srov. KEBLICH, J. *Chudoba, nezaměstnanost a další témata Pražské školy alternativ*. Sborník 06. Praha: Ekumenická akademie, 2012, s. 6. [online], [cit. 2019-11-23], dostupné z: <https://aa.ecn.cz/img_upload/bec9f888010e9f21bb1cdb470322b7c6/psa_sbormik_6_web.pdf>

prostřednictvím zodpovědného finančního rozhodování.“²⁹ Finanční negramotnost by pak znamenala absenci či nedostatečnost těchto znalostí, dovedností a postojů,

Jajtner uvádí jako možnou příčinu chudoby selhání bohatých:

Selhání bohatých

Tento problém lze registrovat jak ve vyspělých státech země, tak i v rozvojových, Pomyslné ekonomické nůžky se otevírají čím dál tím více od sebe.³⁰ S touto příčinou pracuje rovněž Atkinson, který se zabývá přímo ekonomikou nerovnosti.

Atkinson představuje následující příčiny chudoby z hlediska ekonomiky jako:

- globalizace
- vývoj technologií
- růst finančních služeb
- změny v platebních standardech
- méně významná role odborových svazů³¹

Jajtner dále popisuje problém, který z problematiky chudých vyplývá a to ten, že se chudé obyvatelstvo často řídí zásadou - silnější vyhrává. Obyvatelstvo si často zajišťuje své prostředky, nezbytné pro život, násilím a výjimkou nejsou ani vážné zločiny.

Další příčinou chudoby, kterou stejný autor uvádí, jsou globální hrozby:

Globální hrozby

Jednou z globálních hrozeb je v dnešní době velice aktuální téma a to nerovnováha ekologie světa. Svět je znečištěn a ve znečišťování se nadále pokračuje. Toto chování má za důsledek několik katastrof ročně, na příklad zničující povodně. Dalším z globálních problémů je migrace, která je následkem konfliktů.

.....

²⁹ Ministerstvo financí, Česká republika. *Slovník pojmů*. [online],[cit. 2019-11-23], dostupné z: <<https://www.psfv.cz/cs/slovník-pojmu#tab-slovník-pojmu-f>>.

³⁰ Srov. JAJRNER, P (ed.). *Nouze, chudoba, bohatství*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2015, s. 9-10.

³¹ Srov. ATKINSON, A. B. *Ekonomika nerovnosti*. Přeložil Jana KOČIČKOVÁ. V Brně: BizBooks, 2016, s. 97.

Obyvatelstvo zasažené válkou prchá zejména do zemí Evropy. Toto obyvatelstvo zde hledá perspektivu a především vyhovující životní podmínky. Nicméně sama Evropa nedokáže tyto podmínky zajistit, neboť se také potýká s problémem chudoby. Velký počet migrantů přebývá v uprchlických táborech, které mají velice daleko do prosperujících životních podmínek.

Další příčinou chudoby je nedostatečné vzdělání:

Nedostatečné vzdělání

Vzdělání znamená značnou investici, kterou si mnohdy nemůže velká část lidí dovolit. Obyvatelstvo, které je nevzdělané, je odsouzené k chudobě. Často jsou tito lidé nástrojem manipulace.³² Krebs příčiny chudoby vyvozuje z výzkumů, které uvádí skutečnost, že lidé, kteří jsou nejvíce postiženi chudobou, pocházejí z určitých sociálních skupin a to jsou zejména nevzdělaní lidé, děti, lidé pocházející z nefunkčních rodin, dále lidé dlouhodobě nezaměstnaní, trpící nemocí a také migranti.

Hlavní příčiny chudoby pak shrnuje do tří hlavních bodů:

- Nízký příjem

Nízký příjem souvisí se vzděláním. Obecně lze konstatovat, že čím je člověk méně vzdělaný, jeho výše výdělků je úměrná jeho kvalifikaci. Dalším důvodem nízkého příjmu peněz jsou různé handicap, jako například dlouhodobá nemoc nebo také diskriminace (rozdíly ve mzdách mužů a žen). Z tohoto hlediska mají výdělky vysoký vliv na chudobu.

- Nezaměstnanost

Nezaměstnaní lidé jsou rovněž ohroženi chudobou a to především ti dlouhodobě nezaměstnaní. Častá nezaměstnanost vede k nízkým starobním a jiným důchodům a následně k chudobě. Krebs zároveň upozorňuje, že zvýšením podpor pro nezaměstnané může docházet k demotivaci nepracujících, aby hledali nové zaměstnání.

.....

32 Srov. JAJRNER, P (ed.). *Nouze, chudoba, bohatství*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2015, s. 9-20.

- Rozdíl z vlastnění bohatství

Bohatým lidem může často vynášet výdělek samotný majetek. Jejich majetek může být zdrojem pro uspokojování základních životních potřeb. Autor uvádí, že rozdíl ve vlastnění bohatství je v porovnání s rozdíly ve výši mezd, zaměstnanosti a osobních dispozic mnohem vyšší.

Jednoduše lze příčiny chudoby shrnout jako chyby, které přísluší státu nebo jako chyby, za které je odpovědný sám člověk. Reálně se tyto příčiny prolínají, neboť nelze jednoznačně nikomu přisoudit absolutní vinu. Stát má odpovědnost za své občany a občan má odpovědnost sám za sebe a za své skutky.³³

1.4 Měření chudoby

V současnosti se se klade důraz na konstrukci ukazatelů, které dokáží vyhodnotit ekonomický stav a sociální rozvoj v konkrétní zemi. Těmi ukazateli jsou: hrubý domácí produkt, hrubý národní příjem (oba přepočítané na obyvatele) a dále to jsou ukazatele složené: index lidského rozvoje a index chudoby. Světová banka člení země do 4 skupin podle hodnoty hrubého národního příjmu (který je opět přepočítán na obyvatele).

Země jsou pak rozčleněny do následujících skupin:

- s nízkým příjmem
- s nižším středním příjmem
- vyšším středním příjmem
- s vysokým příjmem

Za chudé jsou považovány země s nízkým příjmem. Těmto zemím je poskytována rozvojová pomoc. V evropských zemích je materiální situace (příjmová nerovnost a chudoba) obyvatelstva měřena dle následujících ukazatelů:

- nerovnosti v rozdělení příjmů

.....

³³ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 121-123.

Tyto příjmy vyjadřují část objemu příjmu 20% obyvatelstva s nejvyššími příjmy k objemu příjmů 20% obyvatel s nejnižšími příjmy.

- rozsah rizika chudoby, která je vyjádřena podílem obyvatelstva s příjmem pod hranicí chudoby

Chudoba je ovšem mnohorozměrná a nelze ji měřit pouze v závislosti příjmů. Existuje proto vícerozměrné hodnocení chudoby, které pracuje s tzv. indexem chudoby. Index pojímá 3 oblasti života:

- zdravotní péče
- vzdělání
- životní úroveň

Na tyto oblasti života se nahlíží z hlediska nedostatku. Výpočet indexu je rozdílný pro rozvojové a vyspělé země (to potvrzuje relativnost pojmu chudoba). Čím vyšší je index, tím vyšší je v dané zemi chudoba. Oblasti jsou dále rozčleněny na dílčí indikátory.

Pro rozvojové země to je:

- naděje na dožití 40 let
- negramotnost
- průměr obyvatelstva s přístupem k pitné vodě
- průměr podvyživených dětí pod 5. rokem

Pro rozvinuté země:

- naděje na dožití 60 let
- procento negramotného obyvatelstva
- procento obyvatelstva žijících pod hranicí příjmové chudoby
- dlouhodobá nezaměstnanost³⁴

Dalším měřítkem chudoby je tzv. Vícenásobný index, který pro výpočet používá matematický vzorec. Tuto metodu vytvořila dvojice autorů J. Foster a S. Alkire, proto se označuje také jako Alkire-Foster metoda. Postup pro výpočet zahrnuje různé

.....

³⁴ Srov. HALUŠKOVÁ, E.; BOŽIK, J. *Chudoba, společenské súvislosti a sociálne politiky na jej odstránenie*. Bratislava: Milan Štefanko, Iris, 2015, s. 45 – 49.

formy deprivace, které souvisejí s chudobou (např. málo příležitostí ke vzdělání, nezaměstnanost, nemoci a s tím spojená špatná životní úroveň). Ukazatelé chudoby jsou následně analyzovány a použity k výpočtu matematického vzorce. Metoda výpočtu dokáže index chudoby rozložit podle mnoha charakteristik (např. dle regionu, dimenze, etnického původu).³⁵

1.5 Bludný kruh chudoby

Zřejmě první, kdo vyslovil hypotézu o bludném kruhu chudoby, byl Američan Paul A. Samuelson, podle kterého chudé země mají tak nízký produkt, že z něho nejsou schopny spořit a akumulovat kapitál. Protože nejsou schopny akumulovat kapitál, nejsou schopny zvýšit svůj produkt. A protože nejsou schopny zvýšit produkt, nemohou spořit a akumulovat kapitál. Bludný kruh se tak uzavírá a není z něho cesty ven.³⁶ Děti, které vyrůstají v nepříznivých podmínkách, tak mají malou šanci vymanit se z chudoby a svoji životní úroveň si zlepšit. I podle Esping-Andersena jestliže dítě vyrůstá v rodině, kde jsou nedostatečné faktory vzdělání a zaměstnanost, stoupá riziko, že se bude v budoucnu potýkat se stejnými problémy. Bude tedy ohroženo chudobou více než dítě z běžné populace. Rizika se tak přenáší z generace na generaci a tvoří bludný kruh chudoby. Boji s dětskou chudobou by proto měla být přikládána velká důležitost, neboť se přenáší a je těžké se z ní vymanit.³⁷

Hypotéza bludného kruhu chudoby vedla k zahájení rozsáhlé zahraniční rozvojové pomoci ze strany rozvinutých zemí, a to zejména od 60. let 20. století. Myšlenku, že příliv kapitálu pomocí zahraniční rozvojové pomoci vyřeší problém začarovaného kruhu chudoby, odmítl jako jeden z prvních významný americký ekonom T. W. Schulz. Jeho argumentace přitom byla založena na tvrzení, že ekonomický růst nějaké země je přímým důsledkem růstu důchodů jednotlivců. Také

.....

³⁵ Srov. Alkire-Foster method. University of Oxford, Oxford Poverty and Human Development Initiative. [online], [cit. 2019-11-26], dostupné z: <<https://ophi.org.uk/research/multidimensional-poverty/alkire-foster-method/>>.

³⁶ HOLMAN, R. *Ekonomie*. Nakladatelství C. H. Beck, 2011, s. 518.

³⁷ ESPING-ANDERSEN, G. *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

podle Holmana se hypotéza bludného kruhu chudoby zaměřuje „jen na vztah mezi kapitálem a růstem. Opomíjí velmi důležitou věc – že k hospodářskému růstu jsou nezbytné určité společenské instituce, zejména soukromé vlastnictví a svobodné trhy“³⁸. Klíčem k hospodářskému startu chudých zemí podle stejného autora, není ani tak zahraniční pomoc a zahraniční kapitál, jako zejména jejich vlastní společenský systém. Z mnoha výzkumů je přitom zřejmé, že existuje přímá vazba mezi chudobou a hladem. Proto je v chudých zemích třeba zvýšit produktivitu zemědělství, investovat do vzdělávání, infrastruktury a zdravotnictví. Podle mnoha autorů, například Nezvala, „nalezení cesty k prolomení bludného kruhu chudoby bude pro každou zemi individuální. Mnoho závisí na jejich přírodních podmínkách, rozsahu půdy a skladbě surovin. Další rozvoj závisí na místních tradicích tak i na náboženství“³⁹.

1.6 Sociální vyloučení

Historické kořeny konceptu sociálního vyloučení je možné najít již u řeckého filosofa Aristotela ze Stageiry, který ve svých úvahách popsal skupinu lidí stojící mimo majoritní společnost. Prvním průkopníkem, který projevil novodobý zájem o pojem „sociální vyloučení“ byl v roce 1974 René Lenoir, tehdejší sekretář pro sociální činnost ve francouzské vládě, který výraz sociální vyloučení oživil a zpopularizoval pro širokou veřejnost. Dokonce po určité politické iniciativě Lenoira ve Francii byla myšlenka sociálního vyloučení celkem rychle a s nadšením přijata v celé Evropské unii a zařazena do diskuze o chudobě.⁴⁰ Ve větší míře se však termín sociální vyloučení nebo také sociální exkluze začal objevovat až v 90. letech minulého století a částečně nahradil termín chudoba. Tento pojem s sebou nese změnu objektu zájmu sociální politiky.⁴¹ Problematika sociálního vyloučení se

.....

³⁸ HOLMAN, R. *Ekonomie*. Nakladatelství C. H. Beck, 2011, s. 518.

³⁹ NEZVAL, P. *Světová ekonomika. (Vybrané problémy)*. Karviná: Slezská univerzita v Opavě., 2000, s. 104.

⁴⁰ Srov. MATHIESON, J. et al. *Social Exclusion: Meaning, measurement and experience and links to health inequalities*. WHO Social Exclusion Knowledge Network Background Paper 1, 2008, 91 s. [online], [cit. 2020-01-03], dostupné z:

https://www.who.int/social_determinants/media/sekn_meaning_measurement_experience_2008.pdf.pdf

⁴¹ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 115.

dostala do popředí poté, co Evropské společenství vydalo program boje proti chudobě, který zahrnoval již zmíněnou sociální exkluzi. V roce 1989 se problém sociálního vyloučení objevil také v preambuli Sociální charty evropského společenství, která měla za cíl bojovat proti chudobě, potažmo proti sociálnímu vyloučení a to v rámci solidarity. Sociální vyloučení se stalo termínem, který v dnešní době často alternuje termín chudoba.⁴²

Podle Veselé a kol. „sociální vyloučení chápeme jako proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku“⁴³ Příčinou sociálního vyloučení je tedy nedostatečný přístup ke zdrojům, které souvisejí se sociálním zajištěním, tím je např. zaměstnání, vzdělání, zdravotní a sociální ochrana. Dlouhodobé setrvání ve stavu nedostatku výše uvedených determinant, dochází k nejzávažnějším případům sociální izolace. Sociální izolací člověk ztrácí základní sociální návyky a také strádá po stránce psychické (ztrácí sebeúctu a důvěru v sebe sama). Dalšími častými příčinami sociálního vyloučení je zdravotní stav (například dlouhodobá nemoc, postižení) nebo stáří. Do skupiny sociálně vyloučených lidí patří rovněž znevýhodněná skupina obyvatelstva, tedy ti lidé, kteří mají ve společnosti horší postavení. Jsou to lidé z různých etnických menšin, migranti, přistěhovalci, děti z dysfunkčních rodin a lidé žijící v místech s nízkou životní úrovní. Tato rizika spolu velmi často korespondují a jsou přenášeny z generace na generaci.⁴⁴

Sociální vyloučení se dotýká identity člověka. Vyloučení lidé jsou limitováni svým statutem, často dochází u takových lidí k demotivaci se svým stavem něco udělat a uzavírají se do své vlastní kultury. Stát se snaží tuto exkluzi minimalizovat formou různých opatření. Opatření mají charakter sociální a politické pomoci.

.....

⁴²Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999. Základy sociologie, s. 165.

⁴³ VESELÁ, M. a kol. *Sociální vyloučení: Dobrá praxe a řešení*. Manuál pro obce. Společně k bezpečí o. s. pro odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra ČR, 2009, s. 4. [online], [cit. 2020-01-2], dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/soubor/extremismus-identifikace-zasadnich-problemu-pdf.aspx>>

⁴⁴ Srov. KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 135-137.

V současné době je často používaným opatřením tzv. pozitivní diskriminace.⁴⁵ Pozitivní diskriminace je: „určitá forma zvýhodnění pro dosud znevýhodněné skupiny s cílem vyrovnat jejich příležitosti. Příkladem pozitivních opatření může být vyhrazování pracovních míst pro osoby se zdravotním postižením, stipendia pro etnické menšiny“.⁴⁶ Život dětí v sociálně vyloučených rodinách se odvíjí odlišně od života jejich vrstevníků z rodin většinové společnosti. Dítě žijící v sociálně vyloučené rodině přitom nemůže samo o sobě ovlivnit svoji svízelnou situaci a tak přejímá způsob života svých rodičů nebo prarodičů. Sociální vyloučení tak ve vztahu k chudobě představuje závažný celospolečenský problém, který ani v České republice nemůže být redukován pouze na sociálně vyloučené lokality, i když tato místa představují jeho nejvíce viditelnou tvář. Navíc jak uvádí Čada a kol., „statistiky definují ohrožení chudobou v závislosti na střední hodnotě příjmu. Ten je však v ČR i po přepočítání na místní ceny výrazně nižší než je evropský průměr. Domácnost ohrožená chudobou v ČR je tak reálně mnohem chudší než domácnost ohrožená chudobou v Německu či Švédsku“⁴⁷.

Dle Pemové a Ptáčka však přílišné zdůrazňování vlivu chudoby na zanedbávání dětí nebo dokonce zaměňování chudoby se zanedbáváním dětí lze „považovat za poměrně kontroverzní, protože přenáší odpovědnost za kvalitu péče o dítě z rodičů na širší společenské struktury a zároveň může docházet k přehlížení zanedbávání v socioekonomicky stabilních rodinách“⁴⁸. Švec však k tomu uvádí, že děti ze sociálně vyloučeného prostředí jsou oproti jiným dětem značně znevýhodněné, protože ve svém životě „pravděpodobně nikdy neopustily, a tak neznají žádné jiné způsoby chování, jednání nebo řešení konfliktů, než ty ze sociálně vyloučené

.....

⁴⁵ Srov. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999. Základy sociologie, s. 165-166.

⁴⁶ Ombudsman, veřejný ochránce práv. *Co je diskriminace?* [online], [cit. 2019-11-28], dostupné z: <<https://www.ochrance.cz/diskriminace/pomoc-obetem-diskriminace/co-je-co-neni-diskriminace/>>

⁴⁷ ČADA, Karel a kol. 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. GAC spol. s r.o., [online], [cit. 2020-01-02], s. 8, dostupné z:

<https://irop.mmr.cz/IROP/media/SF/Microsites/IOP/%C5%BDadatel%C3%A9%20a%20p%C5%99%C3%ADjemci/Pro%20%C5%BEadatele/P%C5%99ehled%20oblast%C3%AD%20intervence/6.1/Analýza_socialne_vyloucenych_lokalit_v_CR.pdf>

⁴⁸ PEMOVÁ, T.; PTÁČEK, R. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing a.s., 2016, 200 s.

lokality“⁴⁹. Proto se lze domnívat, že význam sociální podpory chudých a sociálně vyloučených rodin je v tom, že nabízí ohroženým dětem zdroje, které je mohou chránit před zanedbáváním, minimálně však může toto riziko snižovat.

.....

⁴⁹ Tamtéž.

2 Dítě a jeho potřeby

2.1 Psychický vývoj a biologický vývoj

Již staletí se lidé podivují nad dítětem a objevováním jeho dětství a právě proto, existují různé pohádky, mýty nebo legendy, které dokreslují vývoj dětské postavy. Z toho lze usuzovat na to, že dítě není pouze bezmocná bytost, která podléhá nebezpečí a křivdám, které na něj v životě čekají, ale samo má možnost rozhodnout a vzepřít se stanoveným normám a řádům. Každé dítě má v sobě také potenciál, který je třeba rozvíjet a to v co možná největší míře. Základním východiskem uvažování o vývoji osobnosti dítěte proto musí být podle pedagogického a sociálního pedagoga Heluse, „*vývoj bytosti v jejím celistvém uspořádání – vzájemně se prostupující vývoj tělesný s vývojem psychickým ...*“⁵⁰. Cílem dnešní uspěchané doby je proto hledat přístupy, které jsou k dítěti adekvátní, a které můžou vycházet z poznatků, jež nám badatelé předkládají, přičemž významnou úlohu hraje situování dítěte, které se neustále proměňuje. „*Dítě je osobností v dynamice jejího konstituování, vznikání*“⁵¹. Pokud se díváme na dítě jako osobnost, uvádí dál stejný autor, díváme se na vznikání a vývoj kvalit osobního desatera.

Vzhledem k tomu, že zkušenosti z dětství mohou významně ovlivňovat jeho další psychický vývoj, pro jeho zdárný vývoj je velice důležité uspokojování jeho základních potřeb, zejména potřeby jistoty a bezpečí. Zde je třeba si uvědomit, že vývoj dítěte začíná důvěrou, v níž nejhlavnějším činitelem je role matky. Jak však uvádí Elliott a Place, od 1. roku dítěte do 3. let věku se začíná objevovat vlastní vůle dítěte, kterou by měli rodiče podpořit opětovným vyvoláváním bezpečí⁵². Je tedy zřejmé, že pro zdravý psychický vývoj dítěte je nutné vytvoření trvalých vazeb s jinými lidmi. Jak uvádějí Elliott a Place, v období od 6. do 12. let se již dítě chová k dospělým partnersky, ale také se srovnává s vrstevníky, kteří na něj společně

.....

⁵⁰ HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2009, s. 165.

⁵¹ Tamtéž s. 107.

⁵² Srov. ELLIOTT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada, 2002, s. 15.

s učiteli mají největší vliv. Přesto je třeba i v této době zachovat význam rodinného zázemí. Děti se stávají emočně nezávisly na svých rodičích a vybírají si z mnoha alternativ svou vlastní životní cestu, která podtrhne jejich autonomii.⁵³ Hledání vlastní identity je podle Macka ovlivněno následujícími aspekty:

- Osobními aspekty – ty člověku odpovídají na otázku, kdo jsem? Vytvářejí pocit jedinečnosti a neopakovatelnosti. Tento aspekt vychází z intimního sebehodnocení.
- Sociálními aspekty – které člověku pokládají otázky, kam patřím, odkud pocházím, kam směřuji, čeho jsem součástí? Sociální aspekt člověku poskytuje pocit spojitosti ve vztazích s druhými lidmi, poskytuje mu pocit začlenění a soudržnosti.⁵⁴

Hledání vlastní identity probíhá ale celý život jedince, i v dospělosti a stáří. Proto může nefunkční socializace přesahovat do závažných podob a nízké příjmy rodin v sociálně vyloučených lokalitách jsou zcela jistě jedním z rozhodujících rizikových faktorů. Sociální a psychická deprivace se totiž určitým způsobem odvíjí od deprivace materiální. Vždyť v extrémní chudobě, kterou například Světová banka definuje jako živobytí za méně než 1,90 USD na den a osobu, dnes žije zhruba desetina světové populace. I když proti roku 1820, kdy to bylo celých 94 %, viz graf na obrázku 1, je to několikanásobně méně, je to stále závažný společenský problém. Bohužel, globální odhady dětské chudoby nejsou k dispozici, pro účely měření jsou ale ve většině výzkumů děti považované za chudé, pokud žijí v chudé domácnosti. Z tohoto pohledu je zajímavý i graf na obrázku 2, ze kterého zjišťujeme, že prakticky polovina lidí žijících v extrémní chudobě je mladší 18 let. To je velký podíl, pokud vezmeme v úvahu, že osoby mladší 18 let tvoří asi třetinu celkové populace (jak je znázorněno šířkou jednotlivých sloupců).⁵⁵

.....

⁵³ Srov. ELLIOTT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázi: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada, 2002, s. 15.

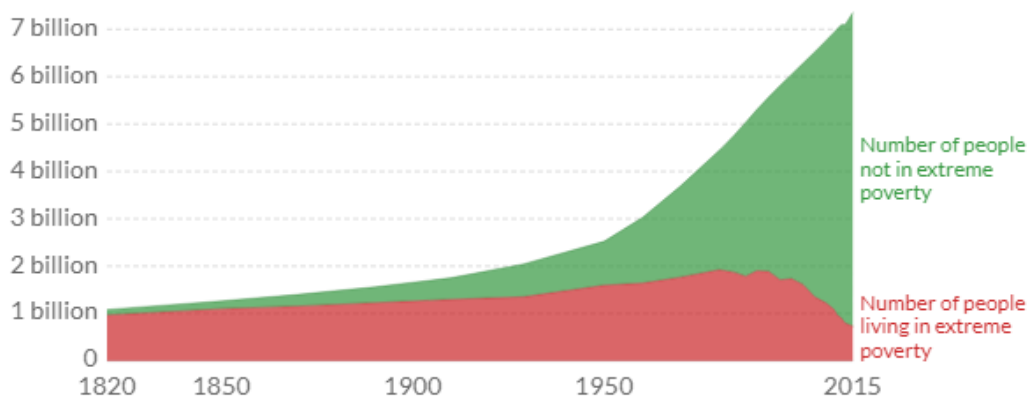
⁵⁴ Srov. MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, s. 62.

⁵⁵ Srov. ROSER, M.; ORTIZ-OSPINA, E. *Global Extreme Poverty*. První vydání v roce 2013, věcná revize 2017, menší revize 2019, [online], 2019, [cit. 2020-01-08], s. 8, dostupné z: <<https://ourworldindata.org/extreme-poverty>>

Obrázek 1: Světová populace žijící v extrémní chudobě (1820 – 2015)

World population living in extreme poverty, 1820-2015

Extreme poverty is defined as living on less than 1.90 international-\$ per day. International-\$ are adjusted for price differences between countries and for price changes over time (inflation).

Source: Ravallion (2016) updated with World Bank (2019) OurWorldInData.org/extreme-poverty/ • CC BY
Note: See OurWorldInData.org/extreme-history-methods for the strengths and limitations of this data and how historians arrive at these estimates.

Relative

Zdroj: ROSER, M.; ORTIZ-OSPINA, E., 2019

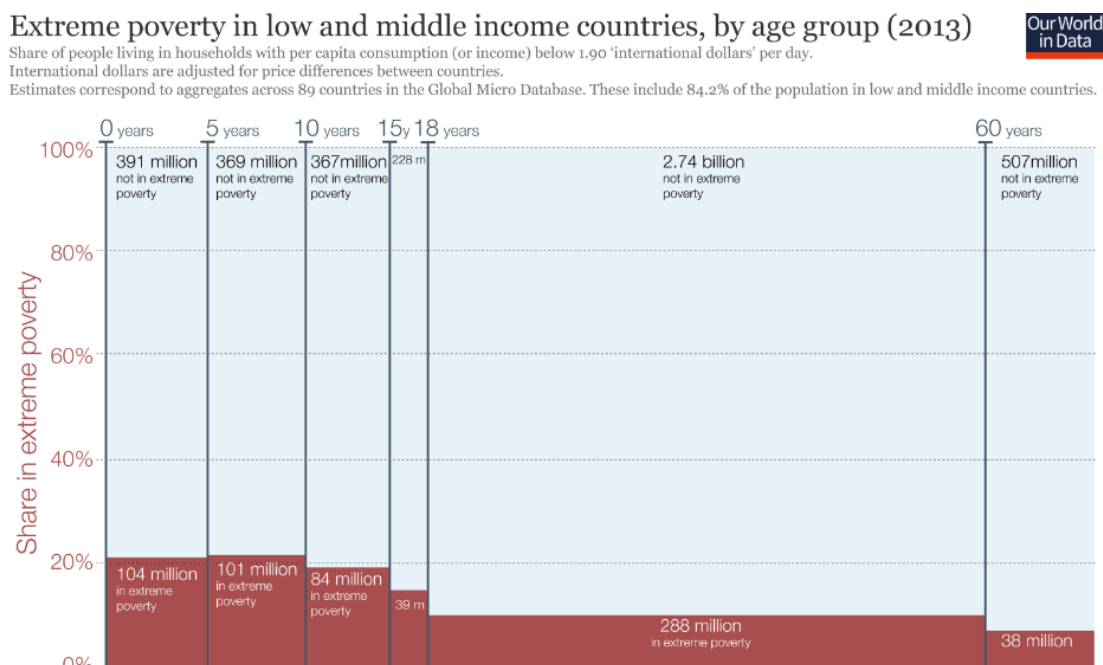
Zajištění dostatku prostředků pro kvalitní biologický vývoj dítěte je přitom jedním z rozhodujících faktorů jeho dalšího života ve společnosti. Již Kubička k tomu uvádí, že „*nic z toho, co dítě získalo v oblasti duševna jako biologické dědictví, by se nemohlo rozvinout bez podpory v prostředí. Veškerá duševní činnost dítěte je závislá jak na biologickém, dědičném vybavení – tak na utvářejícím vlivu prostředí, zejména prostředí společenského. Není správné se domnívat, že by určitá duševní vlastnost mohla být způsobena výhradně dědičností nebo pouze výchovou, vždy nacházíme současné působení obou těchto činitelů*“⁵⁶. Z uvedeného vyplývá, že vývoj jedince je postupnou proměnou, ale nemusí být nutně plynulý a rovnoměrný. Gillernová a Krejčová et al. k tomu uvádějí, že každá vývojová etapa se vyznačuje

.....

⁵⁶ KUBIČKA, L. *Psychologie školního dítěte a jeho výchova v rodině*. Praha: SzdN, 1959, s. 13.

určitými typickými změnami, ale k vývoji lidského jednice též patří individuální diference, která specifikuje každého z nás.⁵⁷

Obrázek 2: Extrémní chudoba v zemích s nízkými a středními příjmy dle věkových skupin

Zdroj: ROSER, M.; ORTIZ-OSPINA, E., 2019

Podobně jako Kubička, také Říčan uvádí, že „mezi vlivy prostředí, jež ovlivňují rozvoj inteligence a dalších schopností, je třeba zdůraznit kromě rozdílů v intelektuální podnětnosti výchovy také biologické faktory, rozdíly v životosprávě matek během těhotenství, rozdíly ve zdravotní péči a všeobecných životních podmínkách. Nedostatečná výživa, zvláště bílkovinný hlad, zde působí zlobně“⁵⁸. Dávky podle energetické hodnoty a doporučeného množství proteinů například Recommended Dietary Allowances⁵⁹ ve výši, jak ji uvádí tabulka 1. Chybou pak je, že v některých rodinách není jídlo považováno za prioritu nebo na něho nejsou v rodinném rozpočtu finanční prostředky.

⁵⁷ Srov. GILLERNOVÁ, I. K.; KREJČOVÁ, L. et al. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada Publishing a.s., 248 s.

⁵⁸ ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing a.s., 2010, s. 89.

⁵⁹ Srov. Recommended Dietary Allowances, In LEIFER, G. *Úvod do porodnického a pediatrického ošetřovatelství*. Praha: Grada Publishing a.s., 2004, s. 426.

Tabulka 1: Dávky podle energetické hodnoty a doporučeného množství proteinů

Věk	Kilokalorie		Množství proteinů (v gramech)		
	denně	na 1 kg	na 1 cm	denně	na 1 kg
1-3	1300	102	14,4	16	1,2
4-6	1800	90	16,0	24	1,1
7-10	2000	70	15,2	28	10,0

Zdroj: vlastní zpracování dle Recommended Dietary Allowances

2.2 Rodina a její význam pro život dítěte

Mnoho autorů se shoduje na tom, že definovat dnes rodinu je složité. Dle Možného je ale rodina „skupina osob navzájem spjatých pokrevními svazky, manželstvím, v poslední době i dalším podobným právním vztahem, ale i adoptí, a její dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí“⁶⁰ Velice jednoduše definují rodinu Kraus a Poláčková, když uvádějí, že rodinu současnosti lze považovat za „institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují příbuzenské, rodičovské nebo manželské vazby“⁶¹. Konečně Matoušek tvrdí, že před časem byla rodina definována jako svazek, který byl uznán společenskou autoritou, kterou byl v té době stát či církev, a také pouty pokrevního příbuzenství mezi rodiči a dětmi. V současnosti je výraz rodina náhradou spíše pro výraz – rodinné soužití blízkých lidí. Rodina je také daleko méně stabilní a křehká oproti dřívějším podobám. Tato nesoudržnost je jednou z příčin vzniku chudoby či ztráty bydlení.⁶²

Rozdíl mezi tradiční, moderní a postmoderní rodinou je podle Možného uveden v tabulce 2.

Tabulka 2: Rozdíl mezi tradiční, moderní a postmoderní rodinou

	Tradiční	Moderní	Postmoderní
Struktura	Široká, vícegenerační	Nukleární, manželská	Variabilní, individualizovaná

⁶⁰ MOŽNÝ, I., In ZAGATOVÁ, V. *Rodina*. [online], 2015, [cit. 2020-01-08], dostupné z: <<https://www.dpnoparany.cz/www/dpnoparany/fs/pp-rodina-final-14-5-2015-1-.pdf>>

⁶¹ KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 78.

⁶² Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013.

Základní kapitál	Ekonomický	Ekonomický, sociální, kulturní	Sociální, kulturní
Legitimizace	Sex, děti	Děti	Nelegitimizuje
Role	Komplementární, hierarchizované	Segregované, komplementární	Individualizované
Funkce	Univerzální	Pečovatelské, statusotvorné, citové	Citové
Autorita	Otec	Otec-matka, funkčně segregované	Individualizovaná slabá

Zdroj: vlastní zpracování dle Možný, I., In ZAGATOVÁ, 2015

Zagatová uvádí, že „jednotná rodina dnes neexistuje. Domácnosti konstituované manželským párem s dětmi (což se tradičně chápe jako rodina) tvoří dnes v Evropě jen asi čtvrtinu ze všech domácností“⁶³. Je to chyba, protože funkční rodina je schopná plnit základní funkce, jako je biologicko-reprodukční, ekonomická, sociální a socializačně výchovná. Podle Možného, jak nás o tom informuje Mahrová, je současná rodina „postavena na dlouhodobějším partnerství osob opačného pohlaví, u nichž se předpokládá příbuzenství. Charakteristická je dvougenerační skladba rodiny, trendem je jedno dítě a párový život bez manželství. Existencí alespoň jednoho dítěte rodina zajišťuje reprodukci života lidí, primární socializaci, výchovu dítěte a také bezpečí všech jejích členů“⁶⁴.

Z uvedeného lze usuzovat na to, že dnešní společnost založená na individualismu se nechce plně obětovat pro rodinu a ponechává si určitý prostor pro změnu. Proto se také stále častěji setkáváme s různými alternativami společného soužití, jako je singles partnerství, manželství na zkoušku, svobodné matky, dlouhodobě nesezdané páry, úmyslně bezdětná manželství apod. Také uzavření manželství se často odsouvá do pozdějšího věku, protože lidé stále častěji

.....

⁶³ ZAGATOVÁ, V. *Rodina*. [online], 2015, [cit. 2020-01-08], dostupné z: <<https://www.dpnoparany.cz/www/dpnoparany/fs/pp-rodina-final-14-5-2015-1-.pdf>>

⁶⁴ MOŽNÝ, I., 1999, In. MAHROVÁ, G. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada Publishing a. s., 2008, s. 101.

upřednostňují svoji kariéru, cestování nebo sportovní aktivity. Proti minulosti také předmanželská zkušenost v oblasti sexu se stává normou, což také může snižovat motivaci k sňatku. Zde si je však třeba uvědomit, že rodinné zázemí je důležitým faktorem, který má dopad na život dítěte, i když také způsob výchovy v rodině se vyvíjí. Způsoby výchovy jsou determinovány celou řadou skutečností. Například podle Čápa a kol., se jedná o tyto determinanty:

- vlastnosti a zkušenosti rodičů a dalších osob podílejících se na výchově,
- vzájemné interakce mezi rodiči a dalšími osobami,
- vlastnosti, zkušenosti a chování vychovávaných dětí, které působí na vychovávající,
- interakce mezi dětmi,
- změny podmínek a nové události ve vývoji rodiny a nejbližšího okolí,
- širší sociokulturní podmínky a jejich změny.⁶⁵

Jak je zřejmé z předcházejícího textu, rodinný život a rodičovství jsou v dnešní době pro všechny aktéry psychicky velmi náročné. Přesto se lze nabýt přesvědčení, že pro každého z nás by měla být rodina především emocionálním zázemím, pilířem bezpečí, uznání, a pro děti místem elementárních zkušeností a pevnou základnou pro jejich vstup do společnosti.

2.3 Sociálně-právní ochrana dítěte

Protože dítě je členem společnosti, získává určitá práva a povinnosti. Důležitým milníkem pro posouzení toho, zda se jedná o dítě, je osmnáctý rok života, jak to uvádí Úmluva o právech dítěte přijatá OSN v roce 1989. Zde je totiž v čl. 1 uvedeno, že „*dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve*“⁶⁶. Z textu je však zřejmé, že se jedná pouze generální klauzuli dávající státům svobodu, aby se od ní

.....

⁶⁵ Srov. ČÁP, J.; ČECHOVÁ, V.; & BOSCHEK, P. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR. 2000.

⁶⁶ OSN. *Úmluva o právech dítěte*. [online], 1989, [cit. 2020-01-08], dostupné z: <<https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>>

v případě potřeby odchýlily. Každá fyzická osoba je podle české právní úpravy obdařena aktivním i pasivním statutem. Právní osobnost pak specifikuje § 15 zákona č.89/2012 Sb., občanský zákoník, jako způsobilost mít práva a povinnosti. Ta náleží člověku od jeho narození až do smrti a nelze ji odebrat, ani se jí vzdát. Vzhledem k tomu, že si některé potřeby nejsou děti schopny samy zabezpečit, musely se stát motivem jednání třetích osob. Tyto potřeby rodinné právo promítá do principu „nejlepší zájem dítěte“. Podle směrnice Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) uvedený pojem spočívá v „zajištění dobrých podmínek pro dítě, které jsou podmíněny konkrétními okolnostmi jako je věk dítěte, jeho vyspělost, přítomnost či absence rodičů, prostředí, ve kterém dítě vyrůstá či jeho životní zkušenosti“⁶⁷.

Podle Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), představuje sociálně-právní ochrana dítěte zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly.⁶⁸

V České republice Nový občanský zákoník (NOZ) se v oblasti ochrany práv dětí drží zásady formulované mezinárodními úmluvami. Ale také se snaží reflektovat judikaturu Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva (ESLP). Radvanová v této souvislosti uvádí, že „dítě je subjektem práv, jehož zájmy mají nejen v právní teorii, ale i v každodenní praxi přednost před zájmy jiných osob a orgánů, přičemž aby bylo zároveň dosaženo jeho blaha, je především nezbytné zjistit názor samotného dítěte“⁶⁹. V návaznosti na to lze konstatovat, že od účinnosti NOZ

.....

⁶⁷ UNHCR. *Směrnice UNHCR pro určování nejlepšího zájmu dítěte*. [online], 2008, [cit. 2020-01-08], dostupné z: <http://www.nuv.cz/uploads/Amail/1608/Nejlepsi_zajem_ditete_vyhodnocovani.pdf>

⁶⁸ Srov. OSPOD. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Informační portál pro orgány sociálně-právní ochrany dětí. [online], 2020, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<http://www.ospod.cz/informace/obecne/>>

⁶⁹ RADVANOVÁ, S. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 22.

je v rámci rodinného práva kladen větší důraz na práva a zájem dítěte, což se řeší v mnoha záležitostech jako je změna péče, střídavá péče, stanovení výživného apod. Ústředním orgánem státní správy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí je Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). MPSV vykonává zejména legislativní, metodickou a kontrolní činnost, včetně přezkumu pravomocných rozhodnutí krajských úřadů v odvolacím a přezkumném řízení.

Legislativní rámec činnosti MPSV v oblasti sociálně-právní ochrany dětí se opírá zejména o:

- Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev (tzv. kompetenční zákon);
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí;
- Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení) a zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení);
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů vymezuje sociálně-právní ochranu dětí v § 1 jako:

- ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,

přičemž zdůrazňuje, že nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte.⁷⁰

MPSV nemá až na výjimky oprávnění vstupovat na žádost občanů do řešení konkrétních případů, kde se občané střetávají při řešení situace dítěte s pracovníky jiných orgánů-sociálně právní ochrany dětí, popř. se soudy. Na základě analýzy spolufinancování sociálně-právní ochrany dětí a možného zavedení pevného podílu spolufinancování ze strany obcí s rozšířenou působností je možné konstatovat, že činnosti v agendě SPOD vykonávají na základě zákona orgány sociálně-právní

.....

⁷⁰ Srov. OSPOD. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Informační portál pro orgány sociálně-právní ochrany dětí. [online], 2020, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<http://www.ospod.cz/informace/obecne/>>

ochrany dětí (OSPOD), kterými jsou obecní úřady obcí a krajské úřady (hrazeny z příspěvku na výkon přenesené působnosti v gesci Ministerstva vnitra) a zejména pak obecní úřady obcí s rozšířenou působností (ORP, kterou jsou financovány dotací na výkon SPOD v gesci MPSV), Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí nebo MPSV.

Na základě uvedeného dokumentu lze konstatovat, že:

- Celkový počet pracovních míst na OSPOD ORP byl v roce 2018 celkem 2 534 a v roce 2019 se zvýšil na 2 547.
- OSPOD ORP evidovali ke konci roku 2018 téměř 180 000 případů.
- Pracovníci se při své činnosti řídí standardy kvality pro poskytování SPOD, které jsou pro ně závazné. Základním výchozím kritériem je nejméně 1 zaměstnanec ORP na 800 dětí (osob do 18 let věku), které jsou hlášeny k trvalému pobytu ve správním obvodu.
- MPSV financuje agendu sociálně-právní ochrany dětí na OSPOD ORP prostřednictvím dotace na výkon sociálně-právní ochrany dětí. Celkem bylo OSPOD ORP v roce 2019 vyplaceno 1,506 mld. Kč, což je téměř 585 tis. Kč na 1 vytvořený pracovní úvazek. Osobní výdaje tvoří ročně více než 90 % celkových výdajů hrazených z dotace (platy, odvody atd.). Zbýlých cca 10 % tvoří provozní náklady nebo náklady na vzdělávání pracovníků.
- Míra spoluúčasti na financování agendy SPOD z jiných zdrojů než jen dotace na výkon SPOD pohybuje v rozmezí 18 % až 28 % celkových výdajů. Odhad výše spoluúčastí ORP je v rozmezí od 323 mil. Kč až 598 mil. Kč.⁷¹

Výkon sociálně-právní ochrany dětí má však i svá rizika. V podstatě všechny systémy ochrany dětí, ale i další poskytovatelé zdravotnických i sociálních služeb, se potýkají s násilnými a agresivními incidenty. Pemová a Ptáček k tomu uvádějí, že *„přestože riziko je vždy vyšší, jestliže se jedná o klienty nedobrovolné, nelze na všechny klienty využívající těchto služeb pohlížet a priori jako na násilníky. I tak je*

.....

⁷¹ Srov. MPSV. *Analýza spolufinancování agendy sociálně-právní ochrany dětí a možného zavedení pevného podílu spolufinancování ze strany obcí s rozšířenou působností.* [online], 2019, [cit. 2020-01-08], dostupné z: <<https://www.mpsv.cz/web/cz/vyzkumy-materialy-brozury-studie-ke-stazeni>>

nezbytné, aby byla ochrana dětí poskytována v souladu se základními bezpečnostními pravidly a principy“⁷². Uvedené rizikové faktory lze pak rozdělit do tří skupin, kterými jsou pracovní postupy, prostředí a rizikový klient. Šetření výskytu násilného chování je vzhledem k potřebám ochrany dětí jednou z prioritních oblastí, která je pokud možno zjišťována již ve fázi vstupního hodnocení ohrožení dítěte. Pokud jsou v tomto směru identifikovány jakékoliv rizikové oblasti, jsou zaznamenány do spisu. Tento záznam by v žádném případě neměl klienta stigmatizovat, ale zároveň by měl činit jakéhokoliv sociálního pracovníka, který s klientem pracuje, ostražitého při komunikaci a plánování všech konzultací.⁷³ Prováděcím předpisem, který stanoví rozsah evidence dětí a obsah spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně právní ochrany a obsah spisové dokumentace o žadatelích o osvojení a o svěřeni do pěstounské péče, je Instrukce MPSV č. j. 21-12242/2000 ze dne 15. 3. 2000 (změněna směrnicí MPSV č.j. 21-42246/2002 ze dne 29. 10. 2002). Úplné znění této Instrukce bylo vyhlášeno ve Věstníku vlády pro orgány krajů a orgány obcí (částka 6 ze dne 28. listopadu 2002).

Závěrem této části je vhodné dodat, že zaměstnanci SPO, zaměstnanci obcí s rozšířenou působností zařazení do obecního úřadu a zaměstnanci zařízení sociálně právní ochrany jsou povinni podle zákona o SPO zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, se kterými se při provádění sociálně právní ochrany nebo v přímé souvislosti s tím seznámili (§ 57). Také jsou povinni zachovávat mlčenlivost o osobě, která upozornila orgán sociálně právní ochrany na možné ohrožení dítěte podle § 7 zákona o SPO, a též o údajích o osobách, jimž bylo dítě svěřeno do péče jakožto budoucím osvojitelům, a rovněž i o místě pobytu takového dítěte. Dále jsou povinni zachovávat mlčenlivost i o místě pobytu rodiče, který se stal obětí domácího násilí v rodině s dítětem.⁷⁴

.....
⁷² PEMOVÁ, T.; PTÁČEK, R. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing a.s., 2012, s. 147.

⁷³ Srov. NAVRÁTIL, Z. *Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí*. Orgán sociálně-právní ochrany dětí – Moravská Třebová. [online], 2018, [cit. 2020-01-19], dostupné z: <<http://www.moravskatrebova.cz/filemanager/files/396574.pdf>>

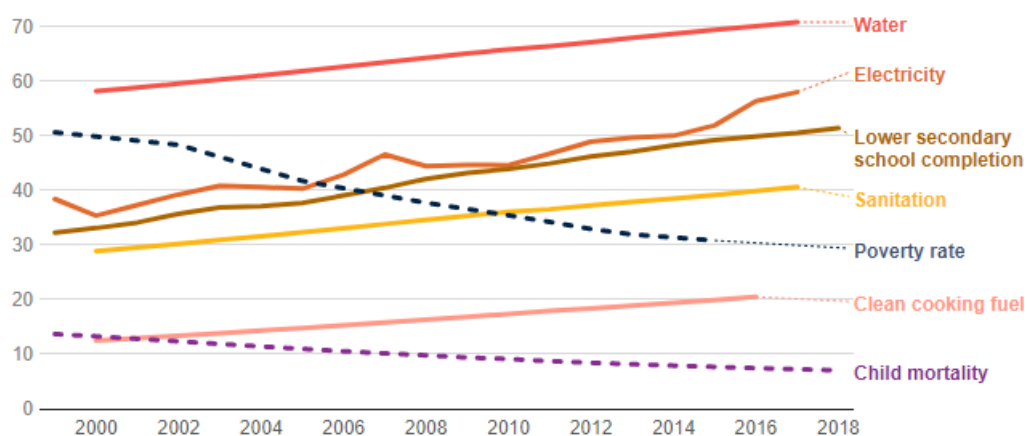
⁷⁴ Srov. OSPOD. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Informační portál pro orgány sociálně-právní ochrany dětí. [online], 2020, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<http://www.ospod.cz/informace/obecne/>>

3 Problematika dětské chudoby

Úvodem je nutné konstatovat, že jak je uvedeno v Návrhu zprávy o snižování nerovností se zvláštním zaměřením na dětskou chudobu (2014/2237(INI) ze dne 22.4.2015 „sociální nerovnost zvyšuje znevýhodnění ve všech generacích a negativní následky chudoby a sociálního vyloučení dětí mohou přetrvávat po celý život, neboť kognitivní a společensko-hospodářské dovednosti se vytvářejí v prvních letech života, což znamená, že negativní politická opatření přijímaná v současnosti budou mít nevratný nepříznivý dopad na život těchto lidí a na společnost. Mezi faktory, které dětskou chudobu ovlivňují nejvíce, patří opatření za účelem přerozdělování bohatství a politika v oblasti práce, zejména výše mezd a sociální práva“⁷⁵. Současně je třeba uvést, že – jak je zřejmé z obrázku 3, – v posledních dvou desetiletích došlo v mnoha nejchudších zemích světa v rámci eliminace dětské chudoby k výraznému pokroku.

Obrázek 3: Dvě desetiletí pokroku v nejchudších zemích světa

Rates in IDA countries for access to at least basic drinking water, basic sanitation, clean cooking fuel, and electricity, and rates for lower secondary school completion, people living below extreme poverty, and mortality of children under age 5.

*Lower income countries receiving assistance from the World Bank's International Development Association (IDA). The dashed lines display indicators that show progress with declining trend, while solid lines display indicators that show progress with rising trend.

Zdroj: THE WORLD BANK, In Barnerová, 2019

⁷⁵ EP. Návrh zprávy o snižování nerovností se zvláštním zaměřením na dětskou chudobu (2014/2237(INI). [online], 2015, [cit. 2020-01-19], dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/EMPL-PR-554950_CS.pdf>, s. 8.

Extrémní míra chudoby klesla z více než 50% na 30%. Dětská úmrtnost klesla z téměř 14% na 7%. Přístup k elektřině se zvýšil o 57% a podíl lidí využívajících alespoň základní pitnou vodu a hygienické služby o 22%, respektive 41%.⁷⁶

3.1 Negramotnost

Základní rozdělení světové populace podle vzdělání je na gramotné a negramotné. Negramotné obyvatelstvo neumí ani číst ani psát. V některých zemích se dále vyskytuje obyvatelstvo pologramotné, tzn. že umí číst, ale neumí psát. K řešení problémů, které se zabývají negramotností, významně přispěla organizace UNESCO, která již v roce 1958 definovala gramotnost tak, že *a person is literate who can with understanding both read and write a short simple statement on his everyday life*⁷⁷.

V současnosti je možné rozlišit tyto druhy (stupně) analfabetismu či negramotnosti:

1. *analfabetismus. integrální* – situace, kdy člověk není vůbec schopen číst a psát (jedná se zpravidla o lidi, kteří se nikdy číst a psát neučili);

2. *analfabetismus zpětný* – případ člověka, který se sice číst a psát učil, ale získané znalosti a schopnosti řadu let nevyužíval, takže je buď úplně nebo z větší části ztratil;

3. *semianalfabetismus (pologramotnost)* – situace, kdy člověk ovládá čtení, ale neumí psát;

4. *a. funkční (fr. výraz iletrismus)* – stav, kdy člověk ovládá určité základní úkony čtení a psaní, ale tyto jeho dovednosti nejsou vzhledem ke společnosti, v níž žije, dostačující;⁷⁸

Za hlavní příčiny negramotnosti je možné považovat:

.....

⁷⁶ Srov. BARNE, D. *Two decades of progress in the world's poorest countries*. WORLD BANK BLOGS, [online], 2019, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<https://blogs.worldbank.org/opendata/chart-two-decades-progress-worlds-poorest-countries>>

⁷⁷ UNESCO (Ed.). *Draft Recommendation Concerning The International Standardization of Educational Statistics*. 7 Place de Fontenoy, 75700 Paris, 1958, UNESCO: UNESCO.

⁷⁸ Srov. NEŠPOR, Z. R. *Sociologická encyklopedie*. Sociologický ústav AV ČR, V.V.I., [online], 2019, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Analfabetismus>>

- chudobu,
- náboženské předsudky,
- nedostatek škol a kvalifikovaných učitelů.

Rabušicová však také hovoří o širokém vlivu dnešních sdělovacích prostředků, jako je televize, rozhlas a video, které mnohdy přehlušují psanou kulturu, o otázce motivace dnešního člověka k učení a dalšímu sebevzdělávání. Zvláště u některých skupin mládeže pak vidí problém v jejich pasivitě a malé participaci na záležitostech společnosti. Svou roli podle ní sehrává i málo pevné a málo podnětné zázemí mnohé dnešní rodiny. Navíc se přičleňují různé ekonomické faktory, zvláště nezaměstnanost.⁷⁹

Jak uvádí UNESCO, podle zjišťované míry gramotnosti je 85% dospělé populace na světě gramotných, a proto je na celém světě asi 757 milionů lidí negramotných.⁸⁰ Podle statistik lze usoudit, že v rozvojových zemích převažuje negramotnost integrální, zatímco v rozvinutých zemích je to funkční negramotnost. UNESCO přitom měří gramotnost a další klíčové znalosti i u dětí a mladých dospělých, včetně jejich životních dovedností. Podle stejného zdroje více než 617 milionů dětí a dospívajících nedosahuje potřebného minima úrovně znalostí (MPL) ve čtení a matematice. Nová data potom signalizují velkou ztrátu lidského potenciálu, abychom mohli dospět k cílům udržitelného rozvoje. Zajímavou statistiku prezentoval statistický úřad UNESCO Institute for Statistics (UNIS), ve které prezentoval globální snímek vzdělanosti dětí a dospívajících.

Následující přehled ukazuje počty dětí, které nedosahují minimální úrovně znalostí v jednotlivých regionech:

- Střední a Jižní Asie – 241 milionů (z toho mužské pohlaví 132 mil., ženské pohlaví 109 mil.);

.....

⁷⁹ Srov. RABUŠICOVÁ, M. *Negramotnost jako celosvětový problém*. Katedra pedagogiky filozofické fakulty, s. 265. [online], 1990, [cit. 2020-01-19], dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=3791&edmc=3791>

⁸⁰ Srov. UNESCO (2015). *Adult and Youth Literacy. UIS Fact Sheet*. Paris: UNESCO Institute for Statistics, 2015. [online], 2015, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<http://uis.unesco.org/>>

- Subsaharská Afrika – 202 milionů (z toho mužské populace 100 mil., ženské populace 102 mil.);
- Východní a Jihovýchodní Asie – 77 milionů (z toho mužské pohlaví 43 mil.; ženské pohlaví 34 mil.);
- Západní Asie a severní Afrika – 46 milionů (z toho mužské pohlaví 24 mil., ženské pohlaví 22 mil.);
- Latinská Amerika a Karibská oblast – 35 milionů (z toho mužské pohlaví 19 mil., ženské pohlaví 16 mil.);
- Severní Amerika a Evropa – 15 milionů (z toho mužské pohlaví 9 mil., ženské pohlaví 6 mil.);
- Oceánie – 1,2 milionů (z toho mužské pohlaví 0,6 mil., ženské pohlaví 0,6 mil.).⁸¹

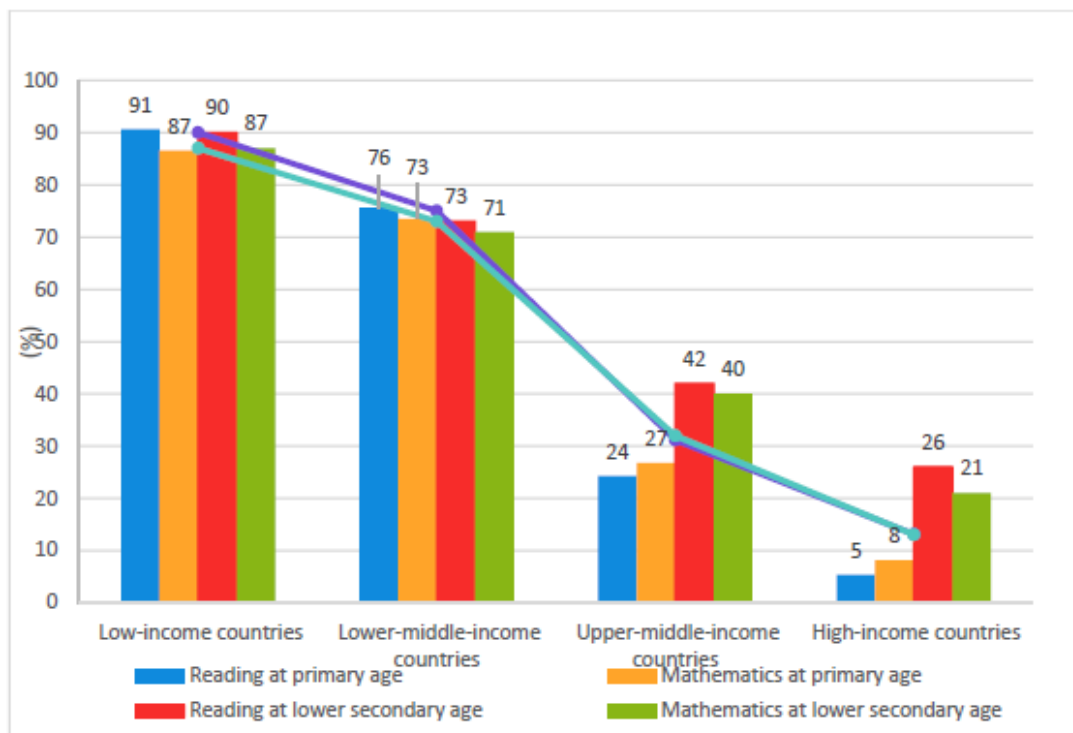
Celkem tak je to zmíněných 617 milionů dětí a dospívajících, z nichž 53,1 % (327,6 milionů) tvoří mužské pohlaví a 46,9 % (289,6 milionů) tvoří ženské pohlaví. Z uvedeného přehledu je zřejmé, že nejvyšší počty dětí nedosahujících MPL jsou v regionech subsaharská Afrika (32,7 %) a Střední a Jižní Asie (dokonce 39,1 %). Podle UNESCO se uvedené počty dětí a dospívajících týkají především 88 % v subsaharské Africe, 81 % ve Střední a Jižní Asii, 57 % v západní Asii a 36 % v Latinské Americe a Karibské oblasti. Uvedené údaje podtrhují naléhavou potřebu zvýšení gramotnosti dětí a dospívajících v uvedených regionech.⁸² Situaci s negramotností zvyšuje ten fakt, že v zemích s nízkými příjmy je míra negramotných dětí a adolescentů systematicky vyšší než v zemích se středním a vyšším příjmem. Například 91% dětí ve školním věku v zemích s nízkými příjmy nedosáhne minima úrovně znalostí, přičemž u zemí s vysokými příjmy je to pouze 5 % a 8 %, viz. obrázek 4. Jak je zřejmé z obrázku, rozdíl je také v gramotnosti co se týká čtení a matematických dovedností, které jsou ve všech případech ve srovnání horší.

.....

⁸¹ Srov. UNESCO. *More Than One-Half of Children and Adolescents Are Not Learning Worldwide*. Institute for Statistics, [online], 2017, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs46-more-than-half-children-not-learn>

⁸² Srov. tamtéž.

Obrázek 4: Podíl dětí a dospívajících nedosahujících MPL podle regionu

Zdroj: UNESCO, 2017

Ačkoliv se i Česká republika potýká s chudobou, je na tom v rámci gramotnosti ve srovnání s jinými státy světa poměrně dobře. Problémem je však zhoršující se čtenářská gramotnost, jak to vyplývá z výzkumů OECD PISA. Ze srovnání výsledků výzkumů mezi roky 2000 a 2006 vyplývá, že několik států EU vykazuje výrazný nárůst podílu žáků se špatnými výsledky. Patří mezi ně Španělsko (s nárůstem 57,7 %), Francie (nárůst 42,8 %), Česká republika (nárůst 41,7 %) a Itálie (nárůst 39,7 %). Zpráva o výsledcích dalšího mezinárodního výzkumu PISA z roku 2009 znovu konstatuje, že podíl žáků se špatnými výsledky ve čtení v EU roste. Česká republika se rovněž nachází mezi pěti zeměmi OECD, ve kterých došlo od roku 2000 k významnému zhoršení výsledků (Austrálie, Švédsko, Rakousko a Irsko).⁸³ Nedostatečná čtenářská gramotnost zhoršuje uplatnění lidí na trhu práce a může být jednou z příčin zhoršující se chudoby.

.....

⁸³ Srov. VÚP. *Gramotnosti ve vzdělávání*. Soubor studií. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2011, s. 12-14.

3.2 Nedostatek jídla, vody a základních přírodních zdrojů

Hlad, podvýživa, nedostatek vody a základních přírodních zdrojů jsou příčiny extrémní chudoby. Je to ale také rozšiřování nemocí a následné epidemie, které vlivem nedostatečného zdravotního zabezpečení způsobují prohlubování chudoby, často i předčasnou smrt. Pokud se chceme zabývat hladem, je třeba si ujasnit, že akutní hlad (hladomor) znamená podvýživu po určitou dobu. Jedná se o nejextrémnější formu hladu, která je často spojena s krizemi, jako jsou sucha, války a přírodní katastrofy. Tato forma hladu často potkává děti, které již trpí chronickým hladem. To platí téměř pro 8 % hladových lidí na světě. Chronický hlad je vyvolán trvalou podvýživou. Při této formě hladu lidské tělo přijímá méně jídla, než potřebuje k životu. Vyskytuje se většinou v souvislosti s chudobou. Poslední formou hladu je pak skrytý hlad, což je chronická forma hladu způsobená například nedostatkem minerálních látek a stopových prvků v potravě.⁸⁴

Důležitými prameny řešícími rozšíření podvýživy jsou databáze Organizace spojených národů, organizace, která zastřešuje instituce jako Organizace pro výživu a zemědělství (*Food and Agriculture Organization*, FAO), Světová zdravotnická organizace (*World Health Organization*, WHO) a další. Je nutné uvést, že databáze samotných organizací se poněkud liší jak v datech, tak v jejich aktuálnosti. Je nutné si ale uvědomit, že podle Welthungerhilfe každých přibližně deset sekund zemře na účinky hladu jedno dítě mladší pěti let, 822 milionů lidí hladoví, 2 miliardy trpí podvýživou.⁸⁵ Například pro Súdán představuje nejhorší potravinová nejistota a hladomor zcela katastrofální problém. Přitom kvůli klimatickým podmínkám a povodním není 70 % Súdánu přístupných od června do září, velké množství civilistů zažívá každý den sexuální násilí a děti jsou využívány jako „dětští vojáci“. To je ale pouze jedna země z mnoha. Podle světového indexu hladu za rok 2019 je to dále Středoafriická republika, Čad, Madagaskar, Jemen, Pákistán, Indie, Nepál, Bangladéš, Laos a Kambodža, kde je situace vážná. V dalších zemích jako je Indonésie,

.....

⁸⁴ Srov. WELTHUNGERHILFE. *Hunger: verbreitung, ursachen & folgen*. [online], 2019, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<https://www.welthungerhilfe.de/hunger/>>

⁸⁵ Srov. tamtéž.

Burundi, Komory, Demokratická republika Kongo, Eritrea, Libye, Papua Nová Guinea, Somálsko a Sýrie je situace znepokojivá. Celosvětově obzvláště špatná situace je na venkově, kde žijí asi tři čtvrtiny všech hladových lidí, viz obrázek 5.

Obrázek 5: Srovnání hladových ve městě a na venkově

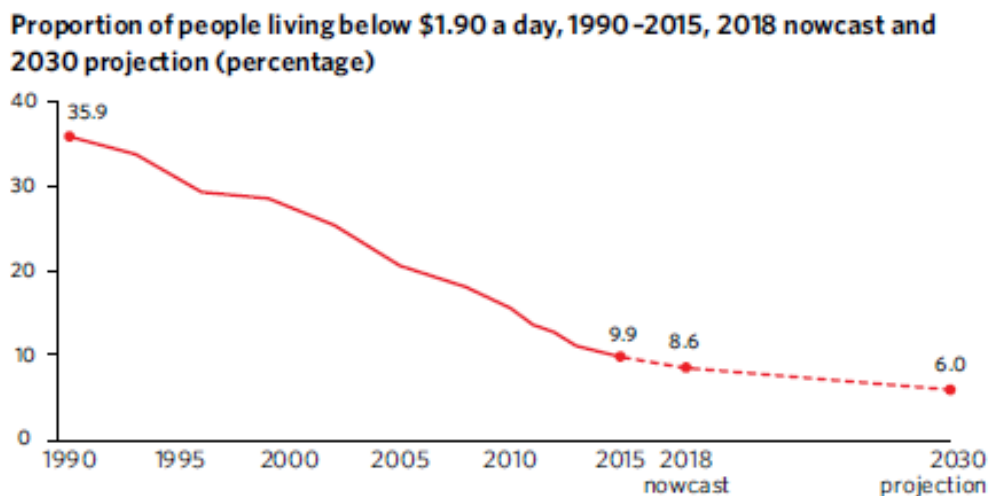
Zdroj: WFP, 2015, In Welthungerhilfe, 2019

Jak zřejmé z obrázku, téměř všichni sami produkují jídlo (50 % malí zemědělci, 20 % bez půdy, 10 % rybáři, pastevci a původní obyvatelstvo). Ve městech to pak je chudé venkovské obyvatelstvo.

Z uvedených údajů je zřejmé, že počet lidí živořících s denním rozpočtem pod jedním dolarem a 90 centy sice celosvětově klesá, ale příliš pomalu, viz obrázek 6. Podle Dětského fondu Organizace spojených národů (UN - United Nations Children's Fund) se od roku 2000 podíl podvyživených dětí snížil, ale 149 milionů dětí mladších 5 let (22 % globální populace do 5 let) v roce 2018 stále je chronicky podvyživená. Tři čtvrtiny těchto dětí žijí v Jižní Asii (39 %) a subsaharské Africe (36 %). Přitom celosvětový cíl pro rok 2025 je snížit podvýživu na 100 milionů a v roce 2030 na 83 milionů dětí do 5 let. V roce 2018 trpělo 49 milionů dětí mladších pěti let (7,3 % globální populace do 5 let) akutní podvýživou nebo nízkou hmotností vzhledem k výšce těla, což je stav způsobený omezeným příjmem živin a infekcí.⁸⁶

.....
⁸⁶ Srov. UNITED NATIONS. *The Sustainable Development Goals Report 2019*. [online], 2019, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019.pdf>>

Obrázek 6: Podíl lidí žijících pod 1,9 \$ denně (s projekcí do roku 2030)

Zdroj: United Nations Children's Fund, 2019

Také Dětský fond Organizace spojených národů poukazuje na to, že velkou část chudých tvoří mnoho drobných a rodinných výrobců potravin, a to proto, že mají omezené kapacity a zdroje. Mimo to mají často bezvýznamný přístup na trhy a ke službám. Podíl těchto drobných a malých výrobců potravin vůči všem ostatním výrobcům potravin se pohybuje v Africe, Asii a Latinské Americe na výši od 40 % do 85 %, což je ve srovnání s 10 % v Evropě číslo opravdu vysoké. Posílení jejich výrobního potenciálu a zlepšení produktivity, při větším přizpůsobení se měnícím se klimatickým podmínkám a trhu, jsou rozhodující činitele pomoci. Investice do zemědělství jsou v těchto zemích zásadní pro snížení hladu a chudoby, zlepšení potravinové bezpečnosti, vytváření pracovních míst a budování odolnosti vůči přírodním katastrofám a šokům.⁸⁷

Velké problémy v zemích s dětskou chudobou způsobuje také nedostatek pitné vody. *Přestože je voda nejzákladnější podmínkou života celého dnešního globalizovaného nadšení a hrdosti nad tím, čeho všeho již lidstvo dosáhlo, zdá se, že toho o ní stále ještě mnoho nevíme. Nevíme dokonce ani, zda jí je mnoho nebo málo,*

.....

⁸⁷ Srov. UNITED NATIONS. *The Sustainable Development Goals Report 2019*. [online], 2019, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019.pdf>>

a zda se právě o vodu nestrhl boj, který může být mnohem brutálnější než ideologiemi nebo náboženstvím inspirované střety“⁸⁸. Současná situace je o to horší, že podle OSN od 80. let 20. století celosvětově roste spotřeba vody celosvětově přibližně o 1%, to je dáno kombinací růstu populace, socioekonomického rozvoje a měnících se vzorců spotřeby. Současně se očekává, že celosvětová poptávka po vodě bude obdobně stoupat až do roku 2050, což představuje nárůst o 20 až 30 % nad současnou úroveň využívání vody. Více než 2 miliardy lidí žije v zemích, kde dochází k vysokému vodnímu stresu, a přibližně 4 miliardy lidí trpí vážným nedostatkem vody během alespoň jednoho měsíce v roce.⁸⁹ Podle Aquastatu Jje největším spotřebitelem vody zemědělství, protože spotřebuje 69 % z celosvětových zásob vody. Průmysl (včetně výroby energie) jí spotřebuje 19 % a domácnosti pouze 12 %.⁹⁰ Většina zemědělské produkce (60%) se produkuje v oblastech s dostatečnými srážkami vody, z toho lze usuzovat na to, že dopad zemědělství je daleko nižší. Přesto je velká část světa vystavena ze stresu z nedostatku vody jak to ukazuje obrázek v příloze A.

Mimo dostatku vody je to také její kvalita, jejíž zhoršování zvyšuje chudobu. V roce 2015 tak tři z deseti lidí (2,1 miliardy, tj. 29 % světové populace) neměli přístup ke kvalitní pitné vodě a asi 844 milionům chyběla voda vůbec. Přitom možnosti používání kvalitní pitné vody se oblast od oblasti značně liší. Nejhuře je na tom subsaharská Afrika s pouhými 24 % bezpečné vody.⁹¹ Nedostatečné zásoby pitné vody jsou dnes v rámci celosvětové diskuze o všech environmentálních hrozbách jedním z nejdiskutovanějších problémů.

.....

⁸⁸ ZBOŘIL, Z. *Boj o vodu*, Mezinárodní politika, roč. XXVIII., č. 7, 2004, s. 3.

⁸⁹ Srov. UNITED NATIONS. *The United Nations world water development report 2019: leaving no one behind*. [online], 2019, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367306>>

⁹⁰ Srv. AQUASTAT, nd, In UNITED NATIONS. *The United Nations world water development report 2019: leaving no one behind*. [online], 2019, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367306>>

⁹¹ Srov. UNITED NATIONS. *The United Nations world water development report 2019: leaving no one behind*. [online], 2019, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367306>>

Dalším velkým problémem jsou přírodní zdroje a s nimi spojená chudoba. Dnešní svět je totiž charakteristický svými velkými rozdíly ekonomické úrovně, kdy miliarda nejchudších v pojetí Colliera odpovídá tzv. nejméně rozvinutým zemím (Least Developed Countries, LDCs). To je podle něho zvláštní skupina ve světové ekonomice - někdy také označovaná jako Čtvrtý svět.⁹² Na těchto státech se podle Hamáčka ukazuje, že „zatímco vývoz pracovně náročného zboží silně souvisí s ekonomickým růstem a se snižováním chudoby, vývoz nerostného bohatství takové efekty nemá“⁹³. Tzv. prokletí přírodních zdrojů označuje jev, kdy nadbytek nerostných surovin a pohonných hmot v méně rozvinutých zemích (LDCs) má tendenci vyprodukovat nízkou ekonomickou výkonnost spojenou s propadem ekonomického růstu. V mnoha zemích je vidět, že navzdory vývozu velkých objemů přírodního surovinového bohatství zůstávají jejich ekonomiky málo nerozvinuté.

Uvedené závěry lze prezentovat například na Africe, která je nejméně rozvinutým kontinentem, ale díky své geologické poloze velmi bohatým na ložiska téměř všech nerostných surovin. Celá řada z nich byla objevena a prozkoumána až v posledních několika letech. A i přes silně rostoucí úroveň znalostí zůstávají obrovské plochy kontinentu prakticky nezmapované, a především subsaharská Afrika tak v segmentu průzkumu a využití ložisek nerostných surovin poskytuje unikátní rozvojový potenciál. Poslední studie US Geological Survey hodnotí Afriku jako kontinent s největším množstvím zásob bauxitu, kobaltu, průmyslových diamantů, manganu, fosfátů, kovů skupiny (PGE) a zirkonia.⁹⁴ Hlavní produkční oblasti kontinentu jsou schematicky znázorněny na obrázku v příloze B.

Mimo Afriku jsou to ale i další produkční oblasti v jiných světadílech. Z těchto zemí pak často odtékají výnosy z těžby nerostných surovin nelegálně, mnohdy jde i o

.....

⁹² Srov. COLLIER, 2006, in HAMÁČEK, Jaromír. *Teorie, realita a rozvojové souvislosti ekonomického růstu v nejméně rozvinutých zemích (LDCs)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

⁹³ HAMÁČEK, J. *Teorie, realita a rozvojové souvislosti ekonomického růstu v nejméně rozvinutých zemích (LDCs)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 205.

⁹⁴ Srov. MPO. *Analýza možností zajištění nedostatkových surovin v perspektivních regionech Asie / Afriky*. Číslo projektu TB050MPO001, [online], 2016, [cit. 2020-01-22], dostupné z: <<https://www.mpo.cz/assets/cz/stavebnictvi-a-suroviny/surovinova-politika/statni-surovinova-politika-nerostne-suroviny-v-cr/2017/2/02c-Priloha2-SurPotencialNeevropskychZemi01.pdf>>

soukromé peníze samotných občanů Afriky, což svědčí o velké korupci, která se pak bohužel dotýká i potenciálního snižování chudoby.

3.3 Dětská práce

Ve vztahu k dětské práci je rozhodující Úmluva o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání (Minimum Age Convention No. 138) z roku 1973, kterou přijala Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization, ILO). Ta jako hranici pro vstup do zaměstnání ustavuje věk 15 let, za zvláštních okolností 13 let, pro morálně nebo fyzicky náročnou práci 18 let. Ne každou práci, která je vykonávána dětmi, je možné za dětskou práci považovat. „*Jde o takovou práci, která je vykonávána s ohledem na zdraví a vzdělání dětí, je příležitostná, legální a jedná se o lehkou práci, která učí děti zodpovědnosti*“⁹⁵ Nejhorší formy dětské práce popisuje Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce přijatá dne 17. června 1999. Výraz „nejhorší formy dětské práce v ní zde článek 3 definuje jako:

a) všechny formy otroctví nebo praktik podobných otroctví, jako je prodej a obchodování s dětmi, poddanství pro dluhy a nevolnictví a nucená nebo povinná práce, včetně nuceného nebo povinného najímání dětí k účasti v ozbrojených konfliktech;

b) užívání, získávání nebo nabízení dítěte k prostituci, k výrobě pornografie nebo pro pornografická představení;

c) užívání, získávání nebo nabízení dítěte k nezákonným činnostem, zejména k výrobě a obchodování s drogami tak, jak jsou definovány v příslušných mezinárodních smlouvách;

.....

⁹⁵ BÁBORSKÁ, J., 2012, in VENCBAUEROVÁ, K.; SRB, O. *Dětská práce*. Vydala Asociace pro mezinárodní otázky pro potřeby XVIII. Ročníku Pražského studentského summitu. [online], 2012, [cit. 2020-01-22], s. 2, dostupné z: <<https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-D%C4%9Btsk%C3%A1-pr%C3%A1ce-HRC.pdf>>

d) práci, která svou povahou nebo okolnostmi, za nichž je vykonávána, je schopna poškodit zdraví, ohrozit bezpečnost nebo morálku dětí.⁹⁶

Jednoznačně nejčastějším důvodem proč děti musí pracovat, je chudoba, protože 630 milionů lidí na celém světě v roce 2019 svými výdělky nebyli schopni uživit svou rodinu. Přitom globální populace lidí v produktivním věku (15 let a starších) byla v roce 2019 odhadována na 5,7 miliardy. Z toho bylo 3,3 miliardy (57 %) skutečně zaměstnaných, 2,3 miliardy (39 %) nebylo součástí pracovní síly a 188 milionů bylo nezaměstnaných.⁹⁷ AMO (Asociace pro mezinárodní otázky) za bezpodmínečně nejhorší formy práce označuje ty, které jsou uvedeny v tabulce 3. V tabulce je uvedený počet dětských pracovníků v jednotlivých formách.

Tabulka 3: Bezpodmínečně nejhorší formy dětské práce

Obchodování s dětmi	1,2 milionů
Nucená a otrocká práce	5,7 milionů
Ozbrojené konflikty	0,3 milionů
Prostituce a pornografie	1,8 milionů
Nezákonné aktivity	0,6 milionů
Celkem	8,4 milionů

Zdroj: vlastní zpracování dle Vencbauerová, Srb, 2012

Dětskou práci rozlišujeme na formální a neformální, a to podle sektoru kde je vykonávána. Většina dětí je zaměstnána v neformálním sektoru ve venkovských oblastech, kde je většinou větší nejistota a nižší příjmy. V neformálním sektoru však nemusí být plněny tak přísné zaměstnanecké podmínky, jak je tomu v sektoru formálním. Více dětí pracuje na venkově než ve městech. Podle ILO je na světě zaměstnáno 218 milionů dětí ve věku pět až patnáct let. V absolutním vyjádření jich téměř polovina (72,1 milionů) pracuje v Africe, 62,1 milionů v Asii a Tichomoří, 10,7 milionů v Americe, 1,2 milionů v arabských státech a 5.5 milionů v Evropě a střední Asii. Téměř polovina pracujících dětí (152 milionů) je ve věku 5 – 11 let,

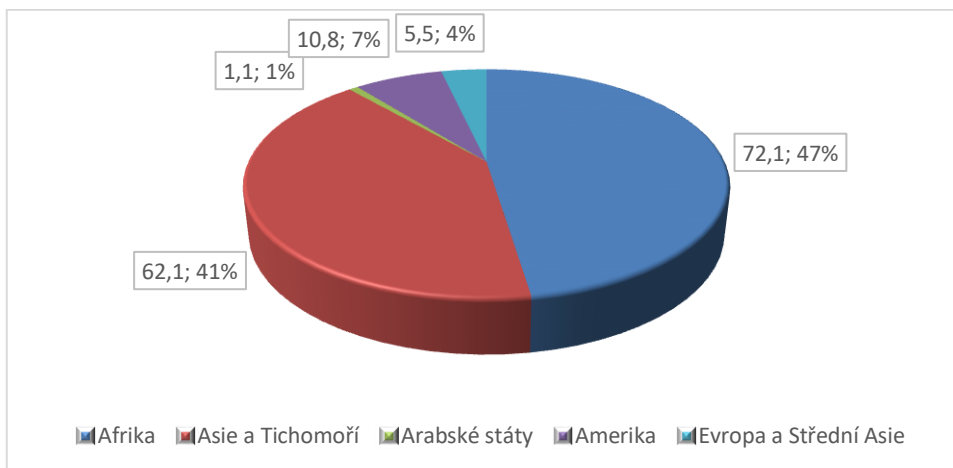
.....

⁹⁶ Srov. Úmluva č. 182, o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce. [online], 1999, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/04/ILO-182-odstraneni-nejhorsich-forem-detske-prace.pdf>>

⁹⁷ Srov. ILO. *World Employment and Social Outlook: Trends 2020*. Geneva: International Labour Office, 2020.

z nich je 88 milionů chlapců (57,9 %) a 64 milionů dívek (42,1 %). Dětská práce se uplatňuje především v zemědělství (71 %), které ale zahrnuje také rybolov, lesnictví, pastevectví a akvakulturu, 17 % dětí pracuje ve službách a 12 % v různých průmyslových odvětvích.⁹⁸ Regionální rozdělení dětských pracujících je uvedeno v grafu 1.

Graf 1: Regionální rozdělení dětské práce (miliony, procenta, 2016)

Zdroj: ILO, 2019

Negativní dopady nepřiměřené dětské práce na fyziologickou a psychologickou úroveň dítěte jsou veliké. Je to jednak to, že jedna třetina dětí z rozvojového světa nedokončí ani čtyřleté vzdělání. Jsou to však převážně zdravotní a duševní faktory, které děti ohrožují. Jako příklad je možné uvést retrospektivní studii v Maroku, která zkoumala náhodně vybraných 200 dětí pracujících v řemeslnických službách. Přitom zjistila vysokou prevalenci respiračních, trávicích a kožních potíží, ale i projevů duševního zdraví, jako jsou migrény, nespavost, podrážděnost, enuréza a astenie.⁹⁹

.....
⁹⁸ Srov. ILO. *Child Labour*. [online], 2019, [cit. 2020-01-22], dostupné z: <<https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang--en/index.htm>>

⁹⁹ Srov. LARAQUI, CH. et al., 2000, In SRIVASTAVA, Kalpana. *Child labour issues and challenges*. *Industrial Psychiatry Journal*, [online], 2011, [cit. 2020-01-22], dostupné z: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3425238/>>

3.4 Dětská prostituce

Fenomén dětské prostituce vychází z mnoha faktorů, za základní etologická hlediska je ale možné považovat chudobu a osobní zkušenost dítěte se sexuálním zneužitím v útlém věku. Teprve na dalších místech jsou další příčiny (vliv přátel, závislost, deficit v naplnění základních potřeb, rodinná dysfunkce, domácí násilí apod.). Podle Vaníčkové můžeme dětskou prostituci definovat jako zneužívání dětí pro sexuální účely za peníze či jinou výhodu nebo materiální odměnu.¹⁰⁰ Stejná autorka uvádí studii, podle které se v dětské prostituci ročně pohybuje 500 tisíc až 1,2 milionu dětí.¹⁰¹ Ekonomická chudoba, typická pro země „třetího světa“, je živnou půdou prostituce. Dětská prostituce je zde často součástí sexuálního turismu a chudé rodiny tu nabízejí zahraničním turistům své děti již od předškolního věku za úplaty. Touto nabídkou jsou nejznámější pláže na Srí Lance a v Thajsku. Montgomery rozděluje tyto „turisty“ do dvou kategorií, na tzv. preferenční a situační. Preferenční sexuální turisté jsou ti, jenž aktivně vyhledávají sex s dětmi určitého pohlaví. Naopak situační sexuální turisté tuto aktivitu předem nezamýšleli a jejich sexuální preference nemusí být zaměřené na děti. K této zkušenosti však došlo vlivem situace bez předchozího plánování.¹⁰²

Ředitelka dětského fondu OSN Carol Bellamyová uvedla v roce 2001 v rozhovoru pro BBC, že podle odhadů jejich studie pracuje v celém světě minimálně jeden milion dětských prostitutů a prostitutek, z toho téměř polovina v Indii.¹⁰³ Dle Dětského fondu Organizace spojených národů jsou ženy a dívky na celém světě stále vystaveny násilí a krutým praktikám, jako je mrzačení pohlavních orgánů (FGM), které postihuje nejméně 200 milionů žen ve 30 zemích světa. Podle posledních údajů ze 106 zemí, bylo v letech 2005 až 2017, podrobena 18 % žen a

.....
¹⁰⁰ Srov. VANÍČKOVÁ, E. *Dětská prostituce*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007.

¹⁰¹ Srov. tamtéž

¹⁰² Srov. MONTGOMERY, H. *Buying Innocence: child-sex tourists in Thailand*. *Third World Quarterly* [online], 2008, [cit. 2020-01-22], dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01436590802106023>>

¹⁰³ Srov. VANÍČKOVÁ, E. *Dětská prostituce*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007.

dívek ve věku 15-49 let fyzickému nebo sexuálnímu násilí.¹⁰⁴ Vaníčková uvádí, že „zahraniční turisté však v žádném případě nejsou jediní, kdo vyhledávají dětskou prostituci. V řadě afrických, asijských a arabských zemích se velmi cení sex s mladou pannou, a to nejen kvůli tomu, že je považován za dobrý způsob jak se vyhnout pohlavním chorobám. V některých muslimských společnostech, jako třeba v Pákistánu, je předmanželský heterosexuální styk tabu, a proto frustrovaní muži někdy vyhledávají mladé chlapce. Jinde, například v některých oblastech Jižní Afriky, se rozšířilo přesvědčení, že sexuální styk s dětmi, dokonce nemluvňaty, může působit jako lék proti AIDS“¹⁰⁵.

Podle dalších zdrojů neexistují přesné statistiky o tom, kolik lidí je zapojeno do prostituce, ale dle Centra pro mezinárodní prevenci kriminality se odhaduje, že za posledních 30 let obchodování s ženami a dětmi bylo jen v Asii kvůli sexuálnímu vykořisťování pronásledováno více než 30 milionů lidí. Stejný zdroj pro srovnání uvádí, že mezi šestnáctým a devatenáctým stoletím bylo prodáno za otroky do Nového světa 12 milionů Afričanů.¹⁰⁶ Z hlediska sexuálního zneužívání dětí je zajímavá studie kterou publikoval ECPAT International a INTERPOL v únoru 2018. ECPAT International je přitom globální síť 102 občanských organizací v 93 státech světa, která si klade za cíl ukončit sexuální vykořisťování dětí na celém světě. INTERPOL je pak největší mezinárodní policejní organizace na světě se sídlem v Lyonu, jež zastřešuje 192 členských zemí. Podle studie ze zpráv médií o sexuálním zneužívání dětí, při kterých bylo zaznamenáno pohlaví, tvořilo 64,8 % dívek, 31,1 % chlapců a 4,1 % obě pohlaví. To bylo překvapivé, protože většinou se předpokládá, že zneužívány jsou zejména dívky. Co se týkalo věku dětí, v 56,2 % případech se jednalo o předpubertální věk, 25,4 % tvořil pubertální věk, ve 4,3 % se jednalo o

.....

¹⁰⁴ UNITED NATIONS. *The Sustainable Development Goals Report 2019*. [online], 2019, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019.pdf>>

¹⁰⁵ VANÍČKOVÁ, E. *Dětská prostituce*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 45.

¹⁰⁶ Srov. Asia Society. *Trafficking of Children for Prostitution and the UNICEF Response*. [online], 2019, [cit. 2020-01-28], dostupné z: <<https://asiasociety.org/trafficking-children-prostitution-and-unicef-response>>

velmi malé děti (kojenci, batolata) a zbylých 14,1 % bylo tvořeno dětmi ve více věkových kategoriích, viz obrázek 7.¹⁰⁷

Obrázek 7: Věk dětí

Zdroj: INTERPOL, ECPAT, 2018

V souvislosti s dětskou prostitucí se často vedou diskuze, jaká věková hranice od kdy je povolený sex (tzv. věk způsobilosti, *age of consent*), má či nemá vliv na zneužívání dětí. Tato věková hranice je také v různých státech různá, viz mapa v příloze C, kde je znázorněna hranice věku povoleného sexu v Evropě. Obecně se věk způsobilosti v Evropě pohybuje mezi 14 až 16 lety. V České republice je tato hranice stanovena na 15 let. V některých právních systémech není způsobilost k pohlavnímu styku podmíněna pouze věkovou hranicí, ale i sňatkem, v jiných však není stanovena vůbec. Zde je třeba si ale uvědomit, že dítě je většinou k prostituci přinuceno, přivedeno nebo získáno životními okolnostmi. Lugalla a Mbwambo uvádějí, že co se týká zdravotního stavu, děti ulice jsou vystaveny sexuálně přenosným chorobám, jako je HIV kvůli nechráněnému sexuálnímu chování mezi

.....

¹⁰⁷ Srov. INTERPOL, ECPAT. *TOWARDS-A-GLOBAL-INDICATOR-ON-UNIDENTIFIED-VICTIMS-IN-CHILD-SEXUAL-EXPLOITATION-MATERIAL*. [online], 2018, [cit. 2020-01-28], dostupné z: <<https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2018/03/TOWARDS-A-GLOBAL-INDICATOR-ON-UNIDENTIFIED-VICTIMS-IN-CHILD-SEXUAL-EXPLOITATION-MATERIAL-Summary-Report.pdf>>

nimi, ale také kvůli náhodným sexuálním vztahům. Dívky, které nabízejí sex výměnou za bezpečnost a přístřeší, se přitom nemohou postavit proti jakémukoli nebezpečnému sexuálnímu chování kvůli svému slabému postavení.¹⁰⁸

V České republice prostituce jako taková operuje v určitém právním vakuu, což znamená, že není legální, ale ani nelegální. Prodej a nákup sexuálních služeb, pokud se nejedná o osoby mladší 18 let, tak není trestný, ale kuplířství, obchodování s lidmi a provozování nevěstinců již trestné je. Vzhledem k tomu, že se tomuto problému věnuje v České republice malá pozornost, existuje poměrně málo dat o zneužívání dětí. Dostatečně znám je však případ z roku 2017, kdy detektivové Národní centrály proti organizovanému zločinu služby kriminální policie a vyšetřování (NCOZ) zadrželi 6 mužů a obvinili je z obchodování s lidmi, kuplířství, svádění k pohlavnímu styku a ohrožování výchovy dítěte. Zadržným bylo kladeno za vinu, že nejméně od roku 2015 měly na území hlavního města Prahy a na dalších místech České republiky (zejména na Ostravsku), ale i v zahraničí zprostředkovávat k poskytování sexuálních služeb za úplatu muže ve věku od 18 do 25 let (zejména mladistvého vzhledu) a rovněž chlapce mladší 18 let.¹⁰⁹

Oběti obchodování s dětmi pro sexuální vykořisťování můžeme i v České republice nalézt ve všech věkových kategoriích, ale nejčastěji jsou uváděny oběti od 6 let výše. Například z pohledu kriminálních statistik bylo podle MV ČR v roce 2018 identifikováno 11 pravděpodobných obětí obchodování s lidmi ve věku do 18 let (4 oběti ve věku do 15 let a 7 obětí ve věku 15-17 let).¹¹⁰ Podle stejné statistiky jsou mimo české děti na našem území obchodovány také děti z Vietnamu, Nigérie, Ruska, Rumunska a Bulharska, ale i ze států bezprostředně sousedících s Českou republikou, tedy Slovenska a Polska.¹¹¹ V případech obchodování s osobami do 18 let se jedná

.....

¹⁰⁸ Srov. LUGALLA, MBWAMBO, 1999, in ABDELFAH, I. *Characteristics of Street Children*. University Of Birmingham, [online], 2012, [cit. 2020-01-209], dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2012/12/11/characteristics-of-street-children/>>

¹⁰⁹ Srov. Policie ČR. *Obchodníci s lidmi obvinění*. [online], 2017, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://www.policie.cz/clanek/obchodovani-s-lidmi-obvineni-6-osob.aspx>>

¹¹⁰ Srov. MV ČR. *Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2018*. [online], 2017, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-dokumenty-924305.aspx>>

¹¹¹ Srov. MV ČR. *Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2018*. [online], 2017, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-dokumenty-924305.aspx>>

podle policejních statistik prakticky pouze o formu sexuálního vykořisťování, spočívající zpravidla v nucené prostituci či výrobě pornografických materiálů. Vyskytují se však také podezření na další formy obchodování s dětmi, a to především pro nucené žebrání či drobné a jiné krádeže.

Zmínit je třeba i pedofilní skandály a celou vlnu pedofilie, rozkrývanou v posledních letech v bohatých zemích Evropy. Například aféra někdejšího slavného moderátora britské stanice BBC Jimmyho Savilea, který zřejmě tajně léta sexuálně zneužíval mladistvé, nabyla obřích rozměrů, kdy policie identifikovala až jeho 300 možných obětí.¹¹² Nebo norský pedofilní skandál, kterému čelila organizace Barnevernet, která je známá svým nekompromisním odebíráním dětí, kdy její psychiatr Erik Brøyn vlastnil dětské porno, a celá řada dalších případů.¹¹³ Nakonec sám papež František, který musel přiznat zneužívání mladistvých kněžími, čelil v roce 2018 tomu, že kryl pedofilní kauzu spojenou s vlivným americkým kardinálem Theodorem McCarrickem.¹¹⁴

3.5 Děti na ulici

S dětmi na ulici (street children), často bez domova, se můžeme setkat převážně v rozvojových zemích. Ve vyspělých státech jsou děti bez domova výjimkou, vždy se však jedná o vážný problém. Podle Kosové et al., z hlediska potencionálního bezdomovectví můžeme hovořit o dětech žijících v rodinách, kde jsou bytové podmínky nevyhovující. Jedná se také o rodiny, které přebývají u příbuzných, kamarádů nebo v ubytovnách. Dále můžeme hovořit o dětech žijících v dětských domovech nebo jiných typech náhradní rodinné péče, ty které přichází s matkami do

.....

¹¹² Srov. E15.cz. *Pedofilní skandál kolem ex-moderátora BBC Jimmyho Savilea se rozrůstá*. [online], 2012, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://www.e15.cz/byznys/ostatni/pedofilni-skandal-kolem-ex-moderatora-bbc-jimmyho-savilea-se-rozrusta-9266>>

¹¹³ Srov. Echo24.cz. *VIDEO: Norský pedofilní skandál. Psychiatr Barnevernetu sám vlastnil dětské porno*. [online], 2018, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://echo24.cz/a/SBMcA/video-norsky-pedofilni-skandal-psychiatr-barnevernetu-sam-vlastnil-detske-porn>>

¹¹⁴ Srov. LOMBARDI, F. *Před setkáním biskupů o ochraně mladistvých*. La Civiltà Cattolica, 2018, sešit 4044, svazek IV, s. 532 – 548. [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<http://www.laciviltacattolica.it/articolo/verso-lincontro-dei-vescovi-sulla-protezione-dei-minori/>>

azylových zařízení pro matky s dětmi.¹¹⁵ Gabura uvádí, že děti ulice jsou „*děti nebo mladí lidé pod osmnáct let, kteří žijí kratší, nebo delší dobu na ulici. Jsou to děti, které žijí tak, že se potulují z místa na místo, mají svoje skupiny vrstevníků a kontakty na ulici. Oficiálně mohou mít tyto děti adresu bydliště u svých rodičů nebo v ústavu sociálního zabezpečení. Nejzávažnějším faktem je to, že mají málo nebo žádné kontakty s rodiči, školou, ústavem péče o děti a sociálními službami, které mají vůči nim jistou povinnost*“¹¹⁶

Přesto, že se v globálním měřítku nedá přesně určit kolik dětí takto žije, existují odhady, že tak žijí desítky milionu dětí. Odhady jsou složité již proto, že existují dvě skupiny dětí z ulice. První skupinu tvoří děti bez domova, kdy ulice jsou zdrojem jejich obživy, ale také tam spí a žijí. Druhou skupinou tvoří děti, které ve dne pracují a žijí na ulicích, ale v noci se vracejí zpět domů, kde spí, i když některé z nich občas spí i na ulicích. Jak uvádí Lugalla a Mbwambo, děti na ulici musí čelit potížím při zajišťování dobrých zdrojů jídla, čisté pitné vody, zdravotnických služeb, toalet a koupelen a dostatečného přístřeší. Trpí také chybějící rodičovskou ochranou a bezpečností kvůli chybějícímu spojení se svými rodinami. Navíc jim chybí jakákoli morální a emoční podpora.¹¹⁷ Abdelfatah¹¹⁸ při porovnávání charakteristik dětí z ulice s ostatními chudými ve městech používá šest následujících charakteristik:

1. Přístřeší

Děti z ulice nemají trvalé místo na spaní. Mnoho z nich spí na ulicích nebo chodnicích poblíž obchodů a nákupních center. Jiné děti z ulice dávají přednost autobusovým terminálům, železničním nástupištím, místům pod mosty nebo

.....
¹¹⁵ Srov. KOSOVÁ, P.; OMELKOVÁ, L.; SEDLÁČEK, P. *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*. Praha: Městské centrum sociálních služeb a prevence, oddělení analýz a vzdělávání, 2004, 91 s.

¹¹⁶ GABURA, J. *Dítě ulice*. Bratislava: Pedagogická fakulta UK, 1993, s. 3.

¹¹⁷ Srov. LUGALLA, MBWAMBO, 1999, in ABDELATAH, I. *Characteristics of Street Children*. University Of Birmingham, [online], 2012, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2012/12/11/characteristics-of-street-children/>>

¹¹⁸ Srov. ABDELATAH, I. *Characteristics of Street Children*. University Of Birmingham, [online], 2012, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2012/12/11/characteristics-of-street-children/>>

kinům.¹¹⁹ Chudí přitom žijí ve velmi nekvalitním bydlení, které je označováno jako slumy a většinou nemají přístup k pitné vodě, kanalizaci a elektřině. V každé zemi se jmenují slumy trochu jinak, například *barrio* (Venezuela), *mocambo*, *cafua* a *favela* (Brazílie), *cantegrile* (Uruguayi), *conventillo* (Chile a Argentina), *precario* (Kostarika), *rancho* (Kolumbie a Venezuela), *villa miseria* (Argentina), *kampong* ((Jihovýchodní Asie), *gecekondu* (Turecko) a *township* (Jižní Afrika). Jejich vzhled je však velice podobný. Někde mají podobu holých betonových krabic, jinde jsou z vlnitého plechu, dřevěných bedniček nebo vláknitého papíru. V bývalém Československu se meziválečné slumy nazývaly nouzové kolonie.

Dle United Nations se podíl městské populace žijící ve slumech po celém světě mezi lety 2000 a 2014 snížil z 28 % na 23 %. Tento pozitivní trend se však později opět obrátil a v roce 2018 dosáhl již 23,5 %. Absolutní počet lidí žijících ve slumech nebo neformálních osadách tak vzrostl na více než 1 miliardu. Dále se odhaduje, že 3 miliardy lidí do roku 2030 bude vyžadovat přiměřené a dostupné bydlení.¹²⁰

2. Příjem

Děti na ulici pracují na parkovištích, v myčkách aut, garážích, nebo jako nosiči zavazadel. Některé starší dívky se prodávají za peníze.¹²¹ Jiné děti spoléhají na pouliční prodej zboží nebo žebrání. Na druhé straně obyvatelé slumu bývají zapojeni do neformálního sektoru jako zdroje generování příjmu, který představuje přijatelnou alternativu formálního sektoru.

3. Infrastrukturní vybavení

Obě skupiny trpí přístupem k pitné a mycí vodě, ale děti z ulice trpí více kvůli pronásledování policií a nepřijetím společností. Situaci navíc komplikuje, že dle

.....
¹¹⁹ Srov. LUGALLA, MBWAMBO, 1999, in ABDELFAH, I. *Characteristics of Street Children*. University Of Birmingham, [online], 2012, [cit. 2020-01-209], dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2012/12/11/characteristics-of-street-children/>>

¹²⁰ Srov. UNITED NATIONS. *The Sustainable Development Goals Report 2019*. [online], 2019, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019.pdf>>

¹²¹ Srov. LUGALLA, MBWAMBO, 1999, in ABDELFAH, I. *Characteristics of Street Children*. University Of Birmingham, [online], 2012, [cit. 2020-01-209], dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2012/12/11/characteristics-of-street-children/>>

United Nations je většina řek v Africe, Asii a Latinské Americe v současnosti víc znečištěná než v 90. letech minulého století.¹²²

4. Sociální síť

Děti na ulici jsou závislé na vrstevnických skupinách jako své sociální síti, pokud jde o jejich ochranu, podporu a solidaritu. Chudí ve městech obecně také vytváří určitý druh sociální sítě, která jim poskytuje prostředky podpory, zejména ekonomickou podporu a solidaritu. Velice rozdílné je pokrytí systémů sociální ochrany dětí podle jednotlivých regionů. Například výrazně jsou pokryty systémy sociální ochrany v Evropě a v Severní Americe (92 %). V Latinské Americe a Karibiku je to však již pouze 56 %, v subsaharské Africe 13 % a v Západní Africe a Jihovýchodní Asii 14 %.¹²³

5. Zdravotní péče

Mimo to, že se děti z ulice vystavují AIDS, vydávají se všanc i jiným nemocem, vzhledem k prostředí, ve kterém žijí. Pokud potřebují léčbu, záleží na tom, kolik peněz si mohou za ni dovolit utratit. Pokud nějaké peníze mají, chodí do lékárny, aby si koupili léky, ale pokud ne, čekají, až se přirozeně uzdraví.¹²⁴ Naproti tomu chudí obyvatelé měst, podle Loughheada, kteří žijí ve slumech, jsou kvůli nezdravému prostředí a přeplněnosti vystaveni jiným infekčním chorobám, jako je například tuberkulóza, ale většinou nemají přístup ke zdravotním službám.¹²⁵

6. Aktiva

Někteří chudí z měst mají majetek, který jim pomáhá překonat obtížné životní podmínky. Jedním z nejdůležitějších aktiv je pak dům, ve kterém žijí, bez ohledu na jeho stav. U dětí z ulice Patel uvádí, že nemají ani takový druh majetku, který mají

.....
¹²² Srov. UNITED NATIONS. *The Sustainable Development Goals Report 2019*. [online], 2019, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019.pdf>>

¹²³ Srov. tamtéž

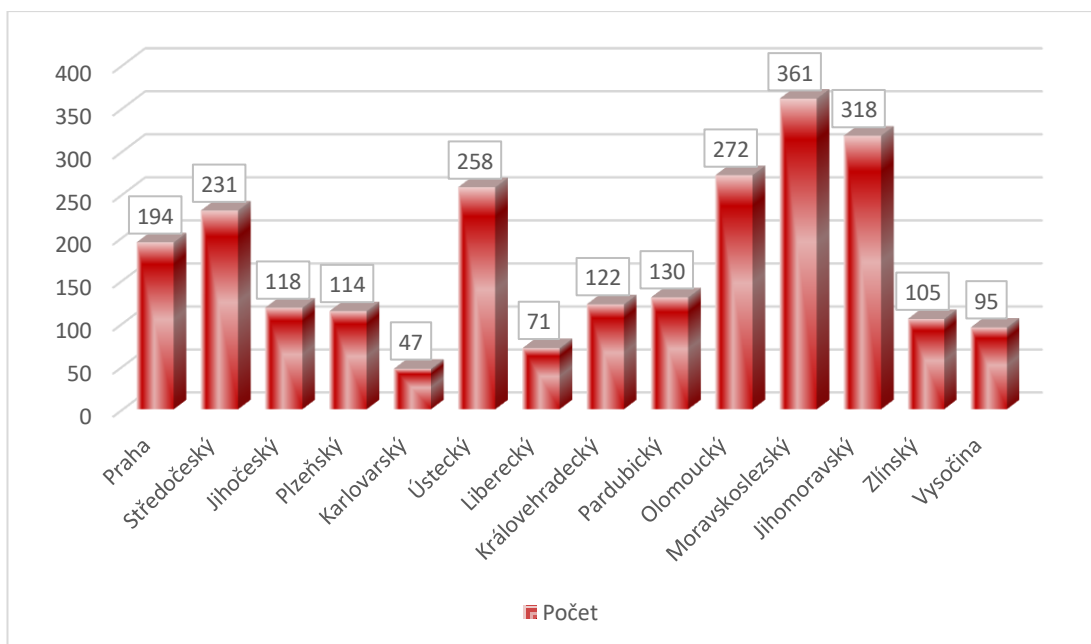
¹²⁴ Srov. LUGALLA, MBWAMBO, 1999, in ABDELFAH, I. *Characteristics of Street Children*. University Of Birmingham, [online], 2012, [cit. 2020-01-209], dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2012/12/11/characteristics-of-street-children/>>

¹²⁵ Srov. LOUGHHEAD et al., 2001, in ABDELFAH, I. *Characteristics of Street Children*. University Of Birmingham, [online], 2012, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2012/12/11/characteristics-of-street-children/>>

chudí obyvatelé města. Děti na ulici nevlastní nic než oblečení, které nosí a na které si vydělají za práci během dne.¹²⁶

Závěrem této části je třeba dodat, že podle Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i. (VÚPSV), který v roce 2019 zveřejnil výsledky celorepublikového sčítání osob bez domova, podle kterého v dubnu 2019 celkem 23 800 osob přespávalo v České republice venku, v noclehárnách, v azylových domech, domech na půl cesty nebo v zařízeních určených pro ubytování osob bez domova (tzv. obecní ubytovny). Z toho pak bylo 2 600 osob mladších 18 let, tedy dětí a mladistvých, které přebývaly s matkami v azylových domech či v obecních ubytovnách, případně v domech na půl cesty.¹²⁷ Celkový počet dětí bez domova podle jednotlivých krajů je uveden v grafu 2.

Graf 2: Počty dětí bez domova podle krajů (ČR, 2019)

Zdroj: Nešporová, Holpuch, Janurová, Kuchařová, 2019

.....
¹²⁶ Srov. PATEL, 1990, in ABDEL FATAH, I. *Characteristics of Street Children*. University Of Birmingham, [online], 2012, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2012/12/11/characteristics-of-street-children/>>

¹²⁷ NEŠPOROVÁ, O.; HOLPUCH, P.; JANUROVÁ, K.; KUCHAROVÁ, V. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019*. Praha: VÚPSV, v. v. i., 2019.

Je zřejmé, že i vyspělé státy a regiony může postihovat dětská chudoba a život dětí na ulici. Například v roce 2018 přišla OSN se zprávou Philipa Alstona, podle které míra chudoby v USA patří mezi nejhorší v Severní Americe a Evropě. Míra chudoby mladistvých v USA je podle této zprávy nejvyšší ze všech vyspělých zemí OECD. V chudobě žije čtvrtina mladistvých, oproti necelým čtrnácti procentům v celku OECD. Také míra dětské úmrtnosti byla ve Spojených státech v roce 2013 nejvyšší v celém vyspělém světě. Pokud jde o nerovnost a chudobu, řadí se Spojené státy mezi sedmatřiceti zeměmi OECD na pětatřicáté místo. Na zbrojení však USA vydávají víc než Čína, Saudská Arábie, Rusko, Velká Británie, Indie, Francie a Japonsko dohromady. V rozporu se všemi aspiracemi svých zakladatelů se tak dnešní Spojené státy vymykají okolnímu světu problematickými charakteristikami, které jsou v šokujícím rozporu s jejich nezměrným bohatstvím a jejich formální oddaností lidským právům.¹²⁸

3.6 Dětsí vojáci

Problematika dětských vojáků je bohužel i v současnosti často aktuálním tématem, zejména v oblastech, kde probíhají ozbrojené konflikty mezi státy, ale i uvnitř států. Termín dětský voják (anglicky child soldier) byl v roce 1997 organizací UNICEF definován následujícím způsobem: „*Dětský voják je každá osoba mladší 18 let, která je součástí jakýchkoliv regulérních nebo neregulérních ozbrojených sil či ozbrojených skupin, v jakékoliv roli, včetně kuchařů, poslíčků, zvěďů a ostatních, kteří nejsou rodinnými příslušníky. Definice zahrnuje dívky rekrutované za účelem sexu a nuceného manželství. Nevztahuje se tedy pouze na děti se zbraněmi*“¹²⁹. Faulkner uvádí, že důvody, které nutí děti zapojovat se do ozbrojených konfliktů, jsou různé a liší se u každého jedince. Avšak podle jeho názoru existují určité společné rysy, které se pravidelně opakují v rámci určitých životních podmínek.

.....

¹²⁸ Srov. UNITED NATIONS. *Statement on Visit to the USA, by Professor Philip Alston, United Nations Special Rapporteur on extreme poverty and human rights.*, [online], 2017, [cit. 2020-02-01], dostupné z: <<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22533&LangID=E>>

¹²⁹ UNICEF, 1997, in ŠUNKOVÁ, Z. *Dětsí vojáci*. Pražský studentský summit/XX/OSN/II, Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2014, s. 3. ISBN neuvedeno.

Tyto podmínky zahrnují:

- děti s minimálním vzděláním či bez vzdělání,
- děti z nejvíce znevýhodněných socioekonomických skupin,
- děti odloučené od rodin, obvykle právě z důvodu probíhajícího konfliktu,
- sirotky, děti ulice, uprchlíky a vnitřně přesídlené osoby,
- děti z narušeného prostředí apod.¹³⁰

Je zcela zřejmé a vyplývá to i z předcházejícího textu, že děti žijící ve špatných životních podmínkách jsou náchylnější k tomu, aby se staly dětskými vojáky. V chudých zemích je totiž vstup do ozbrojených složek často jediným způsobem, jak dosáhnout určitého stupně kvality života.

Nejdůležitějším dokumentem, který se zabývá problematikou dětí ve válečných konfliktech je *Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů*, který byl přijat v New Yorku v roce 2000. Za jeden z nejdůležitějších přínosů tohoto dokumentu je třeba považovat zvýšení věkového limitu požadovaného pro přímou účast na bojových akcích z předchozích patnácti let věku na následných osmnáct. Přesto se nepodařilo zapojování dětí do válečných konfliktů zabránit, jak o tom svědčí například zpráva generálního tajemníka OSN, která byla předložena Radě bezpečnosti v roce 2018. Podle ní dále narůstá dynamika ozbrojených konfliktů přímo postihujících děti. Nábor dětí do ozbrojených sil se proti roku 2016 zněkolikanásobil ve Středoafričské republice (299) a v Demokratické republice Kongo zdvojnásobil (1 049). Nadále vysoký nábor zůstal v Somálsku (2 127), Jižním Súdánu (1 221), Syrské arabské republice (961) a Jemenu (842). Kromě toho nárůst násilí v ozbrojených střetech vedl k podstatnému zvýšení počtu dětských obětí, zejména v Iráku (717) a Myanmar (296). V Afghánistánu, Syrské arabské republice a Jemenu bylo vykázáno nejvíce dětských obětí na světě. Situace v Nigérii a Boko Haram nutila i nadále civilisty, včetně dětí, k páchání

.....
¹³⁰ FAULKNER, F. *Kindergaren killers: morality, murder and the child soldier problem*. Third World Quarterly. 2001, roč. 22, č. 4, s. 495-496.

sebevražedných útoků, což vedlo k více než polovině všech ověřených dětských obětí.¹³¹ Využívání dětských vojáků ve světě ukazuje mapa konfliktů v příloze D.

Velkým problémem některých současných ozbrojených konfliktů je zasahování nestátních, soukromých nebo polosoukromých subjektů a komercializace válek. Zápasící síly tak často ignorují klasická pravidla vedení válek, kupříkladu porušují zásadu předchozího vyhlášení války, ale také se dopouštějí nezměrného násilí. Ilene Cohn uvádí, že nucené odvádění dětí, pod hrozbou nebo přímým porušením tělesné integrity mladistvého či osoby jemu blízké, je přitom používána jak opoziční ozbrojenou skupinou, tak státními jednotkami. Dokonce některé země, u nichž je odvod právně upraven, provozují plánovité verbování, kdy směšují dospívající a dospělé mladé muže.¹³² Je nutné dodat, že mnoho mladistvých vojáků není nuceno účastnit se konfliktu, ale jsou spíše předmětem rafinovaných manipulačních technik a nátlaků.

3.7 Citová a vztahová chudoba

Pod pojmem chudého člověka si nelze představit pouze osobu, která nemá dost materiálních prostředků potřebných ke svému životu. Chudoba se totiž může týkat i mezilidských vztahů mezi lidmi a různých citových vazeb. Spojitost s ostatními lidmi umožňuje člověku, zvláště dítěti, dodávat si odvalu k překonání nepříznivých životních situací, do kterých se může dostat. Potřebu seberealizace, uznání a úcty, ale také lásky a sounáležitosti ukazuje obrázek 8, na kterém je znázorněna Maslowova pyramida lidských potřeb.

Maslowova pyramida dobře znázorňuje, že jestliže dojde k naplnění fyziologických potřeb, začne člověk cítit potřebu uspokojovat další potřeby, které jsou v další úrovni pyramidy potřeb. Potřeba být někomu nablízku se tak stává velmi důležitou sociální potřebou, zejména u dětí a adolescentů. To je patrné již z toho, že od narození si kojeneček sebou nese geneticky podmíněnou potřebu vazby k nějaké

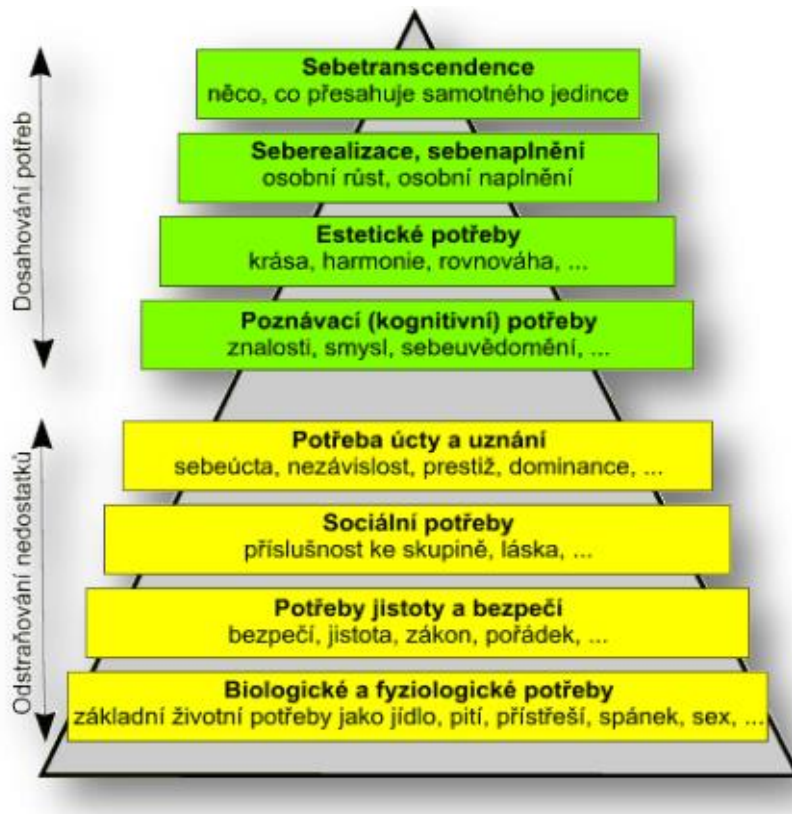
.....

¹³¹ Srov. OSN. *Children and armed conflict. Report of the Secretary-General*. [online], 2018, [cit. 2020-02-02], dostupné z: < <https://undocs.org/s/2018/465> >

¹³² Srov. COHN, I. in GOODWIN-GILL, G. S. *Child Soldiers: The Role of Children in Armed Conflict*. Oxford: Clarendon Press, 1994.

osobě, která je větší a moudřejší než on, aby mu mohla zajistit bezpečí. Tato potřeba je pro dítě základní, protože slouží k jeho přežití. Vrbtovská uvádí, že vzájemná interakce dítěte s rodiči nebo pečovateli má zásadní vliv na to, jak se utvoří vnitřní duševní život dítěte. Péče poskytovaná dítěti v prvních letech života, do tří až pěti let, se totiž stane zásadním modelem prožívání sebe sama a světa.¹³³

Obrázek 8: Maslowova pyramida lidský potřeb

Zdroj: KING, P. W., 2010

Tatáž autorka uvádí projevy následků vážnějších poruch vazby, se kterými se lze setkat u citově postihnutých dětí:

- dítě se umí chovat umělým a nepřirozeným způsobem mile, je okouzlující a roztomilé,
- vyhýbá se očnímu kontaktu,

¹³³ Srov. VRTBOVSKÁ, P. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčeni*. Tišnov: SCAN, 2010. ISBN 978-80- 86620-20-6.

- nerozlišuje náklonnost k blízkým a cizím osobám,
- nedostatek citu k rodičům,
- nepozornost, poruchy pozornosti,
- destruktivní chování k věcem, ostatním i k sobě,
- kruté chování ke zvířatům,
- lhaní, primární lhaní i v situacích, kdy je pravda zcela zjevná,
- přetrvávající nesmyslné otázky a „povídání“, neobvyklý způsob mluvy,
- nenormální „lepení se“ na rodiče nebo jiné osoby, požadavky a příkazy,
- nízká schopnost kontrolovat impulsy,
- poruchy učení,
- neschopnost vztahovat k sobě příčiny a následky,
- nerozvinuté vědomí, sebereflexe, vhled,
- nenormální způsoby jídla, poruchy příjmu potravy,
- slabé vztahy s vrstevníky,
- speciální obsedantní zájem o oheň,
- nenormální sexuální chování.¹³⁴

Pro závěr této části lze použít slova z knihy *Milosrdenství: základní pojem evangelia – klíč křesťanského života*, ve kterých její autor uvádí, že mezi milosrdné skutky duchovní povahy patří pomoci učít ty, kteří jsou nevzdělaní, poskytovat radu těm, co se mýlí, a útěchu těm, již jsou smutní. Kárat osoby, které se dopouštějí hříchů. Promíjet blízkým osobám jejich politováníhodné činy. Chovat se rozvážně, pokud bude jejich jednání považováno za nespravedlivé. Projevovat úctu jak těm, co jsou na tomto světě, tak i těm, kteří již z tohoto světa odešli. A v neposlední řadě neopomíjet Boha a jeho soucit se všemi lidmi.¹³⁵ Na základě celé třetí kapitoly je možné konstatovat, že boj s dětskou chudobou je velice problematický, protože mimo sociální problém jde i o problém politický.

.....

¹³⁴ Srov. tamtéž

¹³⁵ Srov. KASPER, Walter. *Milosrdenství: základní pojem evangelia - klíč křesťanského života*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2015, s. 126.

4 Prevence chudoby

4.1 Pomoc dětem a rodinám postižených chudobou

Samotná Úmluva o právech dítěte upozorňuje na tu skutečnost, že rodina jako základní jednotka společnosti a přirozeného prostředí pro růst a blaho všech jejích členů, zejména pak dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. S prvním modelem společnosti, se kterým se dítě setkává, je totiž právě rodina, která vymezuje osobní vývoj dítěte a jeho vztah k ostatním lidem. To potvrzují Fischer a Škoda, kteří uvádějí, že „odborné prameny vymezují rodinu jako původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, s hlavními funkcemi reprodukce, výchovy, socializace a přenosu kulturních vzorů“¹³⁶. Nevhodná nebo nedostatečná péče o děti je potom velice často projevem širších a závažnějších sociálních problémů rodin, zejména pak špatných socioekonomických podmínek. Část pomoci rodinám proto spočívá v poskytování sociální, finanční i hmotné pomoci, prevenci chudoby a sociálního vyloučení.¹³⁷

4.1.1 Důležité mezinárodní organizace

Dětská chudoba všude ve světě je jedním z důvodů humanitární pomoci, přičemž na jejím poskytování se podílí celá řada aktéru. Vzhledem k současnému propojení světa, velkou úlohu v humanitární a neziskové pomoci sehrávají jak nadnárodní organizace, tak i jednotlivé vlády zemí. Roli prostředníka přitom ve velké míře zastává Organizace spojených národů (OSN). Z nejdůležitějších lze jmenovat:

- **DG ECHO** (Generální ředitelství pro humanitární pomoc a civilní ochranu Evropské komise, angl. Directorate-General for European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations) – v minulosti nazývané Úřad humanitární pomoci Evropského společenství, je ředitelství Evropské komise zabývající

.....

¹³⁶ FISCHER, S. a Škoda J. *Speciální pedagogika. Edukace a rozvoj osob se specifickými potřebami v oblasti somatické, psychické a sociální*. Praha: TRITON, 2014, s. 197.

¹³⁷ Srov. PEMOVÁ, T. a PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing a.s., 2016.

se zahraniční humanitární pomocí a civilní ochranou. ECHO pro svoji humanitární pomoc nerealizuje přímé programy, ale financuje operace prostřednictvím sítě více než 200 partnerů (nevládní organizace, agentury OSN a mezinárodní organizace jako hnutí Červeného kříže/Červeného půlměsíce).

- **FAO** (Organizace OSN pro výživu a zemědělství, z angl. Food and Agriculture Organization of the United Nations) – je hlavním orgánem OSN pro otázky rozvoje zemědělských oblastí a stojí v čele mezinárodního úsilí při rozvoji venkovských oblastí a při řešení problému chudoby a hladu ve světě. Cílem FAO je zajistit všem lidem pravidelný přístup k dostatečnému množství kvalitních potravin tak aby mohli vést aktivní a zdravý život.
- **UNDP** (Program OSN pro rozvoj, z angl. United Nations Development Programme) – byla založena v roce 1966 a odpovídá za řízení a koordinaci rozvojových projektů a poskytování technické pomoci.
- **UNICEF** (Dětský fond OSN, z angl. United Nations Children's Fund) – byl založen v roce 1946, ale do roku 1953 se nazýval Mezinárodní dětský fond neodkladné pomoci. UNICEF v současnosti pracuje ve více než 190 zemích světa, kde dětem pomáhá přežít a podporuje jejich rozvoj, od narození až do dospělosti. Dětem zajišťuje zdravotní péči, výživu, pitnou vodu a hygienu, základní vzdělání, ochranu před násilím, zneužíváním a riziky nemoci AIDS.
- **UNV** (Dobrovolníci OSN, z angl. United Nations Volunteers) – byla založena v roce 1970 a je programem OSN, který celosvětově propaguje dobrovolnictví a získává dobrovolníky pro realizaci projektů různých agencí a fondů OSN.
- **WB** (Světová banka, z angl. World Bank) – byla založena v roce 1945. Tvoří ji **IBRD** (Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, z angl. International Bank for Reconstruction and Development), která pomáhá středně bohatým a chudým zemím v ekonomickém růstu, a **IDA** (Mezinárodní asociace pro rozvoj, z angl. International Development Association), která se snaží

zabezpečit dostupnost finančních prostředků pro nejchudší země světa, obvykle formou grantů, bezúročných či nízko úročných půjček.

- **WFP** (Světový potravinový fond, z angl. World Food Programme) – byla založena v roce 1963 a zaměřuje se převážně na rychlou potravinovou pomoc ženám a dětem, ať již v případě živelných katastrof nebo válek.

4.1.2 Významné nevládní neziskové organizace

Nevládní (nestátní) neziskové organizace, jak už to vyplývá z jejich názvu, slouží k nevýdělečné činnosti. Podle Operational Directive World Bank z roku 1989, nestátní nezisková organizace či nevládní nezisková organizace (zkratka NNO nebo NGO z anglického Non-Governmental Organization) je nezisková organizace, která není zřizovaná státem a na státu je nezávislá (anglický termín Non-Governmental Organization vyjadřuje, že organizace není zřízena ani lokální či regionální veřejnou správou – local government), která je určena k obecně prospěšné činnosti nebo k neziskové činnosti pro soukromý prospěch. Světová banka považuje za nevládní neziskové organizace kromě nevládních univerzit a výzkumných pracovišť především organizace, jejichž aktivity „zmírňují utrpení, podporují zájmy chudých, chrání životní prostředí, poskytují základní sociální služby nebo vedou k rozvoji komunit.¹³⁸

Z nejdůležitějších zahraničních nevládních organizací lze jmenovat:

- **ADRA** (Adventist Development and Relief Agency) – založili ji v roce 1986 Adventisté sedmého dne ve Spojených státech amerických. ADRA pomáhá jak při mimořádných událostech (živelní pohromy, válečné konflikty apod.), tak při realizaci dlouhodobých rozvojových projektů. V ČR působí od roku 1992 a je zde jednou z největších organizací poskytujících humanitární, rozvojovou a sociální pomoc.

.....
¹³⁸ Srov. Operational Directive World Bank, 1989, in WIKIPEDIA.org. *Nestátní nezisková organizace*. [online], 2020, [cit. 2020-02-03], dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Nestátní_nezisková_organizace#cite_note-1>

- **Amnesty International** (známá také jako Amnesty či AI) – byla založena v roce 1961 a jejím programem je monitorování lidských práv a iniciace kampaní naproti jejich porušování. V České republice působí od roku 1991.
- **HRW** (Human Rights Watch) – tato mezinárodní nevládní organizace byla založena v roce 1978 pro výzkum a prosazování lidských práv. Sídlo má v New Yorku.
- **ISRC** (Mezinárodní výbor Červeného kříže, z angl. International Committee of the Red Cross) – byl založen v roce 1863 Henri Dunantem v Ženevě. Dnes se často setkáváme s pojmem Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce. Členy federace je celkem 187 států. Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce vede činnost při nasazení pomoci v případech přírodních katastrof, technických neštěstí, epidemií, hromadných migrací nebo válek. Koordinuje spolupráci různých organizací. Podporuje vznik dalších společností Červeného kříže v zemích, kde ještě žádná pomoc neexistuje.
- **MSF** (Lékaři bez hranic, z francouzského Médecins Sans Frontières) – byla založena v roce 1971 v reakci na nigerijskou občanskou válku. Zaměřuje na poskytování zdravotní péče obětem přírodních katastrof, válečných konfliktů, epidemií nebo vyloučení ze zdravotní péče. Organizace Lékaři bez hranic působí také v České republice.
- **Save the Children** (Zachraňte děti) – organizace založená v roce 1919 ve Velké Británii, aby zlepšila životy dětí prostřednictvím lepšího vzdělání, zdravotní péče a ekonomických příležitostí, jakož i poskytováním pomoci při mimořádných událostech, přírodních katastrofách, válkách apod. Kromě britské organizace existuje dalších 29 dalších národních organizací.

Z českých nestátních neziskových organizací lze jmenovat například společnost **Člověk v tísni** (anglicky People in Need), která byla založena v roce 1992. Na různých úrovních pomáhá při boji s chudobou a spolupracuje na projektech v rozvojových zemích. Další organizace **Nadace Divoké husy**, podporuje projekty v sociální a zdravotní oblasti v ČR i zahraničí. Nadace byla v roce 1997 zřízena jako

partnerská organizace holandské nadace Divoké husy (nizozemsky Wilde Ganzen). **ARS** (Asociace pro rozvojovou spolupráci) je české občanské sdružení, které se zabývá rozvojovou spoluprací se zahraničními partnery. Hlavními cílovými regiony je subsaharská Afrika a Střední Amerika. V neposlední řadě pak musíme v tomto krátkém přehledu jmenovat neziskovou humanitární organizaci s názvem **Charita Česká republika** (do roku 2006 jako Česká katolická charita). Jde o největšího nestátního poskytovatele zdravotnických a sociálních služeb v ČR. Počet neziskových organizací podle převažující činnosti v roce 2017 je uveden v tabulce v příloze E. Z tabulky vyplývá, že zdravotní a sociální péči se v ČR věnovalo 1 373 organizací a vzdělávání 1 366 organizací.

4.2 Systém sociálního zabezpečení v ČR

Prvním zdrojem podpory lidí, kteří se dostali do potíží, byla v minulosti rodina. Teprve mnohem později se v západních společnostech dostává do popředí péče o občany stát, který se snaží v určité míře nahrazovat vztahovou solidaritu mezi lidmi. V České republice má v současné době systém sociálního zabezpečení co nejvíce působit tak, aby podporoval samostatnost člověka, ale současně chránil jeho důstojnost. Systém sociální pomoci je pak v ČR zajišťován podle následujících třech podsystémů:

4.2.1 První podsystém

Podsystém poskytuje sociální ochranu občanům jako dávky důchodové pojištění a dávky nemocenského pojištění. Do tohoto dílčího systému, ačkoliv v právním řádu ČR je tato část sociální ochrany řešena v rámci pracovněprávních předpisů, také patří podpora v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci, příp. nároky zaměstnanců při insolvenční ochraně zaměstnavatele, i ochrana vyplývající z nároků při nemocech z povolání, pracovních úrazech apod. Rozhodování o nárocích na tyto dávky nepatří do působnosti orgánů územních samosprávných celků, ale je svěřeno státní

specializovaným orgánům a jiným institucím (tj. úřady práce, soudy, okresní a česká správa sociálního zabezpečení, pojišťovny atd.).¹³⁹

4.2.2 Druhý podsystém

Druhý podsystém je vytvářen státní sociální podporou. Pojem státní sociální podpory označuje dávky, poskytované osobám (rodinným příslušníkům) ve společensky uznaných sociálních situacích, kdy stát skrze jejich vyplácení z části přebírá spoluzodpovědnost za vzniklou sociální situaci. V rámci systému státní sociální podpory je poskytován:

- *přídavek na dítě* - je základní dlouhodobou dávkou poskytovanou rodinám s dětmi, která jim pomáhá krýt náklady, spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí,
- *příspěvek na bydlení* - přispívá na krytí nákladů na bydlení rodinám či jednotlivcům s nízkými příjmy,
- *rodičovský příspěvek* - na příspěvek má rodič nárok, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o nejmladší dítě v rodině,
- *porodné* - dávka, kterou se jednorázově přispívá na náklady související s narozením prvního dítěte.
- *pohřebné* - touto dávkou se přispívá na náklady spojené s vypravením pohřbu.¹⁴⁰

4.2.3 Třetí podsystém

Třetí podsystém tvoří dávky sociální pomoci. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou:

- příspěvek na živobytí

.....

¹³⁹ Srov. DRIJAKOVÁ, I. *Sociální dávky a systémy sociální ochrany*. [online], 2020, [cit. 2020-02-04], dostupné z: <https://www.msk.cz/cz/socialni_oblast/socialni-davky-a-systemy-socialni-ochrany-40513/>

¹⁴⁰ Srov. DRIJAKOVÁ, I. *Sociální dávky a systémy sociální ochrany*. [online], 2020, [cit. 2020-02-04], dostupné z: <https://www.msk.cz/cz/socialni_oblast/socialni-davky-a-systemy-socialni-ochrany-40513/>

- doplatek na bydlení
- mimořádná okamžitá pomoc

O dávkách pomoci v hmotné nouzi rozhodují a vyplácejí je příslušné krajské pobočky Úřadu práce ČR. Jak vyplynulo ze zprávy České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ), za rok 2019 bylo na pojistném na sociální zabezpečení vybráno 480,1 mld. Kč, naproti tomu na důchodech a dávkách nemocenského pojištění bylo vyplaceno 457,5 mld. Kč. Jestliže inkaso pojistného na důchodové pojištění činilo za stejné období téměř 445,5 mld. Kč, výdaje na důchody činily necelých 423,5 mld. Kč. Příjmy z pojistného na nemocenské pojištění činily k 31. 12. 2018 takřka 35 mld. Kč. Na dávkách nemocenského pojištění pak bylo vyplaceno bezmála 34 mld. Kč.¹⁴¹ V tabulce 4 je uveden vývoj vybraných ukazatelů z oblasti důchodového a nemocenského pojištění k 31.12. příslušného roku.

Tabulka 4: Vývoj ukazatelů z oblasti důchodového a nemocenského pojištění

	2016	2017	2018
Příjmy z pojistného na důchodové pojištění v mld. Kč	372,86	405,27	445,49
Výdaje na dávky důchodového pojištění v mld. Kč	389,17	404,37	423,48
Rozdíl mezi příjmy a výdaji v mld. Kč	16,31	0,90	22,01
Příjmy z nemocenského pojištění v mld. Kč	28,48	31,51	34,61
Výdaje na nemocenské pojištění v mld. Kč	26,28	28,32	33,97
Z toho:			
Nemocenské	16,99	18,29	22,68
ošetřovné	1,18	1,40	1,63
peněžitá pomoc v mateřství	8,11	8,62	9,40
vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství	0,0090	0,0084	0,0085
otcovská			0,2214
dlouhodobé ošetřovné			0,0316
Rozdíl mezi příjmy a výdaji nemocenského v mld. Kč	2,19	3,19	0,63

Zdroj: ČSSZ, 2019

Vývoj výdajů na sociální ochranu v České republice má dlouhodobě rostoucí tendenci. V roce 2017 dosáhly tyto výdaje hodnoty 936,4 mld. Kč, což byl oproti

.....

¹⁴¹ Srov. TZ MPSV. *Vývoj příjmů a výdajů na sociálním zabezpečení na konci loňského roku*. [online], 2019, [cit. 2020-02-04], dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/-/tz-mps-vyvoj-prijmu-a-vydaju-na-socialnim-zabezpeni-na-konci-lonskeho-roku?redirect=%2Fweb%2Fcz%2Fvod%3Fp_id%3Dcom_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_GQ48v1KeNe0J%26p_p_lifecycle%3D2%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_resource_id%3DgetRSS%26p_p_cacheability%3DcacheLevelPage>

předchozímu roku nárůst o 36,4 mld. Kč. Podle ESSPROS¹⁴², se podíl výdajů na sociální ochranu z celkového objemu HDP dané země se v jednotlivých zemích Evropské Unie značně liší, viz příloha F, kde jsou uvedeny údaje za poslední zveřejněný rok (2016).

4.3 Specifika prevence dětské chudoby

Preventivní opatření mají na každou lidskou činnost, tedy i na eliminaci dětské chudoby mimořádný význam. Proto se vlády jednotlivých zemí, ale i odborníci věnující se dětské chudobě snaží hledat různá preventivní opatření v boji s tímto fenoménem. Například Krebs uvádí jako jeden z preventivních nástrojů negativní daň, tj. záporné zdanění příjmů. Cílem tohoto nástroje je *„poskytnout chudé populaci jednotnou, zřetelnou a lidsky důstojnou peněžní pomoc, zjednodušit a zefektivnit náročnou administrativu spojenou s poskytováním podpor v chudobě a současně zajistit občanům ekonomické pobídky k práci a nezbavovat je osobní odpovědnosti za vlastní životní podmínky“*¹⁴³. Zde je důležité podotknout, že negativní daň funguje na principu, kdy do určité výše příjmu osoby není tato daň vyplacena, ale je „darována“ osobám které takové výše příjmu nedosahují. Za další nástroj považuje stejný autor tzv. minimální příjmové veličiny, tj. stanovení minimální mzdy a minimálního životního minima.¹⁴⁴

Kotýnková a Laňka citují čtyři společné cíle EU, kterými jsou:

1. usnadnění účasti v zaměstnání a přístupu ke zdrojům, právům, zboží a službám všem lidem,
2. prevence rizika sociálního vyloučení,
3. pomoc nejvíce ohroženým skupinám obyvatelstva,

.....

¹⁴² Srov. ČSSZ. *Evropský systém jednotných statistik sociální ochrany (ESSPROS)*. [online], 2019, [cit. 2020-02-04], dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/90404487/19002919k7.pdf/de9e2a5e-3f2a-4f6f-942d-73341228133c?version=1.3>>

¹⁴³ KREBS, V. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 94.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž s. 95.

4. mobilizace všech stran účastnících se boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení.¹⁴⁵

Stejní autoři dále uvádějí, že členské země EU přijaly „ve svých plánech NAPs/incl řadu rozmanitých opatření, která přispívají k zachování rodinné solidarity, z nichž část je již zahrnuta v těchto oblastech: zaměstnanost, garance minimálních příjmů, bydlení, zdraví, vzdělání, rovnost pohlaví, které řeší problém sociálního začlenění“¹⁴⁶. Chudoba podle *Evropské platformy pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení* znamená nedostatek příjmů a materiálních zdrojů pro důstojný život, nedostatečný přístup k základním službám, jako je zdravotní péče, bydlení a vzdělávání, vyloučení z trhu práce a nekvalitní zaměstnání. Tyto prvky jsou hlavními příčinami chudoby a vysvětlují, jak se jednotlivci a celé rodiny a s nimi zejména děti ocitnou v sociálním vyloučení. Řešení těchto problémů vyžaduje přístupy procházející napříč celým spektrem politik, a proto je třeba, aby boj s chudobou byl zapracován do vývoje všech politik. Je nutné zajistit lepší koordinaci makro a mikroekonomických opatření a zdůraznit zásadní roli řady politických oblastí mimo tradiční záběr politik sociálního začleňování a sociální ochrany. Velký význam proto nesou účinné synergie s ostatními stěžejními iniciativami strategie Evropa 2020.¹⁴⁷

Slabinou politických a ekonomických opatření však zůstává, že zpravidla nepostihují antropologické kořeny problematiky chudoby vůbec. V případě dětské chudoby zůstává naštěstí mocným nástrojem například vzdělávání, tedy veškeré vzdělávací, výchovné a formativní procesy, do nichž děti – přinejmenším ve fungujících demokratických systémech – vstupují a které vytvářejí pro děti potenciál k tomu, aby v budoucnu dokázaly z pasti chudoby případně vystoupit. Vždyť jak

.....

¹⁴⁵ Srov. KOTÝNKOVÁ, M.; LAŇKA, Š. *Národní akční plány boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení členských zemí Evropské unie*. Praha: VÚPSV, 2002. [online], 2002, [cit. 2020-02-20], dostupné z: <<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/kotlan.pdf>>

¹⁴⁶ KOTÝNKOVÁ, M.; LAŇKA, Š. *Národní akční plány boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení členských zemí Evropské unie*. Praha: VÚPSV, 2002, s. 28, [online], 2002, [cit. 2020-02-20], dostupné z: <<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/kotlan.pdf>>

¹⁴⁷ EU. *Evropská platforma pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení: evropský rámec pro sociální a územní soudržnost*. Lucemburk: Úřad pro publikace EU, 2011. ISBN 978-92-79-20703-7.

uvádí Vágnerová¹⁴⁸, především větší děti a dospívající usilují o nové sebevymezení, hledá jeho smysl, usiluje o integraci jednotlivých složek své identity. Osvojuje si nové role a s nimi spojené sociální postavení, s kterými se musí vyrovnat a zaujmout k nim určitý postoj. Změny spojené s dospíváním proto představují výzvu a nabízejí možnosti dalšího seberozvoje.

Děti za svoji chudobu nemohou. Zkušenosti z dětství se většinou opakují v dospělosti a tím přenáší na další generace. Proto je také dětská chudoba velkým problémem zejména do budoucna. Příčiny chudoby dětí jsou komplexní a mnoho odborníků je přesvědčeno o tom, že prevence je efektivnější než náprava. Zde je třeba upozornit na to, že například podle Potůčka¹⁴⁹ existuje závažná nerovnováha mezi regulační silou globálního trhu, který dnes představují gigantické nadnárodní společnosti, jejichž rozpočty často významně přesahují rozpočty menších států, a mezi národními státy, které jsou politicky odpovědné za sociální situaci svých obyvatel, ale přitom jsou ve vztahu ke globálním silám trhu ve velmi submisivním postavení. I přes tyto skutečnosti se jednotlivé národní státy velmi liší podle toho, jak na globálně ohrožující situaci reagují. Nejlepším lékem na řešení problému chudoby je podle stejného autora správná hospodářská politika. Existuje například možnost významného rozšíření sociálních služeb, které by na druhé straně přineslo řadu pracovních pozic, rovnoměrně rozložených po celém území státu, náročných na množství lidské práce a nevyžadujících příliš vysokou kvalifikaci.

Závěr

Tato práce se zabývala dětskou chudobou, která představuje jeden z nejzávažnějších současných problémů. Boj s chudobou proto patří mezi priority mnoha států světa, mezi jinými i České republiky. Cílem této práce bylo v kontextu problematiky chudoby rozlišit a popsat jednotlivé aspekty dětské chudoby a z analyzovaných skutečností interpretovat podstatu této problematiky jakožto

.....

¹⁴⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012, s. 531.

¹⁴⁹ Srov. POTŮČEK, M., 2013, in PACINOVÁ, Z. *Chudoba jako věc politiky a sociální systém*. [online], 2014, [cit. 2020-03-12], dostupné z: <<https://www.mvcr.cz/clanek/chudoba-jako-vec-politiky-a-socialni-problem.aspx>>

závažného společenského pochybení. Již první kapitola, která se zabývala teoretickými aspekty chudoby, poukázala na to, že chudoba dětí není nově vzniklý problém několika zemí, ale že se jedná o globální problém, bez ohledu na vyspělost postiženého regionu. Vztah dané země nebo společnosti lidí k dětské chudobě se odráží na míře prostředků, kterými může každý přispívat k nápravě tohoto problému. Přestože se vnímání a postoje směrem k chudobě v průběhu času postupně mění, nedaří se celosvětově problémy vymýtit. Proto se první kapitola zabývala i jednotlivými koncepty chudoby, jejími vlastními příčinami, ale také měřením chudoby až po sociální vyloučení, jehož příčinou je nedostatečný přístup ke zdrojům, které souvisejí se sociálním zajištěním.

Druhá kapitola se zabývala psychologickým a biologickým vývojem dítěte, rodinou a jejím významem pro život dítěte, a sociálně-právní ochranou dětí. Tato část poukázala na to, že zkušenosti z dětství významně ovlivňují další – zejména psychický vývoj dítěte, a že pro zdárný vývoj je velice důležité uspokojování základních potřeb dítěte, zejména potřeby jistoty a bezpečí. Současně bylo v této části konstatováno, že pro zdravý vývoj dítěte je nutné vytvoření jeho trvalých vazeb s jinými lidmi, pochopitelně při primárním zachování rodinného zázemí. Dále bylo ukázáno, že nefunkční socializace může přesahovat do závažných podob chudoby a především nízké příjmy sociálně slabých rodin představují vážný rizikový faktor vždyť v extrémní chudobě, kterou Světová banka definuje jako živobytí za méně než 1,90 USD na den a osobu, žije zhruba desetina světové populace. Zajištění dostatku prostředků pro kvalitní vývoj je přitom jedním z rozhodujících faktorů pro kvalitní vývoj dítěte.

Vlastní problematiku dětské chudoby tematizuje třetí kapitola, která se zabývá konkrétními projevy dětské chudoby jako negramotností, nedostatkem jídla, vody a dalších základních přírodních zdrojů. Je to však také dětská práce, prostituce, citová a vztahová chudoba, děti na ulici či dětští vojáci, co vyvolává prohlubující se chudoba lidí v některých regionech. Již samotné rozdělení světové populace na gramotné a negramotné, kdy podle organizace UNESCO je až 757 milionů lidí na světě negramotných, je zdrcující. Znamená totiž mimo jiné to, že 91% dětí ve školním věku v zemích s nízkými příjmy nedosáhne minima úrovně znalostí (co

takový deficit ve vzdělání znamená pro prevenci dětské chudoby, zmiňujeme v kap. 4.3). V České republice, která je na tom s gramotností poměrně dobře, je však zarážející zhoršující se tzv. čtenářská gramotnost, jak to vyplývá z výzkumů OECD PISA. Zdá se, že ohrožení chudobou může nabývat i nových forem, jejichž podobu v aktuální současnosti nedohlížejí ani odborníci. Jako důsledek extrémní chudoby byly také tematizovány zejména hlad, nedostatek vody a jiných základních přírodních zdrojů. I když jak bylo při analýze jednotlivých dokumentů zjištěno, databáze různých institucí se v některých číslech poněkud liší, lze odhadovat, že kolem 822 milionů lidí ve světě hladoví a 2 miliardy trpí podvýživou. Naproti tomu státy vyspělého světa žijí v přebytku, ve stínu kterého pohled na beznadějných chudých musí hýbat svědomím skoro každého z nás. V rámci analýzy jistě překvapí, že velkou část chudých tvoří mnoho drobných a rodinných výrobců potravin. Podle Organizace spojených národů je tomu tak proto, že mají omezené kapacity a zdroje, ale také bezvýznamný přístup na trhy a ke službám. Problém vody, který se vlivem celosvětové změny klimatu neustále prohlubuje, opět postihuje ty nejchudší. Tak opět podle Organizace spojených národů více než 2 miliardy lidí žije v zemích, kde dochází k vysokému vodnímu stresu, a přibližně 4 miliardy lidí trpí vážným nedostatkem vody během alespoň jednoho měsíce v roce.

I když Úmluva o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání, kterou přijala Mezinárodní organizace práce, jako minimální hranici pro vstup do zaměstnání ustavuje věk 15 let, za zvláštních okolností 13 let, je podle ILO na světě zaměstnáno 218 milionů dětí ve věku pět až patnáct let. Samozřejmě, že dopady jakékoliv práce na fyziologickou a psychologickou úroveň těchto dětí jsou veliké. Přitom za bezpodmínečně nejhorší a lidsky degradující formy dětské práce lze považovat nucenou a otrockou práci, prostituci a pornografii, různé formy nezákonných aktivit, nasazení v ozbrojených konfliktech apod., jež se podle odhadů týká 8,4 milionů dětí. Právě ekonomická chudoba, typická pro země „třetího světa“, je živnou půdou prostituce, jak to bylo zjištěno při analýze dokumentů OSN, týkajících se tohoto problému. Podle analyzovaných zdrojů neexistují přesné statistiky o tom, kolik lidí je zapojeno do prostituce. Podle Centra pro mezinárodní prevenci kriminality se odhaduje, že za posledních 30 let obchodování s ženami a dětmi bylo jen v Asii kvůli

sexuálnímu vykořisťování pronásledováno více než 30 milionů lidí. S dětskou prací a prostitucí je neodmyslitelně spojován zhoršující se zdravotní stav chudých dětí. Děti z ulice se však mimo AIDS vydávají všanc i dalším nemocem jako je například tuberkulóza, na jejichž léčbu nemají prostředky. Tím je vyvolán kruh, který prohlubuje jejich chudobu. Děti na ulici jsou dnes vážným problémem téměř celého světa. I když i zde se nedá v globálním měřítku přesně stanovit, kolik dětí žije tímto způsobem, je to závažná hrozba pro novodobou civilizaci. Děti na ulici musí čelit vážným potížím při zajišťování dobrých zdrojů jídla, čisté pitné vody, zdravotnických služeb, toalet, koupelen a přístřeší. Samozřejmě však také trpí chybějící rodičovskou ochranou a bezpečností. Ani život chudých rodin v městských slumech rozhodně nepřispívá k eliminaci chudoby. Že se problém slumů netýká pouze chudých a rozvojových zemí, je v diplomové práci ukázáno na příkladu Spojených států, jejichž míra chudoby patří podle zprávy OSN z roku 2018 mezi nejhorší v Severní Americe a Evropě. Velkým problémem vyvolaným chudobou je verbování dětských vojáků, protože vstup do ozbrojených složek je v chudých zemích často jediným způsobem, jak dosáhnout určitého stupně kvality života. Analyzované dokumenty prokázaly, že velkým problémem současných válečných konfliktů je zasahování nestátních, soukromých nebo polosoukromých subjektů do těchto válek a komercializace válek. Váleční protivníci také často ignorují klasická pravidla vedení válek a používají nezměrné násilí. To vyvolává u dětských vojáků celoživotní trauma, změnu psychiky a celkovou degradaci osobnosti.

Poslední část práce byla zaměřená na prevenci chudoby v globálním měřítku a na sociální zabezpečení v České republice. Analýza se soustředila především na vyhledání rozhodujících aktérů mezinárodní spolupráce, kde bylo konstatováno, že roli prostředníka zde ve velké míře zastává Organizace spojených národů. Jsou to však především mezinárodní organizace jako DG ECHO, FAO, UNDP, UNICEF, UNV, WFP a Světová banka se svou Mezinárodní bankou pro obnovu a rozvoj a Mezinárodní asociací pro rozvoj, které napomáhají chudým a středně bohatým zemím v boji s chudobou. Největší množství je však nevládních neziskových organizací, které nejsou zřizovány státem a na státu jsou nezávislé, jako je ADRA, Amnesty International, Human Rights Watch, Mezinárodní výbor Červeného kříže,

Lékaři bez hranic, Save the Children a celá řada dalších. V České republice pak patří mezi významnější ještě Člověk v tísni, Nadace Divoké husy, Asociace pro rozvojovou spolupráci a Charita Český republika. Co se týká sociálního zabezpečení v České republice, je v poslední části práce popsán celý systém sociální pomoci, který by měl působit tak, aby podporoval samostatnost člověka, ale současně chránil jeho důstojnost. Z analýzy však vyplývá, že přestože je efektivnost transferů relativně vysoká a má vzrůstající tendenci, výrazně se liší mezi věkovými skupinami lidí. Z tohoto pohledu jsou děti společně se seniory nejchudší nárokovou skupinou. Proto se lze domnívat, že Česká republika by se měla i nadále věnovat dalšímu zvyšování investic do dávek cílených právě přímo na děti a do mechanismů jejich systémové podpory.

Dětská chudoba, ale i chudoba obecně, jak bylo v práci několikrát zdůrazněno, je vážným hospodářským a politickým problémem současnosti. Především se však jedná o problém antropologický, protože se zdaleka netýká pouze materiálního nedostatku, nýbrž problému důstojnosti člověka. Život člověka, utvářený tělesnými, sociálními, psychickými, kulturními či náboženskými aspekty, se ukazuje jako potenciálně ohrožený z jakékoli z těchto stran. Poplatně tomu se i chudoba ukazuje jako záležitost velmi komplexní. Je tu také faktor etnicity, který může zhoršovat podmínky života a podílet se nízké kvalitě života. V České republice, na Slovensku, ale i v dalších zemích, je to především romské etnikum, které žije často v chudých osadách, bez funkční infrastruktury a sociálně i geograficky izolované od obcí a měst. Ve světě jsou to již zmínění lidé ve slumech a osoby bez přístřeší, kteří ztrácejí nebo dokonce nikdy nenabývají základní životní jistoty a opory. Není proto divu, že člověk v takovýchto situacích pravděpodobně pociťuje opravdové zoufalství. Pomoc potřebným, a zejména pak dětem, které jsou ve své nedozrálosti velmi křehké a zranitelné, je tedy nutné považovat za základní povinnosti každého lidského společenství. Konečně i v papežské encyklice *Populorum progressio*¹⁵⁰, o rozvoji národů, se připomínají tři povinnosti bohatých zemí: povinnost solidarity, sociální spravedlnosti a lásky vůči všem.

.....

¹⁵⁰ Srov. Pavel VI. *Populorum progressio*. Praha: České katolické nakladatelství ZVON, 1996, 28 s.

Prameny a literatura

ACEMOGLU, Daren; ROBINSON, James, A. *Proč státy selhávají. Kořeny moci, prosperity a chudoby*. V originále: *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Nakladatelství Argo, 2015, 400 s. ISBN 978-80-257-1305-1.

ATKINSON, Anthony, B. *Ekonomika nerovnosti*. BizBooks, Albatros Media a.s., 2016, 376 s. ISBN 978-8026505129.

BARTÁK, M. *Ekonomika zdraví: sociální, ekonomické a právní aspekty péče o zdraví*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 22. ISBN 978-80-7357-503-8.

ČÁP, Jan; ČECHOVÁ, Věra; & BOSCHEK, Petr. *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR. 2000.

DUNOVSKÝ, Jiří a kolektiv. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005, 252 s. ISBN 9788024763163.

ELLIOTT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada, 2002, 206 s. ISBN 80-247-0182-0.

ESPING-ANDERSEN, G. *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

EU. *Evropská platforma pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení: evropský rámec pro sociální a územní soudržnost*. Lucemburk: Úřad pro publikace EU, 2011. ISBN 978-92-79-20703-7.

FAULKNER, Frank. *Kindergaren killers: morality, murder and the child soldier problem*. Third World Quarterly. 2001, roč. 22, č. 4, s. 495-496.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika. Edukace a rozvoj osob se specifickými potřebami v oblasti somatické, psychické a sociální*. Praha: TRITON, 2014, 304 s. ISBN 978-80-7387-792-7.

GABURA, Ján. *Dítě ulice*. Bratislava: Pedagogická fakulta UK, 1993, 77 s.

GILLERNOVÁ, Iлона; KREJČOVÁ, Lenka et al. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada Publishing a.s., 248 s. ISBN 9788024781945.

HALUŠKOVÁ, Eva. BOŽIK, Jan. *Chudoba, společenské súvislosti a sociálne politiky na jej odstránenie*. Bratislava: Milan Štefanko - Vydavateľstvo Iris, 2015. ISBN 978-80-8153-040-1.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2009, 228 s. ISBN 978-80-7367-628-5.

HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. Nakladatelství C. H. Beck, 2011, 696. ISBN 9788074000065.

HAMÁČEK, Jaromír. *Teorie, realita a rozvojové souvislosti ekonomického růstu v nejméně rozvinutých zemích (LDCs)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 288 s. ISBN 97880224450957.

HÝBNEROVÁ, Stanislava. *Dětský voják v soudobém mezinárodním právu*. Právnická fakulta UK, 2011. ISBN 978-80-87284-23-0.

ILO. *World Employment and Social Outlook: Trends 2020*. Geneva: International Labour Office, 2020. ISBN 978-92-2-031408-1.

JAJTNER, Pavel. *Nouze, chudoba, bohatství: výhledy do postrestituční epochy života církvi*. Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2015. Současné otázky. ISBN 978-80-7412-231-6.

KING, Paul,W. *Climbing Maslow's Pyramid*. United Kingdom: Troubador Publishing, 2010, 286 s. ISBN 1848764421.

KOSOVÁ, Petra; OMELKOVÁ, Lenka; SEDLÁČEK, Petr. *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*. Praha: Městské centrum sociálních služeb a prevence, oddělení analýz a vzdělávání, 2004, 91 s.

KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 215 s. ISBN 80-7315-004-2.

KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 566 s. ISBN 978-80-7478-921-2.

KUBIČKA, Luděk. *Psychologie školního dítěte a jeho výchova v rodině*. Praha: SzdN, 1959.

KUKLA, Lubomír a kolektiv. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016, 456 s. ISBN 978-80-271-9223-6.

LEIFER, G. *Úvod do porodnického a pediatrického ošetřovatelství*. Praha: Grada Publishing a.s., 2004, 952 s. ISBN 9788024706689.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003, 144 s. ISBN 80-17178-747-7.

MAHROVÁ, Gabriela. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada Publishing a. s., 2008, 168 s. ISBN 9788024721385.

MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník*. Akademické nakladatelství CERM Brno, 2009. ISBN 978-80-7204-560-0.

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Nakladatelství SLON, 1999, 248 s. ISBN 80-85850-61-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 9788026206972.

NEŠPOROVÁ, Olga; HOLPUCH, Petr; JANUROVÁ, Kristýna; KUCHAROVÁ, Věra. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019*. Praha: VÚPSV, v. v. i., 2019, 95 s. ISBN 978-80-7416-351-7.

NEZVAL, Pavel. *Světová ekonomika. (Vybrané problémy)*. Karviná: Slezská univerzita v Opavě., 2000, 150 s. ISBN 80-7248-060-X.

Pavel VI. *Populorum progressio*. Praha: České katolické nakladatelství ZVON, 1996, 28 s. ISBN 80-7113-154-7.

PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing a.s., 2012, 192 s. ISBN 978-80-247-4317-2.

PEMOVÁ, Terezie; PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing a.s., 2016, 200 s. ISBN 9788027194889.

PETRUSEK, Miloslav; MAŘÍKOVÁ, Hana; VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-7184-311-3.

- RADVANOVÁ, S. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, 213 s. ISBN 978-80-7400-578-7.
- ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing a.s., 2010, 208 s. ISBN 9788024731339.
- ŠUNKOVÁ, Zdenka. *Děťští vojáci*. Pražský studentský summit/XX/OSN/II, Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2014, 16 s. ISBN neuvedeno.
- TOMEŠ, Igor. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. Přepřacované vydání, Praha: Socioklub, 2001. Sešity pro sociální politiku. ISBN 80-86484-00-9.
- UNESCO (Ed.). *Draft Recommendation Concerning The International Standardization of Educational Statistics*. 7 Place de Fontenoy, 75700 Paris, 1958, UNESCO: UNESCO.
- VÁGNEROVÁ, Marie. 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VANÍČKOVÁ, Eva. *Dětská prostituce*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, 144 s. ISBN 978-80-247-2218-4.
- VEČERNÍK, Jiří; MYSÍKOVÁ, Martina. 2015. *Chudoba v České republice. Kritický pohled na evropské ukazatele*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i., 2015, 113 s. ISBN 978-80-7330-283-2.
- VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: SCAN, 2010, 123 s. ISBN 978-80- 86620-20-6.
- VÚP. *Gramotnosti ve vzdělávání*. Soubor studií. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2011, 99 s. ISBN 978-80-87000-74-8.
- KASPER, Walter. *Milosrdenství: základní pojem evangelia - klíč křesťanského života*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2015.
- ZBOŘIL, Zdeněk. *Boj o vodu*, Mezinárodní politika, roč. XXVIII., č. 7, 2004. ISSN 0543-7962.

Internetové zdroje

- ABDELFAH, Ibrahim. *Characteristics of Street Children*. University Of Birmingham, [online], 2012, [cit. 2020-01-209], dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2012/12/11/characteristics-of-street-children/>>
- Asia Society. *Trafficking of Children for Prostitution and the UNICEF Response*. [online], 2019, [cit. 2020-01-28], dostupné z: <<https://asiasociety.org/trafficking-children-prostitution-and-unicef-response>>
- BARNE, Donna. *Two decades of progress in the world's poorest countries*. WORLD BANK BLOGS, [online], 2019, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<https://blogs.worldbank.org/opendata/chart-two-decades-progress-worlds-poorest-countries>>
- ČADA, Karel a kol. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. GAC spol. s r.o., [online], 2015, [cit. 2020-01-2], dostupné z: <https://irop.mmr.cz/IROP/media/SF/Microsites/IOP/%C5%BDatel%C3%A9%20a%20p%C5%99%C3%ADjemci/Pro%20%C5%BEadatele/P%C5%99ehled%20oblast%C3%AD%20intervence/6.1/Analýza_socialne_vyloucenych_lokalit_v_CR.pdf>

- ČSSZ. *Evropský systém jednotných statistik sociální ochrany (ESSPROS)*. [online], 2019, [cit. 2020-02-04], dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/90404487/19002919k7.pdf/de9e2a5e-3f2a-4f6f-942d-73341228133c?version=1.3>>
- DRIJAKOVÁ, Irena. *Sociální dávky a systémy sociální ochrany*. [online], 2020, [cit. 2020-02-04], dostupné z: <https://www.msk.cz/cz/socialni_oblast/socialni-davky-a-systemy-socialni-ochrany-40513/>
- Echo24.cz. VIDEO: *Norský pedofilní skandál. Psychiatr Barnevernetu sám vlastnil dětské porno*. [online], 2018, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://echo24.cz/a/SBMcA/video-norsky-pedofilni-skandal-psychiatr-barnevernetu-sam-vlastnil-detske-porn>>
- EP. *Návrh zprávy o snižování nerovnosti se zvláštním zaměřením na dětskou chudobu (2014/2237(INI))*. [online], 2015, [cit. 2020-01-19], dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/EMPL-PR-554950_CS.pdf>
- E15.cz. *Pedofilní skandál kolem ex-moderátora BBC Jimmyho Savilea se rozrůstá*. [online], 2012, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://www.e15.cz/byznys/ostatni/pedofilni-skandal-kolem-ex-moderatora-bbc-jimmyho-savilea-se-rozrusta-9266>>
- LOMBARDI, F. *Před setkáním biskupů o ochraně mladistvých*. La Civiltà Cattolica, 2018, sešit 4044, svazek IV, s. 532 – 548. [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<http://www.laciviltacattolica.it/articolo/verso-lincontro-dei-vescovi-sulla-protezione-dei-minori/>>
- INTERPOL, ECPAT. *TOWARDS-A-GLOBAL-INDICATOR-ON-UNIDENTIFIED-VICTIMS-IN-CHILD-SEXUAL-EXPLOITATION-MATERIAL*. [online], 2018, [cit. 2020-01-28], dostupné z: <<https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2018/03/TOWARDS-A-GLOBAL-INDICATOR-ON-UNIDENTIFIED-VICTIMS-IN-CHILD-SEXUAL-EXPLOITATION-MATERIAL-Summary-Report.pdf>>
- KOTÝNKOVÁ, Magdalena; LAŇKA, Štěpán. *Národní akční plány boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení členských zemí Evropské unie*. Praha: VÚPSV, 2002, 126 s. [online], 2002, [cit. 2020-02-20], dostupné z: <<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/kotlan.pdf>>
- MATHIESON, Jane; POPAY, Jennie; ENOCH, Etheline; ESCOREL, Sarah; HERNANDEZ, Mario; JOHNSTON, Heidi; RISPEL, Laetitia. *Social Exclusion: Meaning, measurement and experience and links to health inequalities*. WHO Social Exclusion Knowledge Network Background Paper 1, 2008, 91 s. [online], [cit. 2020-01-03], dostupné z: <https://www.who.int/social_determinants/media/sekn_meaning_measurement_experience_2008.pdf.pdf>
- Alkire-Foster method. University of Oxford, Oxford Poverty and Human Development Initiative. [online], [cit. 2019-11-26], dostupné z: <<https://ophi.org.uk/research/multidimensional-poverty/alkire-foster-method/>>
- ILO. *Child Labour*. [online], 2019, [cit. 2020-01-22], dostupné z: <<https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang--en/index.htm>>
- KEBLICH, Jan. *Chudoba, nezaměstnanost a další témata Pražské školy alternativ*. Sborník 06. Praha: Ekumenická akademie, 2012, s. 6. [online], [cit. 2019-11-23], dostupné z: <https://aa.ecn.cz/img_upload/bec9f888010e9f21bb1cdb470322b7c6/psa_sbornik_6_web.pdf>

- Ministerstvo financí, Česká republika. *Slovník pojmů*. [online],[cit. 2019-11-23], dostupné z: <<https://www.psfv.cz/cs/slovník-pojmu#tab-slovník-pojmu-f>>.
- MONTGOMERY, Heather. *Buying Innocence: child-sex tourists in Thailand*. Third World Quarterly [online], 2008, [cit. 2020-01-22], dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01436590802106023>>
- MPO. *Analýza možností zajištění nedostatkových surovin v perspektivních regionech Asie / Afriky*. Číslo projektu TB050MPO001, [online], 2016, [cit. 2020-01-22], dostupné z: <<https://www.mpo.cz/assets/cz/stavebnictvi-a-suroviny/surovinova-politika/statni-surovinova-politika-nerostne-suroviny-v-cr/2017/2/02c-Priloha2-SurPotencialNeevropskychZemi01.pdf>>
- MPSV. *Analýza spolufinancování agendy sociálně-právní ochrany dětí a možného zavedení pevného podílu spolufinancování ze strany obcí s rozšířenou působností*. [online], 2019, [cit. 2020-01-08], dostupné z: <<https://www.mpsv.cz/web/cz/vyzkumy-materialy-brozury-studie-ke-stazeni>>
- MV ČR. *Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2018*. [online], 2017, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-dokumenty-924305.aspx>>
- NAVRÁTIL, Zdeněk. *Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí*. Orgán sociálně-právní ochrany dětí – Moravská Třebová. [online], 2018, [cit. 2020-01-19], dostupné z: <<http://www.moravskatrebova.cz/filemanager/files/396574.pdf>>
- NEŠPOR, Zdeněk. R. *Sociologická encyklopedie*. Sociologický ústav AV ČR, V.V.I., [online], 2019, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Analfabetismus>>
- Ombudsman, veřejný ochránce práv. *Co je diskriminace?* [online], [cit. 2019-11-28], dostupné z: <<https://www.ochrance.cz/diskriminace/pomoc-obetem-diskriminace/co-je-co-neni-diskriminace/>>
- OSN. *Úmluva o právech dítěte*. [online], 1989, [cit. 2020-01-08], dostupné z: <<https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>>
- OSN. *Children and armed conflict. Report of the Secretary-General*. [online], 2018, [cit. 2020-02-02], dostupné z: <<https://undocs.org/s/2018/465>>
- OSPOD. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Informační portál pro orgány sociálně-právní ochrany dětí. [online], 2020, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<http://www.ospod.cz/informace/obecne/>>
- PACINOVÁ, Z. *Chudoba jako věc politiky a sociální systém*. [online], 2014, [cit. 2020-03-12], dostupné z: <<https://www.mvcr.cz/clanek/chudoba-jako-vec-politiky-a-socialni-problem.aspx>>
- Policie ČR. *Obchodníci s lidmi obviněni*. [online], 2017, [cit. 2020-01-29], dostupné z: <<https://www.policie.cz/clanek/obchodovani-s-lidmi-obvineni-6-osob.aspx>>
- RABUŠOCOVÁ, Milada. *Negramotnost jako celosvětový problém*. Katedra pedagogiky filozofické fakulty [online], 1990, [cit. 2020-01-19], dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=3791&edmc=3791>
- ROSER, Max; ORTIZ-OSPINA, Esteban. *Global Extreme Poverty*. První vydání v roce 2013, věcná revize 2017, menší revize 2019, [online], 2019, [cit. 2020-01-08], dostupné z: <<https://ourworldindata.org/extreme-poverty>>

- SRIVASTAVA, Kalpana. *Child labour issues and challenges*. Industrial Psychiatry Journal, [online], 2011, [cit. 2020-01-22], dostupné z: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3425238/>>
- TZ MPSV. *Vývoj příjmů a výdajů na sociálním zabezpečení na konci loňského roku*. [online], 2019, [cit. 2020-02-04], dostupné z: <https://www.cssz.cz/web/cz/-/tz-mpsv-vyvoj-prijmu-a-vydaju-na-socialnim-zabezpeceni-na-konci-lonskeho-roku?redirect=%2Fweb%2Fcz%2Fuvod%3Fp_p_id%3Dcom_liferay_asset_publisher_web_portal_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_GQ48v1KeNe0J%26p_p_lifecycle%3D2%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_resource_id%3DgetRSS%26p_p_cacheability%3DcacheLevelPage>
- Úmluva č. 182, o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce. [online], 1999, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/04/ILO-182-odstraneni-nejhorsich-forem-detske-prace.pdf>>
- UNESCO (2015). *Adult and Youth Literacy. UIS Fact Sheet*. Paris: UNESCO Institute for Statistics, [online], 2015, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<http://uis.unesco.org/>>
- UNESCO. *More Than One-Half of Children and Adolescents Are Not Learning Worldwide*. Institute for Statistics, [online], 2017, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs46-more-than-half-children-not-learn>
- UNITED NATIONS. *The United Nations world water development report 2019: leaving no one behind*. [online], 2019, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367306>>
- UNITED NATIONS. *The Sustainable Development Goals Report 2019*. [online], 2019, [cit. 2020-01-21], dostupné z: <<https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019.pdf>>
- UNHCR. *Směrnice UNHCR pro určování nejlepšího zájmu dítěte*. [online], 2008, [cit. 2020-01-08], dostupné z: <http://www.nuv.cz/uploads/Amail/1608/Nejlepsi_zajem_ditete_vyhodnocovani.pdf>
- VENCBAUEROVÁ, Kateřina; SRB, Ondřej. *Dětská práce*. Vydala Asociace pro mezinárodní otázky pro potřeby XVIII. Ročníku Pražského studentského summitu. [online], 2012, [cit. 2020-01-22], dostupné z: <<https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-D%C4%9Btsk%C3%A1-pr%C3%A1ce-HRC.pdf>>
- VESELÁ, Michaela; POSPÍŠILOVÁ, Kateřina; MAZEL, Michal; BALABÁNOVÁ, Helena. *Sociální vyloučení: Dobrá praxe a řešení*. Manuál pro obce. Společně k bezpečí o. s. pro odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra ČR, 2009, 71 s. [online], [cit. 2020-01-2], dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/soubor/extremismus-identifikace-zasadnich-problemu-pdf.aspx>>
- WELTHUNGERHILFE. *Hunger: verbreitung, ursachen & folgen*. [online], 2019, [cit. 2020-01-20], dostupné z: <<https://www.welthungerhilfe.de/hunger/>>
- ZAGATOVÁ, V. *Rodina*. [online], 2015, [cit. 2020-01-08], dostupné z: <<https://www.dpnoparany.cz/www/dpnoparany/fs/pp-rodina-final-14-5-2015-1-.pdf>>
- WIKIPEDIA.org. *Nestátní nezisková organizace*. [online], 2020, [cit. 2020-02-03], dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Nestátní_nezisková_organizace#cite_note-1>

Seznam zkratek

ADRA	Adventist Development and Relief Agency
AMO	Association for International Affairs (Asociace pro Mezinárodní otázky)
ARS	Asociace pro rozvojovou spolupráci
ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
DG ECHO	Directorate-General for European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations (Generální ředitelství pro humanitární pomoc a civilní ochranu Evropské komise)
ECPAT	ECPAT International
EP	Evropský parlament
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ESSPROS	Evropský statistický systém
FAO	Food and Agriculture Organization (Organizace pro výživu a zemědělství)
FGM	Female genital mutilation (Mrzačení ženských pohlavních orgánů)
HRW	Human Rights Watch
IBRD	Bank for Reconstruction and Development (Mezinárodní Banka pro obnovu a rozvoj)
IDA	International Development Association Mezinárodní asociace pro rozvoj
ILO	International Labour Organization (Mezinárodní organizace práce)
INTERPOL	International Criminal Police Organization
LDCs	Least Developed Countries
MPL	Minimum proficiency levels
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MV	Ministerstvo vnitra
MSF	Médecins Sans Frontières (Lékaři bez hranic)
NCOZ	Národní centrála proti organizovanému zločinu

NGO (NNO)	Non-Governmental Organization (Nestátní nezisková organizace či nevládní nezisková organizace)
NOZ	Nový občanský zákoník
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
ORP	Obce s rozšířenou působností
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	Orgány sociálně-právní ochrany dětí
PISA	Programme for International Student Assessment (Program pro mezinárodní hodnocení žáků při OECD)
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí
UNDP	United Nations Development Programme (Rozvojový program OSN)
UIS	UNESCO Institute for Statistics (Institut pro statistiku UNESCO)
UNESCO	Organizace OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu
UNHCR	Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky
UNICEF (UN)	United Nations Children's Fund (Dětský fond Organizace spojených národů)
UNITED NATIONS	United Nations (OSN, Organizace spojených národů)
USA	Spojené státy americké (United States of America)
VÚP	Výzkumný ústav pedagogický
VÚPSV	Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
WB	World Bank (Světová banka)
WHO	World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

Seznam obrázků

Obrázek 1: Světová populace žijící v extrémní chudobě (1820 – 2015)..... 32

Obrázek 2: Extrémní chudoba v zemích s nízkými a středními příjmy dle věkových skupin	33
Obrázek 3: Dvě desetiletí pokroku v nejchudších zemích světa.....	41
Obrázek 4: Podíl dětí a dospívajících nedosahujících MPL podle regionu	45
Obrázek 5: Srovnání hladových ve městě a na venkově	47
Obrázek 6: Podíl lidí žijících pod 1,9 \$ denně (s projekcí do roku 2030).....	48
Obrázek 7: Věk dětí.....	56
Obrázek 8: Maslovova pyramida lidský potřeb	66

Seznam tabulek

Tabulka 1: Dávky podle energetické hodnoty a doporučeného množství proteinů ...	34
Tabulka 2: Rozdíl mezi tradiční, moderní a postmoderní rodinou	34
Tabulka 3: Bezpodmínečně nejhorší formy dětské práce.....	52
Tabulka 4: Vývoj ukazatelů z oblasti důchodového a nemocenského pojištění.....	74

Seznam grafů

Graf 1: Regionální rozdělení dětské práce (milióny, procenta, 2016)	53
Graf 2: Počty dětí bez domova podle krajů (ČR, 2019)	62

Seznam příloh

Příloha A: Mapa stresu z nedostatku vody	93
Příloha B: Hlavní produkční oblasti nerostných surovin v Africe	95
Příloha C: Od kdy je povolený sex.....	96
Příloha D: Využívání dětský vojáků ve světě	97
Příloha E: Počet neziskových organizací podle převažující činnosti v roce 2017.....	98
Příloha F: Podíl výdajů na sociální ochranu k HDP u vybraných evropských zemí (v %), 2016	99

Anotace / Abstract

Tato diplomová práce „*Dětská chudoba*“ pojednává o chudobě dětí. První část uvádí do problematiky chudoby, jejích existujících definic, dělení a vývoj v světě. Práce čerpá z českých, zvláště pak zahraničních knižních a internetových zdrojů, zejména pak z výročních zpráv, statistik a databází mezinárodních institucí. V teoretické části vychází z konceptu chudoby, sociálního vyloučení a bludného kruhu chudoby. Dále byly analyzovány příčiny dětské práce v daných zemích a sektory trhu práce, které děti nejčastěji zaměstnávají. Zabývá se i prostitucí a dětskými vojáky. Poukazuje na důležitost prevence chudoby.

Klíčová slova: dětská práce, dětské vojáky, chudoba, prostituce, sociální vyloučení

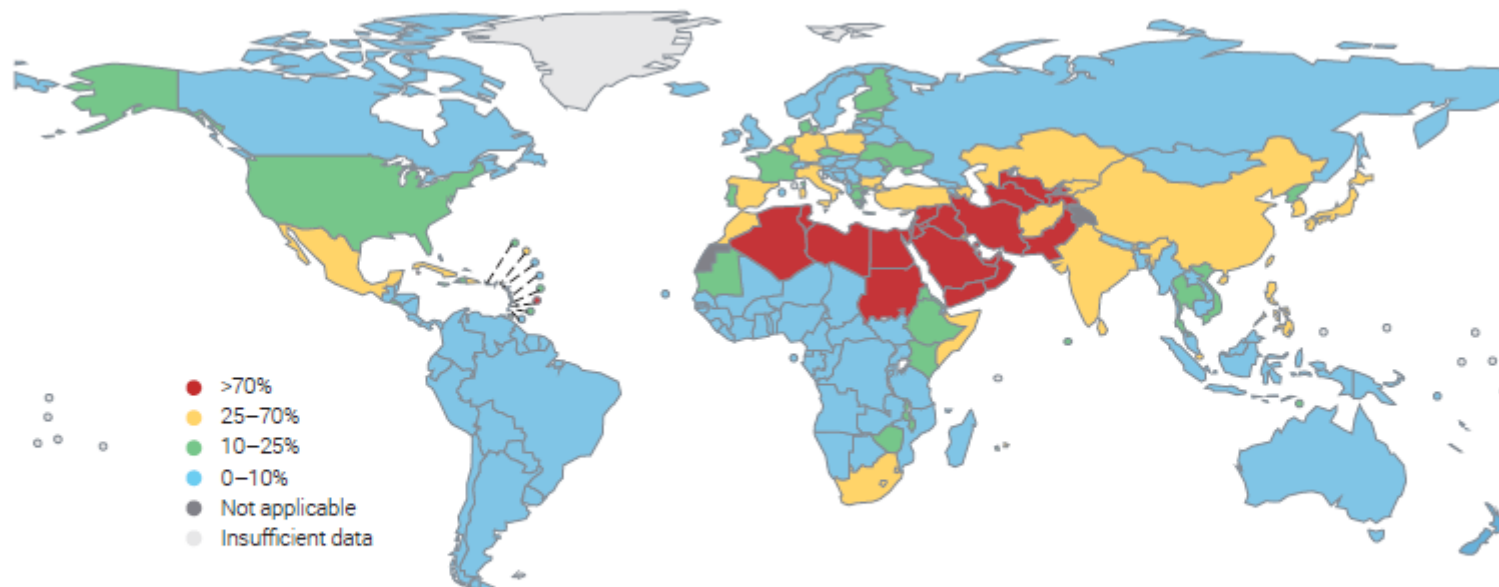
Abstract

This diploma thesis „*Child Poverty*“ deals with poverty of children. The first part introduces the issue of poverty, its existing definitions, its classification and its development around the world. The bachelor's thesis draws upon Czech and primarily foreign Internet resources and books, especially the statistics, annual reports and databases of international institutions. The theoretical part defines poverty conceptions, social exclusion and circle of poverty. Another analysis was made to find out the cause of the child labor and the sectors of the labor market which employ children the most. It also deals with prostitution and child soldiers. It highlights the importance of preventing poverty.

Keywords: child labour, child soldiers, poverty, prostitution, social exclusion,

Přílohy

Příloha A: Mapa stresu z nedostatku vody

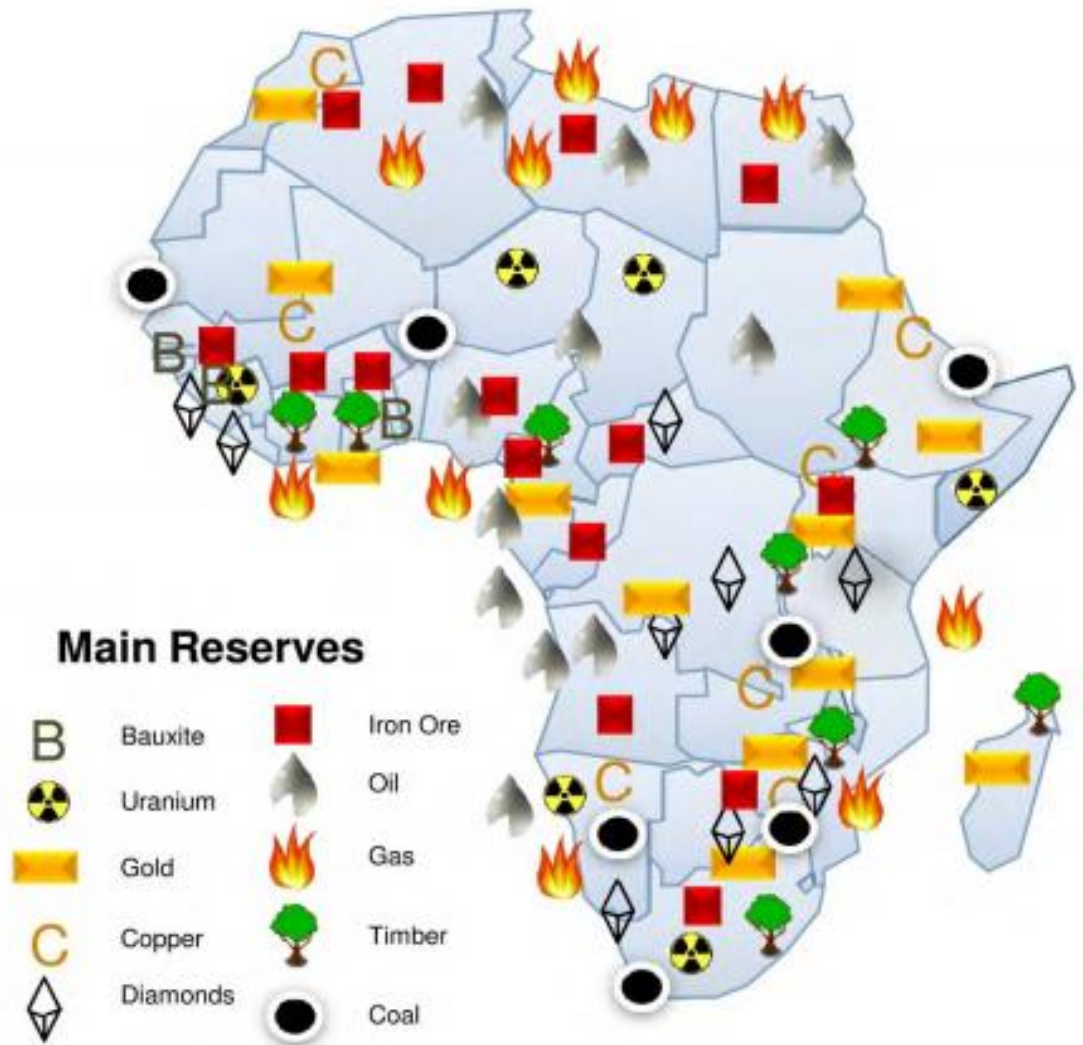

*Physical water stress is defined here as the ratio of total freshwater withdrawn annually by all major sectors, including environmental water requirements, to the total amount of renewable freshwater resources, expressed as a percentage.

Source: UN (2018a, p. 72, based on data from AQUASTAT). © 2018 United Nations. Reprinted with the permission of the United Nations.

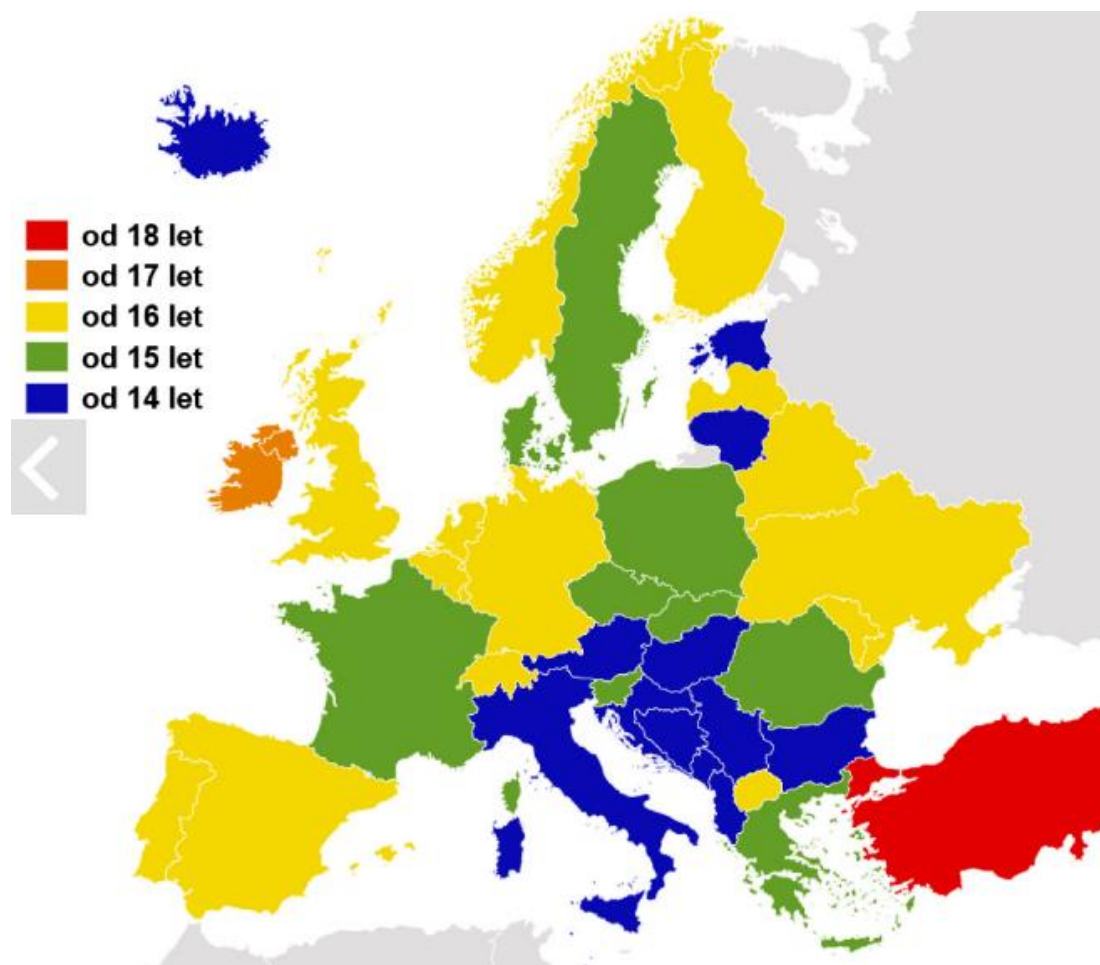
Zdroj: UNITED NATIONS, 2019

Příloha B: Hlavní produkční oblasti nerostných surovin v Africe

Zdroj: MPO, 2016

Příloha C: Od kdy je povolený sex

Zdroj: <https://tn.nova.cz/>

Příloha D: Využívání dětský vojáků ve světě

Zdroj:

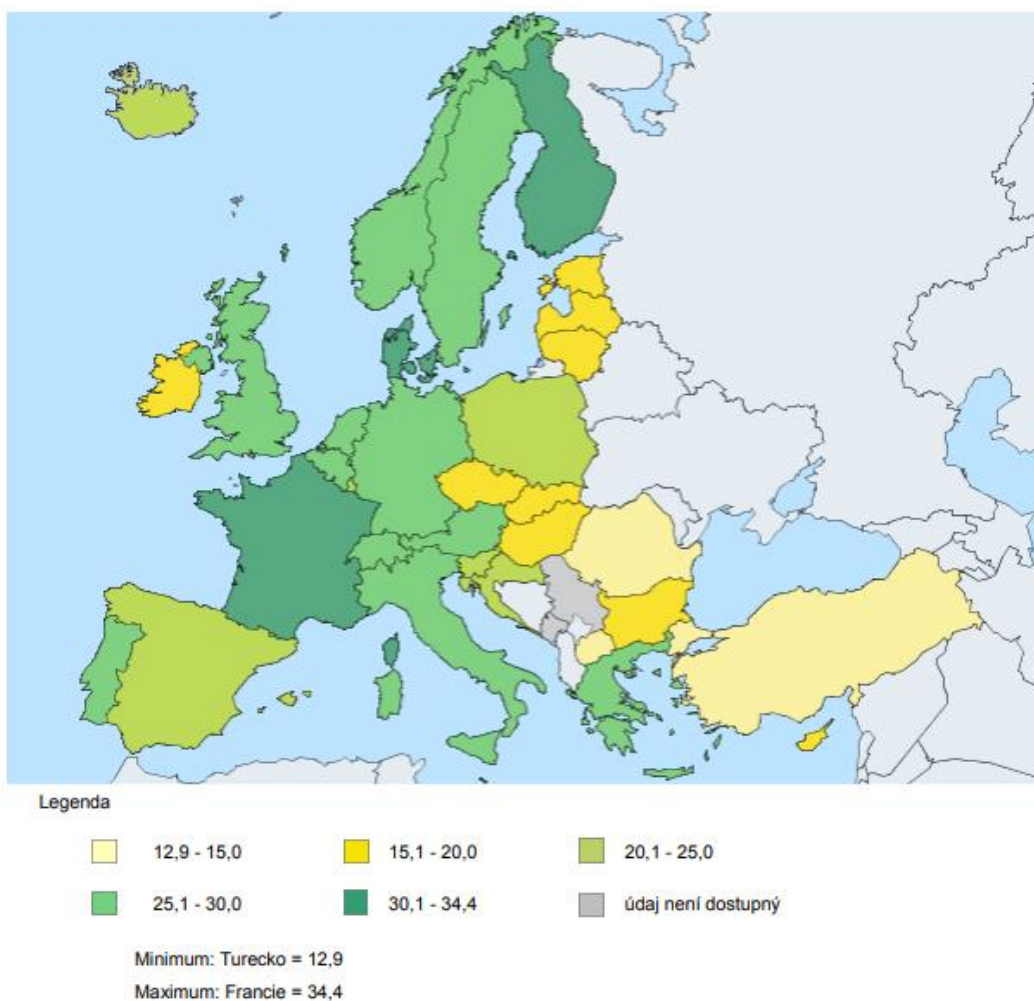
<https://www.nrc.no/shorthand/stories/child-soldiers/index.html>

Příloha E: Počet neziskových organizací podle převažující činnosti v roce 2017

NACE	Počet NNO
Ostatní činnosti	91 553
Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	33 120
Zemědělství, lesnictví a rybářství	10 203
Veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení	8 214
Zdravotní a sociální péče	1 373
Vzdělávání	1 366
Činnosti v oblasti nemovitostí	1 213
Profesní, vědecké a technické činnosti	501
Informační a komunikační činnosti	105
Administrativní a podpůrné činnosti	66
Stavebnictví	30
Ubytování, stravování a pohostinství	29
Zásobování vodou; činnosti související s odpadními vodami, odpady a sanacemi	25
Velkoobchod a maloobchod; opravy a údržba motorových vozidel	19
Zpracovatelský průmysl	18
Doprava a skladování	13
Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu	5
Činnosti exiteritoriálních organizací a orgánů	4

Zdroj: ČSÚ, 2019

Příloha F: Podíl výdajů na sociální ochranu k HDP u vybraných evropských zemí (v %), 2016

Zdroj: Eurostat, in ČSSZ, 2019